Försättsblad till remissutgåva av regional utvecklingsstrategi för Jönköpings län 2019-2035

Detta är en revidering av den regionala utvecklingsplanen (RUS) som gjordes 2013 med sikte på 2025. Föreliggande RUS är dock omdisponerad, prioriteringar och mål har reviderats och anpassats utifrån en uppdaterad analys och förändringar i de nationella- och internationella styrdokumenten.
Dokumentet har förändrats från 48 sidor till två dokument – en omfattande bakgrundsdel och ett kortfattat strategidokument om ca 12 sidor. Det har därför inte upplevs som meningsfullt att markera de förändringarna som är gjorda, utan dokumentet behöver ses och bedömas i sin helhet med förståelse för att det trots det ovan beskrivna är en revidering och inte en helt ny RUS.

En bärande tanke har varit att målen och indikatorerna ska kunna vara relativt konstanta över tid och att det är insatserna och aktiviteterna som förändras i takt med utvecklingen. Utifrån önskemål från framförallt kommunerna har den regionala utvecklingsstrategin delats i två delar: en kortfattad strategidel som pekar på riktningen framåt och en bakgrundsdel som utgör utgångspunkten för de strategiska vägvalen. Bakgrundsdelen kommer att revideras och publiceras varje år, kompletterad med den statistik på läns- respektive kommunal nivå som visar utvecklingen utifrån RUS:ens indikatorer.

Det strategiska dokumentet – själva RUS:en – (kapitel 4 i detta samlade dokument) har avsiktligen hållits mycket kortfattat för att det ska bli ett välanvänt och funktionellt dokument som utmanar och verkligen har potential att göra skillnad. Antalet mål och prioriteringar har diskuterats tillsammans med representanter för kommunledningarna i samtliga länets kommuner och i dessa diskussioner har kommunerna och Regionen enats om att RUS:en inte bör innehålla fler än en handfull mål för att dessa verkligen ska bli genomförda. De 44 prioriteringarna som funnits med under processen att revidera RUS:en har därför processats tillsammans med representanter för länets kommunledningar och har mynnat ut i fem strategiska mål. Dessa är formulerade med utgångspunkten att om dessa nås – når länet de 44 prioriteringar som funnits med under RUS-revideringsprocessen.

Indikatorerna ska kunna följas på läns- och kommunnivå årligen. De ska handla om länets samlade utveckling och vara på en så aggregerad nivå så att uppnåendet av dem också indikerar att andra angelägna mål/indikatorer uppnåtts.

Tidplan för revideringsprocessen

Remissperioden pågår till 20 februari 2019 och beslut tas i mars-april 2019. Under remisstiden kommer arbete med Regionens handlingsplaner (interna processer) och indikatorer för uppföljningen att pågå. För indikatorerna kommer ett utgångsvärde och ett målvärde att definieras. När beslutet tas av regionfullmäktige kommer handlingsplaner för Regionens arbete, indikatorer och mål för indikatorerna att inkluderas i beslutet.

Arbetet med RUS:ens genomförande fram till 2035

För att säkerställa att RUS:en verkligen genomförs kommer mål och indikatorer ska vara relativt konstanta till 2035. Årligen kommer en uppföljning av indikatorerna att göras på läns och kommunnivå och denna uppföljning kommer tillsammans med ett uppdaterat bakgrunds- och analysdokument att presenteras på årliga attraktivitetsdagar. Varje mandatperiod kommer handlingsplaner för Regionens arbete att revideras för att utifrån ett systematiskt uppföljnings- och analysarbete säkerställa att rätt insatser görs för att nå målen i RUS:en. Varje mandatperiod kommer också de strategier och handlingsplaner som finns på länsnivå att ses över och eventuellt revideras för att säkerställa att de bidrar till utvecklingen i enlighet med RUS.en.

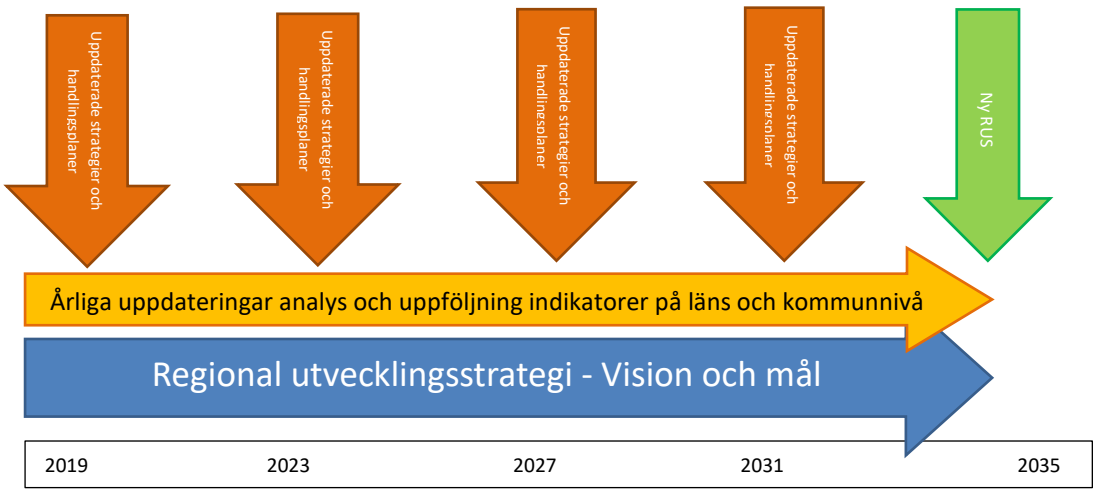

Bakgrund till den regionala Utvecklingsstrategin i Jönköpings län 2019-2035

Innehållsförteckning

Inledning – En regional utvecklingsstrategi som visar vägen mot en hållbar framtid 6
En vision som lyfter 6
Sammanfattning 7
1.0 Regional utvecklingsstrategi – RUS 9
1.1 Bakgrund till innehållet i RUS:en 10
Regional utvecklingsstrategi 2013-2025 10
Den reviderade strategin 2019-2035 10
Andra strategier och styrande dokument 11
Samsyn, samverkan och samhandling 12
1.2 Vägen fram till den regionala utvecklingsstrategin 12
3.0 Bakgrund, utgångsläge och utmaningar 13
3.1 Hållbar utveckling och livsmiljö 13
3.1.1 Agenda 2030 13
3.1.2 Hållbarhet 15
3.1.3 Klimat, miljö och energi 16
3.1.4 Livsmiljö och hälsa 26
3.1.5 Jämställd regional tillväxt 28
3.1.6 Social sammanhållning 29
3.1.7 Sammanfattning hållbar utveckling 30
3.2 Attraktivitet och tillgänglighet 32
3.2.1 Attraktivitet 32
3.2.2 Demografisk utveckling 33
3.2.3 Kultur 39
3.2.4 Stad och land 41
3.2.5 Infrastruktur och transportsystem 43
3.2.6 Fysisk planering och boende 47
3.2.7 Tillgänglighet genom informations- och kommunikationsteknik 47
3.2.8 Tillgänglighetsanpassning 49
3.3 Innovation och företagande 50
3.3.1 Läge och näringslivsstruktur 50
3.3.2 Företagande och företagsklimat 50
3.3.3 Teknikintensitet och kunskapsintensitet 51
3.3.4 Ekonomisk potential 53
3.3.5 Viktiga utvecklingsnäringar 56

3.3.6 Innovation 62
Smart specialisering 63
3.3.7 Sammanfattning innovation och företagande 64
3.4 Kompetensförsörjning och arbetsmarknad 66
3.4.1 Arbetsmarknadspotential 66
3.4.2 Kompetensnivå 67
3.4.3 Tillgång till arbetskraft 68
3.4.4 Utbildning 69
3.4.5 Forskning 72
3.4.6 Livslångt lärande 72
3.4.7 Sammanfattning kompetensförsörjning och arbetsmarknad 73
3.5 Internationellt samarbete 75
3.5.1 Globalisering 75
3.5.2 Internationell samverkan 76
3.5.3 Sammanfattning internationell samverkan 76
3.6 Sammanfattning bakgrund, utgångsläge och utmaningar 78
Befolkning och yta 78
Regionens potential 78
4.0 Regional utvecklingsstrategi 2019-2035 80
Förord 80
En vision som lyfter 81
1. En hållbar region 82
2. En attraktiv och tillgänglig region 83
3. En smart region 84
4. En kompetent region 85
5. En global region 86
Handlingsplan 87
BILAGA 1 88
BILAGA2 89
BILAGA 3 90
BILAGA 4 103

Inledning – En regional utvecklingsstrategi som visar vägen mot en hållbar framtid

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) utgår från en vision, de nationella och internationella styrdokumenten och en omfattande process i länet för att tillsammans med kommuner, länsstyrelsen, näringsliv och civilsamhälle identifiera länets behov och prioriteringar för en hållbar utveckling och tillväxt för hela länet.

Den regionala utvecklingsstrategin har utgångspunkten att förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetenser, företag och kapital är avgörande för att utveckla attraktiva och konkurrenskraftiga regioner och kommuner. Det är människor som bidrar med kompetens, som driver företag och som investerar kapital. De söker en livsmiljö som ger möjligheter att kombinera bra boende med bl.a. arbete, service, omsorg, hälsa och fritid. I Jönköpings län ska det vara enkelt att bo i en kommun, jobba i en annan och besöka kulturupplevelser i en tredje. En livsmiljö som erbjuder ett bra liv idag och i framtiden.

För ett bra liv i framtiden krävs en hållbar utveckling idag. Styrdokument, som Agenda 2030, pekar på de arbetsområden som krävs för en hållbar utveckling och genom den omfattande process som lett fram till denna regionala utvecklingsstrategi blir det tydligt att Jönköpings län har högre ambitioner än så. Hållbarhetsarbetet är inte bara en hygienfaktor, det är en drivkraft för det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet som ska säkerställa att hela länet lever och utvecklas på ett hållbart sätt även i framtiden.

En vision som lyfter

Visionen är inte bara en vägvisare, den är också ett löfte. Den innebär att Jönköpings län bestämt sig för hur länet ska uppfattas i det långsiktiga perspektivet – såväl inifrån som utifrån. Visionen är en vägvisare för hur Jönköpings län ska vara år 2035.

Jönköpings län – Sveriges mest hållbara, attraktiva och tillgängliga region.

Visionen ska leda till ett län med bra miljö, goda möjligheter till boende, arbete, företagande, utbildning och utveckling, bra kommunikationer och ett rikt fritids- och kulturliv som ger förutsättningar för god hälsa och ett bra liv för alla. Visionen och strategin ska leda till att människor vill söka sig till länet och få dem att stanna.

Arbetet med Agenda 2030 för hållbar utveckling ska förändra vår värld i en mer hållbar riktning. Arbetet med målen ska verka för att utrota fattigdom och hunger, säkerställa ett aktivt arbete för planeten och dess naturresurser, verkställa mänskliga rättigheter för alla världsmedborgare samt arbeta för jämställdhet och för kvinnors och flickors egenmakt. Länet och dess utveckling ska därför präglas av hållbarhetens tre dimensioner.

Alla invånare i Jönköpings län ska känna att de har samma förutsättningar för att leva ett bra liv i länet, oavsett kön, ålder, bakgrund eller individuella förutsättningar. Tillgången till arbete, hälso- och sjukvård, barnomsorg, kultur och friluftsliv ska vara jämlik och tillgänglig i hela länet. Genom att skapa förutsättningar för att leva, verka och bo i alla kommuner i länet skapas långsiktig attraktivitet.

Möjligheten att utveckla ett framtida hållbart välfärdssamhälle hänger intimt samman med ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv som skapar hållbar tillväxt utan att äventyra miljön eller människors hälsa. En smart och affärsdriven miljöutveckling ska därför bidra till att de traditionella näringarna i vårt län ska fortsatt kunna växa och utvecklas samtidigt som nya näringar kan få fäste och bidra med nya företag och innovationer. Forskningen och högskolans starka ställning ska bidra ytterligare med innovationer och ökad konkurrenskraft till hela länet.

Attraktivitet handlar också mycket om ekologi. Att länet även i framtiden har rent vatten och luft, att länet har fungerande kretslopp, en biologisk mångfald som säkerställer livsmedelsproduktionen, upplevelse- och besöksmiljöer, ekosystem som skyddas och utvecklas och som bidrar till nya näringar och cirkulära ekonomiska system. Det krävs anpassning för att nå klimatmålen, till klimatförändringar, ett riskförebyggande arbete och riskhantering liksom miljöskydd och effektivt resursutnyttjande i övergången till en koldioxidsnål ekonomi för att nå målet att vara ett ”plusenergilän” 2050.

RUS:en ska leda till att år 2035 är Jönköpings län ett hållbart och attraktivt län där det är bra för alla att leva.

Sammanfattning

Denna remissversion av den Regionala utvecklingsstrategin innehåller dels det bakgrundsdokument med länets utgångsläge inför revideringen av den regionala utvecklingsstrategin (kapitel 1-3) och remissutgåvan av strategin (kapitel 4).
Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) utgår från visionen, de nationella och internationella styrdokumenten och en omfattande process i länet för att tillsammans med kommuner, länsstyrelsen, näringsliv och civilsamhälle identifiera länets behov och prioriteringar för en hållbar utveckling och tillväxt för hela länet. De fem fokusområdena är: *en hållbar utveckling/Agenda 2030*, *innovation och företagande, attraktiva miljöer och tillgänglighet*, *kompetensförsörjning* samt *internationellt samarbete*. Dessa områden har döpts till: *En hållbar region, En smart region, En attraktiv och tillgänglig region, En kompetent region och En global region.* Efter önskemål från framförallt kommunerna har en ambition varit att hålla den regionala utvecklingsstrategin kort och tydlig för att det verkligen ska bli ett användbart och använt dokument. Det har också funnits en önskan om att våga sätta utmanande mål. Innehållet i den regionala utvecklingsstrategin redovisas sammanfattande nedan. Detta kompletteras med indikatorer för strategins genomförande. Under remissprocessen kommer handlingsplaner att tas fram jämte utgångsläge och mål för indikatorerna.

Vision

”För ett bra liv och en hållbar utveckling i en attraktiv region”

En hållbar region

2035 är Jönköpings län den bästa platsen att besöka, växa upp, bo, leva, verka och åldras på

2035 är Jönköpings län den bästa platsen att besöka, växa upp, leva, verka och åldras på för alla. Detta tillstånd omfattar alla invånare, oavsett kön, sexuell läggning, ålder, utbildning, yrke, hälsa, funktionsförmåga, ursprung, livsåskådning, identitet eller inkomstnivå. Målen i Agenda 2030 har nåtts, den hållbara utvecklingen inom samhällets alla områden har lett till att länet är på väg att bli ett plus-energi-län att fossila råvaror fasats ut och att länet bidrar aktivt till 1,5 grads målet. Resursanvändningen minskar och vi har en hållbar konsumtion och produktion. Länets natur och miljö mår allt bättre.

En attraktiv och tillgänglig region

I Jönköpings län säkerställs matchningen genom det livslånga lärandet

2035 har länets hållbara utveckling tillsammans med satsningen på smarta tätorter och livsmiljöer, attraktiva och väl dimensionerade boenden, ett rikt utbud av kultur och fritidsaktiviteter lett till att hela länet utvecklas och är attraktivt att bo och verka i för alla. Utvecklingen av stambanan och höghastighetsbanan har revolutionerat resande såväl som transporter, infrastrukturen och kollektivtrafiken i länet stödjer ett multimodalt resande, de funktionella arbetsmarknadsregionerna, länsinvånarnas resor till arbete, studier, fritidsaktiviteter och kultur samt besöksnäringen. Länet har en robust digital infrastruktur och 100 procents mobiltäckning. 2035 är länets alla strukturer tillgänglighetsanpassade så att alla länsinvånares potential kommer till sin rätt.

En smart region

I Jönköpings län skapar tillgänglighet utvecklingskraft

2035 har länet utvecklats till ett smart internationellt innovationscentrum för prototyp- och produktionsutveckling och för förädling av bioråvara. Länet ger ett nettobidrag till landets självförsörjning av livsmedel. Länets strategiska läge har befäst länets position som logistik- och e-handelscentrum i Skandinavien. Digitaliseringen jämte tjänstenäringarnas starka utveckling har skapat förutsättningar för offentliga tjänster i världsklass och en besöksnäring med internationell lyskraft. Länet ses som en förebild inom arbetsmiljöutveckling, jämställdhet och jämlikhet, för alla samt har ett näringsliv som aktivt bidrar till miljöutvecklingen. 2035 är Jönköpings län den fjärde tillväxtregionen i Sverige.

En kompetent region

Jönköpings län ska vara den fjärde tillväxtregionen i Sverige 2035

2035 erbjuder länet landets mest spännande arbetstillfällen och lockar därför internationell spetskompetens. Strukturerna för utbildning och kompetensutveckling stödjer näringslivets utveckling varför alla invånarnas potential förverkligas och kompetens tas tillvara, sysselsättningen är hög och matchningen säkerställs genom det livslånga lärandet.

En global region

Ett internationellt konkurrenskraftigt län

2035 bidrar länets internationalisering och globala prägel till landets utveckling. Det goda klimatet för nyetableringar och direktinvesteringar bidrar till länets status som tillväxtmarknad. Länets näringsliv

är en självklar länk i de globala värdekedjorna och länet är en del av den arbetsmarknadsregion som sträcker sig till norra Tyskland. Länet är pådrivande i utvecklingen av Europa och övriga världen samt bidrar till att stödja andra länders utveckling i riktning mot en allt mer hållbar värld.

1.0 Regional utvecklingsstrategi – RUS

Arbetet med regional utveckling utgår från lagar och nationella styrdokument[1] samt nationella strategier kopplade till områden som berörs inom dessa styrdokument. Dessa anger att ansvarig för regional utveckling ska leda arbetet genom att utarbeta och fastställa en regional strategi för länets utveckling[2] (RUS) och samordna insatser för genomförande av strategin. Detta arbete ska utformas och bedrivas i sektorsövergripande[3] samarbete mellan aktörer på lokal, regional, nationell och internationell nivå. Utvecklingen i länet ska kontinuerligt analyseras, följas upp och utvärderas. Utifrån dessa analyser ska resultatet av det regionala tillväxtarbetet årligen redovisas till regeringen.

Den regionala utvecklingsstrategin ska fungera som en samlad strategi för det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet som tar sin utgångspunkt i de internationella och nationella styrdokumenten och utifrån dessa fokuserar på länets behov och utvecklingsförutsättningar.

Syftet med en starkare regional förankring av utvecklingsfrågor är att uppnå samordningsvinster och tillräckligt stort befolkningsunderlag för att komma fram till bra lösningar. Samtidigt handlar det om att behålla närhet till människor och verksamheter som ska stå för utvecklingsinsatserna och driva utvecklingen framåt och att kunna ta hänsyn till specifika regionala förutsättningar och utmaningar.

Den regionala utvecklingsstrategin är den regionala länken i en logisk kedja från internationella och nationella program och strategier till lokala utvecklingsplaner. Det är en ständigt pågående utvecklingsprocess, där den ena nivån påverkar den andra och där programinnehåll överförs till nästa nivå, uppåt och nedåt. Den regionala utvecklingsstrategin är ett viktigt underlag i gränsöverskridande samarbeten inom och utom länet och ska samordnas med de nationella målen för utvecklingspolitiken samt kopplas till Europa 2020-strategin, som är EU:s övergripande strategi för utveckling och tillväxt.

En ambition har varit att hålla den regionala utvecklingsstrategin kort och tydlig för att det verkligen ska bli ett användbart och använt

dokument. Prioriteringarna har begränsats för att också ge möjlighet för länets kommuner att ta fram strategier för sin utveckling. Ett mer utförligt underlag finns i detta dokument jämte källhänvisningar, definitioner, underlag och exempel som har samlats på http://utveckling.rjl.se.

I det nationella uppdraget definieras fyra utmaningar som den regionala utvecklingsstrategin ska hantera: *demografisk utveckling, globalisering, klimat, miljö och energi* samt *social sammanhållning.* Dessa utmaningar ska i den regionala utvecklingsstrategin vändas till möjligheter genom fyra prioriteringar för regionalt tillväxtarbete: *innovation och företagande, attraktiva miljöer och tillgänglighet*, *kompetensförsörjning* samt *internationellt samarbete*. Utöver dessa fyra områden ska Agenda 2030 och de tre hållbarhetsaspekterna integreras i strategin. Utöver dessa har länets identifierade behov av utveckling lyfts in.

För att ge den regionala utvecklingsstrategin kraft och för att bidra till att länet fokuserar sitt arbete för att genomföra strategin kommer handlingsplaner och riktade projektutlysningar att kopplas till insatsområdena i RUS:en. Detta ligger i linje med både Europeiska Unionens och Sveriges nationella

[1] Lag om regionalt utvecklingsansvar i vissa län (2010:630), Förordning om regionalt tillväxtarbete (2017:583), årliga Villkorsbeslut och Regleringsbrev från regeringen, Nationell strategi för hållbar tillväxt och attraktionskraft 2015-2020, Agenda 2030.

[2] Revidering pågår under 2017-2018 för beslut i januari 2019

[3] Alla delar av det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet behöver integreras – då de alla är olika delar av samma process och beroende av varandra.

arbete med prioriteringarna och bidrar till den röda tråden genom styrsystemet.

1.1 Bakgrund till innehållet i RUS:en

Detta är en revidering av den regionala utvecklingsstrategi som antogs 2013 av dåvarande Regionförbundet i Jönköpings län.

Regional utvecklingsstrategi 2013-2025

Den strategin tog sin utgångspunkt i visionen att ”Region Jönköping skapar kraft”. Det långsiktiga målet var: ”En snabbare, öppnare och smartare Region Jönköping”.

Den organiserades i två målområden: näringsliv och livsmiljö. Den var uppdelad i fyra delstrategier och sju framgångsfaktorer. Allt stod på en grund av en ekologisk, ekonomisk, social och kulturell hållbar utveckling. Helheten illustrerades av ett hus, ett ”RUS-hus”.

I revideringsprocessen har denna modell diskuterats och både innehåll och målområden gäller i hög grad fortfarande. Kritiken handlar om att den är komplicerad och svår att förstå samt är begränsat känd.

Den reviderade strategin 2019-2035

Den regionala utvecklingsstrategin har i denna version anpassats för att samspela med förändringar i de styrande nationella och internationella dokumenten. Exempelvis har den nationella strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020 som ska vara vägledande för det regionala tillväxtarbetet[4] först nu integrerats i den regionala utvecklingsstrategin för Jönköpings län. Agenda 2030 har tillkommit och integreras nu i RUS:en. Sedan den regionala strategin antogs 2013 har Region Jönköpings län bildats och ansvaret för den regionala utvecklingsstrategin övertogs därmed i enlighet med lagen om regionalt utvecklingsansvar i vissa län (2010:630) och förordning 2017:583 av den nybildade regionen.

De synpunkter och medskick som framkommer i den OECD rapport[5] som beställts av de tre Smålandslänen och Blekinge har integrerats i analysen och deras utvecklingsrekommendationer finns med bland mål och indikatorer.

Ambitionen i denna uppdaterade och reviderade version har varit att dels tydligt integrera de nationella och internationella styrdokumenten, dels att begränsa och tydliggöra mål och indikatorer för att strategin verkligen ska göra skillnad samt att utöka analysen och underlaget för strategin. På förslag från kommunerna delas den regionala utvecklingsstrategin i två dokument: en strategidel och en bakgrunds- och analysdel. Förhoppningen med det är att strategidelen ska bli ett välanvänt dokument som fler tar del av och stödjer sig mot och att analysdelen blir ett användbart dokument för kommuner, myndigheter och andra intressenter som vill tränga djupare ner i bakgrund, utvecklingsområden och mål.

Utifrån detta är den regionala utvecklingsstrategin starkt omredigerad och omdisponerad, analys och bakgrund är uppdaterade och målen är betydligt färre än i den förra strategin.

I revideringsprocessen har betoningen legat på inflytande och delaktighet av länets kommuner, länsstyrelsen, näringsliv, civilsamhälle, akademi och myndigheter. Ett stort antal workshops har genomförts med olika aktörer i länet under två år. Under slutfasen har också barn och ungdomars perspektiv särskilt lyfts in genom workshops som genomförts på skolor.

Fokus i den nya strategin

Den reviderade regionala utvecklingsstrategin fokuserar på fem områden: Hållbarhet – *En hållbar region*[6], Innovation och företagande – *En smart region,* Attraktiva miljöer och tillgänglighet – *En attraktiv och tillgänglig region*, Kompetensförsörjning – *En kompetent region* samt Internationellt samarbete – *En global region*.

De övergripande målen i strategin är tänkta att fånga upp den högsta aggregerade nivån inom respektive område – dvs om det målet nås – säkerställs att alla andra eftersträvansvärda mål också nås. Detta gör att strategin kan hållas kortfattad.

[4] Förordning om regionalt tillväxtarbete (2017:583)

[5] OECD Rapporten: **“**A Territorial Review of Småland-Blekinge: Monitoring Progress since 2012” (Second draft per 2018-05-21)

[6] Begreppet ***region*** används genomgående i enlighet med begreppsapparaten i nationella och internationella dokument som avser regionernas/länens utveckling och avser just länet. När organisationen *Region Jönköpings län* avses skrivs hela organisationens namn ut.

Andra strategier och styrande dokument

Den regionala utvecklingsstrategin existerar inte på egen hand utan baseras som nämnts på flertalet nationella och internationella styrdokument. Den regionala utvecklingsstrategin utgör också utgångspunkt för många av länets strategier och handlingsplaner. De blir därmed en förlängning av den regionala utvecklingsstrategin och går in mer specifikt på varje område – geografiskt eller tematiskt. Den regionala utvecklingsstrategin kan således ses som ett paraply över dessa strategier som tillsammans utgör det strategiska styrsystemet för Jönköpings län.

Övergripande nationella och internationella styrdokument

På internationell nivå finns Agenda 2030 och MR-konventioner som Barnkonventionen. På EU-nivå finns till exempel EU 2020, Östersjöstrategin och CEMR-deklarationen[7].

På nationell nivå finns den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020 som ska integreras i den regionala utvecklingsstrategin. Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft fastställer också de regionala utvecklingsstrategiernas roll för sammanhållningspolitiken inom EU.

På nationell nivå finns också strategier och program som exportstrategin, strategin för smart industrialisering, bredbandsstrategin, digitaliseringsstrategin, livsmedelsstrategin, landsbygdsprogrammet m.fl. Dessa påverkar och sätter ambitionsnivån för den regionala utvecklingsstrategin i tillämpliga delar.

Övergripande regionala styrande dokument

Det finns ett flertal regionala styrdokument och handlingsplaner. En sammanställning av dem visar att de i huvudsak pekar på samma väg framåt för länets utveckling, men att det finns viss överlappning, vissa motsägelser och vita fläckar. En del betydelsefulla planer har också visat sig begränsat kända, även för aktörer som är viktiga för deras genomförande. En övergripande ambition framöver bör därför vara att synkronisera dokument, begränsa deras omfattning, antalet mål och insatser för att de verkligen ska betyda något för länets utveckling och göra skillnad över tid.

För länets utveckling finns bland andra följande styrande dokument som på olika sätt ska samspelar med eller realiserar innehållet i den regionala utvecklingsstrategin: den regionala transportplanen 2018-2029, regionalt trafikförsörjningsprogram 2014-2025, den regionala kulturplanen, den regionala digitala agendan för Jönköpings län (REDA), strategin tillsammans för en jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län 2016-2025, den regionala innovationsstrategin 2017-2025, klimat och energistrategin, regionalt serviceprogram, strategi för KKN (Kulturella och Kreativa Näringar), handlingsplan för landstings, regioners och kommuners samarbete inom e-hälsoområdet.

För länets utveckling spelar också Strukturfondspartnerskapet, Regionsamverkan Sydsverige, Brysselsamarbetet Småland Blekinge Halland – South Sweden, Europa Direkt, medlemskapet i Assembly of European Regions (AER), KomHem avtalet, Sjukvårdsregionen, olika positionspapper och olika handslag betydande roller.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen ansvarar för det regionala handlingsprogrammet för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeriprogrammet 2014-2020, jämställdhetsprogrammet 2014-2018, den regionala livsmedelsstrategin, strategi för integrationsarbete, träbyggnadsstrategin, skogsstrategin, (dessa båda gäller för de tre Smålandslänen) landskapsstrategin för biologisk mångfald, klimat- och energistrategin, grön handlingsplan 2018-2022 och åtgärdsprogram för hälsans miljömål 2016-2020, minskad klimatpåverkan 2015-2019, vattnets miljömål 2017-2021 m.fl. dokument.

Kommunerna

Utöver detta har kommunerna egna strategier, planer och handlingsplaner för sin utveckling. Tillsammans ska dessa planer utgöra mål och ambitionsnivåer i styrsystemet för länet. Information om ovanstående strategier, planer och andra dokument finns på http://utveckling.rjl.se

Utvärdering och analys

Prioriteringarna av vad som behöver göras för att uppnå den vision och de mål som finns i den

[7] Den europeiska deklarationen för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå (CEMR-deklarationen). Council of European Municipalities and Regions (CEMR) är de europeiska kommun- och regionförbundens samarbetsorganisation. CEMR-deklarationen är ett verktyg för kommuner, landsting och regioner att integrera jämställdhetsperspektivet i det politiska beslutsfattandet och i den praktiska verksamheten. Avsikten är att se till att diskrimineringslagstiftningen efterlevs och att principer reglerade i internationella avtal omsätts i praktik på lokal och regional nivå.

regionala utvecklingsstrategin tas fram genom: utvärderingar, mätningar, att dra slutsatser av statistiken, jämförelser mellan nuläget och målsättningarna och inventeringar av de insatser som pågår. Dessa analyser görs årligen för att säkerställa att arbetet verkligen bidrar till målen. Mål och handlingsplaner integreras i budget, flerårs- och verksamhetsplaner för Region Jönköpings län.

Vad som pågår och vad som behöver prioriteras presenteras löpande digitalt på Region Jönköpings läns utvecklingsplats, http://utveckling.rjl.se. En årlig sammanställning av länets utveckling i enligt med den regionala utvecklingsstrategin kommer att göras på länsnivå och i tillämpliga delar också på kommunnivå.

Samsyn, samverkan och samhandling

Ett län är inte en organisation eller ett företag. Det består av en lång rad självständiga aktörer, med egna agendor och intressen. För att arbetet för en hållbar regional utveckling och tillväxt ska bli framgångsrikt krävs att samhällets insatser är samordnade så att resurserna riktas och används på bästa möjliga sätt. En förutsättning är ett välfungerande samspel mellan offentlig verksamhet med politiska företrädare, högskola, forskningsinstitut och näringsliv, men också att enskilda invånare, föreningsliv, fackliga organisationer och andra sammanslutningar är delaktiga. På så sätt hittar aktörerna tillsammans, de för samhället, bästa helhetslösningarna och kan prioritera åtgärder som ger synergieffekter mellan de sociala, kulturella, ekonomiska och miljömässiga dimensionerna.

Utvecklingen i länet drivs av de människor som lever och verkar här. Det finns behov av att utveckla och förbättra den samverkan och samsyn som finns för att på ett mer effektivt och övergripande sätt lyckas med de utmaningar som presenteras i den regionala utvecklingsstrategin. Samverkan behöver ske på alla nivåer, såväl lokal som nationell och internationell. De faktorer som driver utveckling och tillväxt följer inte administrativa gränser och aktörerna på lokal och regional nivå måste se sin roll ur ett mer globalt- och gränsöverskridande perspektiv.

Att samsyn, samverkan och samhandling är avgörande för att kunna arbeta med hållbar tillväxt inom länet är en självklarhet. Samsyn och samverkan är det kitt som får länets aktörer att tillsammans sikta mot gemensamma mål, lyckas koordinera insatser gemensamt och utvecklas sida vid sida. Samhandling går ett steg längre och betecknar det gemensamt koordinerade och simultana arbetet mot våra mål som exempelvis prövas när utländska aktörer intresserar sig för att etablera sig i länet och många intressenter är berörda, beslut behöver fattas på olika nivåer och arbetet behöver gå fort för att inte missa en värdefull möjlighet för länet. Samsyn, samverkan och samhandling är således avgörande aspekter för att alla aktörer inom Jönköpings län ska kunna arbeta tillsammans för en fortsatt hållbar tillväxt och ett attraktivt län där människor, oavsett kön, bakgrund eller individuella förutsättningar, vill leva, verka och bo och där företag kan utvecklas, växa och blomstra.

1.2 Vägen fram till den regionala utvecklingsstrategin

I inledningen av detta kapitel beskrivs vad den regionala utvecklingsstrategin är och vad uppdraget om regional tillväxt och utveckling innebär.

Innehållet och utformningen av strategin har skett med insyn och påverkan från de råd och nätverk som finns för regional samverkan kring olika frågor i länet. Exempel på sådana råd och nätverk är Kompetensrådet, Tillväxtrådet, nätverket för vuxenutbildningsrektorer, nätverket för kommunernas näringslivschefer, klimatrådet, integrationsrådet, jämställdhetsrådet, Digitaliseringsrådet, nätverk för branschföreträdare och kommundirektörsnätverket (där Länsstyrelsen och JU också är representerade) m.fl. I nätverken finns både offentliga och privata organisationer representerade. Under revideringsprocessen av den regionala utvecklingsstrategin har dessa råd och nätverk konsulterats för att hitta de aktuella utmaningarna och prioriteringarna som Jönköpings län står inför. Representanter för det företagsfrämjande systemet, akademin och den sociala ekonomin har kommit med inspel.

Tvärsektoriella arbetsdagar har arrangerats för att skapa en dialog om länets utmaningar, behov och styrkor. Genom detta har en bred representation säkerställts där olika intressenter har fått delta i arbetet med den nya versionen av RUS. Det har genomförts mängder av workshops, bland annat med kommunernas och olika organisationers utsedda RUS-ombud. Totalt har ett hundratal workshops och arbetsdagar genomförts under en tvåårsperiod.

Genom den politiska förankringen och de politiska beslut som fattas om innehållet i strategin, säkerställs att länet och alla dess kommuner har delaktighet i både framtagande och genomförande av den regionala utvecklingsstrategin.

3.0 Bakgrund, utgångsläge och utmaningar

Kapitlet bakgrund, utgångsläge och utmaningar har strukturerats utifrån det nationella uppdraget som ska vara vägledande för den regionala utvecklingsstrategin och innehåller avsnitten *Hållbar utveckling och livsmiljö*, följt av *Attraktivitet och tillgänglighet*, *Innovation och företagande*, *Kompetensförsörjning* och *Internationellt samarbete.* De utmaningar som beskrivs i Agenda 2030 och de fyra utmaningarna i det nationella uppdraget (*demografisk utveckling, globalisering, klimat, miljö och energi*, samt *social sammanhållning*) sammanfaller i hög grad med länets utmaningar, även om de inte alltid yttrar sig på samma sätt, och de kräver åtgärder anpassade för länets förutsättningar, behov och målbilder för att säkerställa länets måluppfyllelse, tillväxt och utveckling över tid.

3.1 Hållbar utveckling och livsmiljö

En utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov – det är en hållbar utveckling[8]. Begreppet hållbar utveckling innehåller två grundläggande koncept: behov - speciellt de grundläggande behoven hos världens fattiga för vilka prioritet ska ges - och de begränsningar av ekosystemens möjligheter att tillgodose nuvarande och framtida behov som också bestäms av teknologi och social organisation. All regional tillväxt och utveckling ska utgå från en långsiktigt hållbar utveckling och de globala mål som identifierats i Agenda 2030. Uppdraget till regionerna är att Sverige ska vara ledande i arbetet med att nå en hållbar utveckling internationellt, samt att målen i Agenda 2030 ska nås. För att nå många av de utsläpps- och hållbarhetsmål som Sverige åtagit sig och som länet beslutat om behöver denna regionala utvecklingsplan visa på vägen dit. 2035 ska arbetet redan vara gjort, lösningarna finnas på plats och länet i alla delar bidra till att skapa en hållbar utveckling. Hållbarhet är därmed en av de största utmaningarna i denna regionala utvecklingsstrategi.

Ett bra liv handlar om livskvalitet. Upplevd livskvalitet är till sin natur subjektiv och är svår att mäta på regional och kommunal nivå. Livskvalitet får därför i denna strategi begränsas till förutsättningarna för god livskvalitet, då sämre förutsättningar för livskvalitet som exempelvis sjukdom, inte betyder att en individ som är sjuk har en sämre livskvalitet än en individ som är frisk. Därför avgränsas begreppet här till yttre, mätbara betingelser som förväntas leda till en positiv subjektiv upplevelse.[9] God hälsa är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och att bidra till samhällets utveckling. Ett attraktivt och tillgängligt län där människor och miljö mår bra, kräver ett ständigt arbete med livsmiljö och hälsa.

3.1.1 Agenda 2030

Att förändra vår värld, så inleds Agenda 2030 för hållbar utveckling. Agendan identifierar 17 globala mål för hållbar utveckling som Sverige förbundit sig att nå. De flesta målen ska vara uppnådda just 2030, men det finns också delar som ska vara uppnådda redan 2020. Utifrån en genomförd GAP-analys av Jönköpings län i förhållande till Agenda 2030 och regionens arbete med att stödja utveckling i andra delar av världen, har de 17 målen integrerats i mål och indikatorer.

[8] Begreppet ”hållbar utveckling” är idag etablerat och lanserades i *Brundtland rapporten, 1987*

[9] Tillväxtverket och Reglab har i ett gemensamt projekt tagit fram ett breddat mått på hållbar utveckling och förutsättningar livskvalitet i svenska regioner: BRP+. Det är ett mått som kombinerar bruttoregionprodukten (BRP) med värden som anger som produktionen skett på ett sätt som bidragit till ökad livskvalitet för invånarna och bidragit till en ekonomisk, miljömässig och social hållbar utveckling.

1. Ingen fattigdom
Mål ett är att avskaffa all form av fattigdom överallt. Fattigdom innebär förutom ekonomiska medel också brist på frihet, makt, inflytande, hälsa, utbildning och fysisk säkerhet. Särskilt utsatta är kvinnor och flickor.

2. Ingen hunger
Mål två är att avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, uppnå en bättre kosthållning och främja hållbart lantbruk. Den svenska självhusgraden av livsmedel är lägst i Europa. För att säkra livsmedelsförsörjningen över tid behöver produktionen i Sverige öka dramatiskt.

3. Hälsa och välbefinnande
Mål tre är att säkra att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande. God hälsa är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och bidra till samhällets utveckling.

4. God utbildning för alla
Mål fyra är att säkerställa en inkluderande och jämlik utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla. Forskning visar att en inkluderande utbildning av god kvalitet för alla är en av de viktigaste grunderna för välstånd, hälsa och jämställdhet i ett samhälle. Utbildningssystemet måste möta människors behov under hela livet – från tillgång till förskola över grundskoleutbildning till att alla unga personer ges möjlighet till gymnasie-, yrkes- och högre utbildning.

5. Jämställdhet
Mål fem är att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt. Jämställdhet är ett mål men också en förutsättning för en hållbar och fredlig utveckling. Jämställdhet uppnås när alla kvinnor och män, pojkar och flickor har lika rättigheter, villkor, möjligheter samt makt att själva forma sina liv och bidra till samhällets utveckling.

6. Rent vatten och sanitet
Mål sex är att säkerställa tillgång till och hållbar vatten- och sanitetsförvaltning för alla. Vatten är en förutsättning för allt levande på jorden och därmed också en förutsättning för en hållbar utveckling. Vatten är en förutsättning för livsmedels- och energiproduktion samtidigt som klimatförändringar visar sig tidigt och tydligt i förändrad vattentillgång. En hållbar vattenförvaltning och en restaurering av ekosystemens vattenhållande förmåga är av avgörande betydelse.

7. Hållbar energi för alla
Mål sju är att säkerställa att alla har tillgång till tillförlitlig, hållbar och modern energi till en överkomlig kostnad. Tillgång till modern och förnybar energi och rena bränslen är en förutsättning för att möta många av samhällsutmaningarna och nå målen i Agenda 2030. Mer kraftfulla åtgärder behöver göras för att påskynda omställningen till ett mer hållbart energisystem globalt.

8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt
Mål åtta är att verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt , full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla. Goda förutsättningar för privat företagande och entreprenörskap är en förutsättning för tillväxt. För att företagen ska kunna utveckla sin potential är tillgång till

regionala, nationella och globala marknader avgörande. Dessa faktorer är också viktiga för utländska investeringar som kan ge viktiga bidrag till sysselsättning, innovation, teknologiöverföring och produktiv kapacitet. För att lyckas attrahera och behålla kompetent arbetskraft är anständiga arbetsvillkor en förutsättning.

9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur
Mål nio är att bygga en motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation. En väl fungerande infrastruktur genererar flera positiva effekter och främjar ekonomisk tillväxt och utveckling.

10. Minskad ojämlikhet
Mål tio är att minska ojämlikhet inom och mellan länder.

11. Hållbara städer och samhällen
Mål elva är att städer och bosättningar ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.

12. Hållbar konsumtion och produktion
Mål tolv är att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

13. Bekämpa klimatförändringen
Mål tretton är att vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.

14. Hav och marina resurser
Mål fjorton är att bevara och nyttja haven och de marian resurserna på ett hållbart sätt i syfte att uppnå en hållbar utveckling.

15. Ekosystem och biologisk mångfald
Mål femton är att skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstöringen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

16. Fredliga och inkluderande samhällen
Mål sexton är att främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, se till att alla har tillgång till rättvisa samt bygga upp effektiva och ansvarsskyldiga och inkluderande institutioner på alla nivåer.

17. Genomförande och globalt partnerskap
Mål sjutton är att stärka genomförandemedlen och återvitalisera det globala partnerskapet för hållbar utveckling.

Jönköpings län mot Agenda 2030

Arbetet med Agenda 2030 handlar dels om hur Jönköpings län ska lyckas med att utveckla de områden som behöver utvecklas i länet. Det kan bland annat handla om jämställdhet, hållbar miljö, hållbar konsumtion och god utbildning för alla. Dels handlar det om att bidra till en utveckling enligt Agenda 2030 i andra delar av världen eftersom en del av ansvaret handlar om att bidra till att andra länder lyckas nå de globala målen. För att lyckas med detta beaktas Agenda 2030 i hela den regionala utvecklingsstrategin och länets utvecklingsarbete behöver ses i ett globalt perspektiv, för en utveckling mot en mer hållbar värld.

3.1.2 Hållbarhet

Med utgångspunkt i Agenda 2030 är hållbarhet en central del i arbetet för utveckling och tillväxt för Region Jönköpings län. Hållbarhet ska vara ständigt närvarande i det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet.

Med basen i hållbarhetsdimensionerna skapas en medvetenhet kring de värden som är viktiga för såväl länet som för resten av världen och som förverkligas genom Agenda 2030. Hållbar utveckling innehåller ömsesidigt beroende dimensioner: den sociala och kulturella, den ekologiska och den ekonomiska, som alla beaktas i det regionala tillväxtarbetet.

Den sociala och kulturella dimensionen lyfter fram betydelsen av människors initiativ, engagemang och skaparkraft, liksom betydelsen av att resurser, inflytande och makt fördelas rättvist, jämlikt och jämställt. Alla människor ska garanteras social service, trygghet och delaktighet i samhällslivet, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar. Ett gemensamt ansvar och inflytande över utvecklingen förutsätter ett samhälle med mångfald och demokratiska värderingar, med beaktande av exempelvis FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen, där alla invånare har möjlighet

till inflytande. Mångfald och demokratiska värderingar måste värnas och respekteras, men kultur är också dynamisk och förändras över tid. Det är därför viktigt att respektera kulturens betydelse men samtidigt tillåta förändring och flexibilitet för att fortsatt kunna värna om demokratiska värderingar och mångfald i vårt samhälle.

Den ekologiska dimensionen handlar om att ekosystemen ska skyddas och utvecklas för att ge förutsättningar för en god livsmiljö och för att kunna leverera de ekosystemtjänster som krävs för ett gott liv. Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystemet som på något sätt gynnar människan, det vill säga upprätthåller eller förbättrar människans välmående[10]. De mest kritiska miljöaspekterna som utgör hinder för hållbar utveckling är klimatförändringarna, den kraftiga utarmningen av biologisk mångfald, brutna kretslopp av näringsämnen och spridning av miljögifter. Vart och ett av dessa problem kan äventyra både nuvarande och kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Det krävs anpassning till klimatförändringar, riskförebyggande och riskhantering liksom miljöskydd och effektivt resursutnyttjande i övergången till en koldioxidsnål ekonomi.

Den ekonomiska dimensionen syftar till att skapa stabila och sunda ekonomiska förhållanden. Möjligheten att utveckla ett framtida hållbart välfärdssamhälle hänger intimt samman med näringslivets utveckling. För den framtida ekonomiska tillväxten är produktivitetsutvecklingen i näringslivet och förmågan att utveckla och sälja nya varor och tjänster avgörande. Ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv ska bidra till att skapa hållbar tillväxt utan att äventyra miljön eller människors hälsa.

För att lyckas med hållbarhetsmålen krävs aktiva åtgärder som påverkar strukturerna för hur människor, företag och det offentliga producerar, konsumerar och återvinner produkter och material. Den linjära ekonomin har visat sig vara ohållbar över tid och för att kunna lämna över ett hållbart samhälle till nästkommande generationer krävs en cirkulär ekonomi.

Cirkulär ekonomi är ett uttryck för ekonomiska modeller för affärsmöjligheter där cirkulära kretslopp i ett företag, samhälle eller en organisation används snarare än linjära processer som hittills har varit dominerande. Cirkulär ekonomi handlar om att skapa kretslopp där material återvinns och görs om till nya produkter istället för att påfresta jordens resurser med ännu mer råvaruutag. Företag måste skapa nya modeller för att ta större miljöhänsyn, konsumenter måste göra mer aktiva och upplysta val och samhället måste säkerställa systematisk återvinning och återbruk.

3.1.3 Klimat, miljö och energi

Klimatförändringen är en av vår tids största utmaningar. Uppdraget till regionerna att Sverige ska vara ledande i arbetet med att nå en hållbar utveckling internationellt och målen i Agenda 2030 kräver därför omfattande och riktade insatser.

FN konstaterade i sin ”Emissions gap report 2017” att för att världen ska ha 50-60 procent chans att nå 1,5-gradersmålet behöver utsläppen år 2030 vara nere på 36,5 gigaton, vilket motsvarar en utsläppsminskning på cirka 30 procent.
Det finns nya studier som säger att utsläppen 2030 måste ner till 24 gigaton koldioxid år för att vi ska ha mer än 66 procents chans att nå 1,5-gradersmålet. Dessa studier är dock än så länge få och har därför inte tagits med i rapportens huvudslutsats 2017, men FN bedömer att de kommer vara med i 2018 års rapport.

Jönköpings län har, förutom det nationella målet att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp 2045, målsättningen att vara ett ”plusenergilän” 2050. För att nå dessa mål krävs ett aktivt och långsiktigt arbete på alla politiska nivåer och regionerna har ett stort ansvar att aktivt bidra till en grön resurseffektiv ekonomi, en affärsdriven miljöutveckling och hållbara konsumentmönster vilket utgör en viktig del av arbetet för att nå generationsmålet och miljökvalitetsmålen. Arbetet med att nå miljömålen är viktigt för att nå en långsiktigt hållbar regional tillväxt samtidigt som utmaningen innebär möjligheter genom den samhällsomställning som krävs för att nå målen.

Ministerrådets ”Regional potential index” visar också att regioner som är föregångare inom bioekonomi och ekoinnovationer har en stark utveckling och bedöms ha en högre regional potential än regioner som ännu inte erövrat dessa områden.

Klimatet

Regeringen konstaterade i Klimatstrategin 2017/18:238 att klimatet redan har förändrats – och att förändringstakten ökar. Flera milstolpar har passerats de senaste åren. År 2015 översteg den sammanlagda halten av koldioxid i atmosfären 400 ppm (miljondelar). I dag är koncentrationerna av

[10] Definition enligt The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB)

koldioxid, metan och lustgas högre än vad de har varit någon gång under de senaste 800 000 åren.

År 2015 var också det första året då den globala uppmätta medeltemperaturen var mer än en grad högre än under förindustriell tid. År 2016 var ännu varmare än 2015. El Niño bidrog sannolikt till en del av temperaturhöjningen under dessa år. Men medeltemperaturen under 2017 påverkades inte av El Niño och låg trots det kring 1,1° C högre än under förindustriell tid. Det innebär att 2017 var det varmaste året någonsin av de uppmätta år som inte har påverkats av El Niño. 2018 ser hittills ut att följa den trenden.

Regeringen konstaterar att landistäcket på Grönland och delar av Antarktis har minskat. Även utbredningen av havsisen på Arktis har minskat. Smältande glaciärer och landisar har i kombination med havens uppvärmning gjort att havsnivån stigit med nära 0,2 meter mellan 1901 och 2010. Takten i havsnivåstigningen har dessutom tilltagit, från en höjning mellan 2,5 och 2,9 millimeter per år under perioden 1993–2004 till mellan 3,3 och 3,7 millimeter per år under 2004–2015. Det finns också stöd för att en snabb avsmältning av havsisen i Arktis kan påverka jetströmmarna – kraftiga höghöjdsvindar som finns flera kilometer uppe i atmosfären och som påverkar väderfenomen på jorden.

I takt med temperaturhöjningen riskerar permafrosten att tina och släppa ut metan som legat begravd djupt nere i marken. Metan är en mycket potent växthusgas som kan påskynda den globala uppvärmningen när den når atmosfären.

Haven har blivit surare genom att de har tagit upp delar av den koldioxid som människan har släppt ut. Haven har också blivit varmare, vilket i sin tur kan få följdkonsekvenser som mer intensiva orkaner. Observationer tyder även på att antalet skyfall sannolikt har ökat. Tecken tyder på att vädret blir mer extremt. Landet kommer att få vänja sig vid perioder av högre vattenstånd då bördig jordbruksmark står under vatten, liksom vid perioder med för våra breddgrader hög värme och extrem torka.

De förändringar som redan ses kan, om de inte bromsas i tid, leda till något som kallas återkoppling, vilket innebär att funktioner som normalt sett dämpar, kylar eller läker förändras till att istället bli förstärkande eller uppvärmande vilket skapar en accelererande växthuseffekt som i sin tur skapar fler accelererande processer. Allt fler klimatforskare tror att gränsen för när detta händer är ca 2 graders global uppvärmning[11]. Det talar för att 1,5 grad är den maximala uppvärmningen som får ske, annars riskerar stora delar av jorden som idag är mycket tätbefolkade att bli obeboeliga.

Klimat- och naturkatastrofflyktingar är redan idag mer än dubbelt så många som flyktingar undan krig och konflikter.

Klimatets utveckling i Sverige

Observationer från SMHI visar att temperaturförändringen i Sverige har varit ungefär dubbelt så stor som det globala genomsnittet som redovisas i FN:s klimatpanels (IPCC) utvärderingsrapport 2014[12]. Eftersom konsekvenserna av klimatförändringarna märks redan i dag och kommer att bli allt mer påtagliga under åren som kommer, behöver – förutom arbetet med att bromsa utvecklingen - också arbetet med att klimatanpassa samhället utvecklas. För att klara den beredskap som är nödvändig krävs bland annat ett närmare samarbete med övriga EU-länder.

Det svenska målet för samhällets anpassning till ett förändrat klimat är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringar genom att minska sårbarheter och ta tillvara möjligheter.

Världens utsläpp av växthusgaser

De globala utsläppen av växthusgaser år 2016 uppskattas till ungefär 52 miljarder ton koldioxidekvivalenter.[13] De senaste åren har de globala utsläppen i stort sett legat still på samma nivå, vilket är ett trendbrott jämfört med tidigare då utsläppen generellt har ökat varje år förutom under ekonomiska kriser. En viktig förklaring till att utsläppen inte ökat i samma takt de senaste åren är att allt fler länder, regioner och städer liksom företag och andra aktörer påbörjat ett klimatarbete, samtidigt som förnybar energi blivit mer konkurrenskraftig gentemot fossila energikällor. (Se bilaga 4.)

Trots den goda utvecklingen är dagens utsläppsnivåer långtifrån hållbara och världens länder har genom Parisavtalet höjt ambitionen och vill begränsa den globala uppvärmningen till under 2° C och sträva efter att hålla den under 1,5° C. De närmaste årens utveckling är avgörande för om man ska lyckas nå målen i Parisavtalet och därmed minimera skadeverkningarna av klimatförändringarna.

[11] Se exempelvis PNAS

[12] www.ipcc.ch

[13] Koldioxidekvivalenter är ett mått för den sammanlagda mängd koldioxid som utsläpp av olika växthusgaser motsvarar.

Sveriges utsläpp av växthusgaser

Utsläppen av territoriella växthusgaser i Sverige (liksom i hela EU) minskar. År 2016 uppgick utsläppen i Sverige till 52,9 miljoner ton koldioxidekvivalenter, vilket kan jämföras med de 71,5 miljoner ton som släpptes ut 1990.

Inrikes transporter

År 2016 var utsläppen från inrikes transporter i Sverige 16,9 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Vägtransporter är den helt dominerande källan med 94 procent av sektorns utsläpp, medan utsläppen från inrikes sjöfart, inrikes luftfart och järnväg är förhållandevis små. Utsläppen från inrikes luftfart var 0,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2016.

Sedan 2007 har utsläppen långsamt minskat, och år 2016 var utsläppen från inrikes transporter som helhet 15 procent lägre än 1990. Minskningarna sedan mitten av 00-talet förklaras till stor del av ökad användning av biodrivmedel och dieselbilar med lägre utsläpp av koldioxid än motsvarande bensinbilar. En ökad generell energieffektivisering har också bidragit. Det beror dels på att nya lätta fordon blivit effektivare till följd av bland annat nya utsläppskrav inom EU, dels på att lätta och mer bränslesnåla dieselfordon vunnit mark gentemot bensinfordon. Ökningen av antalet dieselbilar under senare år har dock lett till högre utsläpp av luftföroreningen kväveoxid. Sedan 2011 har utsläppen av kväveoxider från dieseldrivna personbilar nästan fördubblats.[14] Insatser när det gäller fossilfria transporter har alltså stor betydelse för att minska utsläppen.

Arbetsmaskiner

Arbetsmaskiner som används inom industri, jordbruk, skogsbruk och inom andra samhällssektorer släppte ut 3,5 miljoner ton koldioxidekvivalenter 2016 i Sverige. Utsläppen från arbetsmaskiner är 13 procent högre än vad de var 1990. Arbetsmaskiner inom industrin svarar för drygt en tredjedel av sektorns utsläpp, medan arbetsmaskiner inom jordbruk och skogsbruk tillsammans står för ungefär en tredjedel och andra samhällssektorer för resten.[15] Riktade satsningar på fossilfria drivmedel för arbetsmaskiner är därmed angelägna.

Avfall

Avfallssektorns utsläpp uppgick till 1,3 miljoner ton koldioxidekvivalenter i Sverige 2016. Den huvudsakliga utsläppskällan inom sektorn är metanläckage från avfallsdeponier. Sedan 1990 har sektorns utsläpp minskat med 65 procent tack vare deponiförbuden för brännbart avfall, i kombination med andra styrmedel och åtgärder för att främja materialåtervinning och energiåtervinning ur avfall.

Samtidigt har utsläppen från förbränning av avfall med fossilt ursprung, som redovisas inom el- och fjärrvärmeproduktionen, mer än tredubblats sedan 1990.

Ett aktivt arbete med den av EU-beslutade avfallshierarkin (”avfallstrappan”) är av central betydelse för att minska utsläppen av avfall och konsumtion. Avfallstrappan består av fem nivåer:

1. Förhindra att avfall skapas, så kallad avfallsminimering
2. Återanvänd
3. Återvinn material
4. Utvinn energi genom förbränning
5. Deponera, det vill säga lägg på soptipp

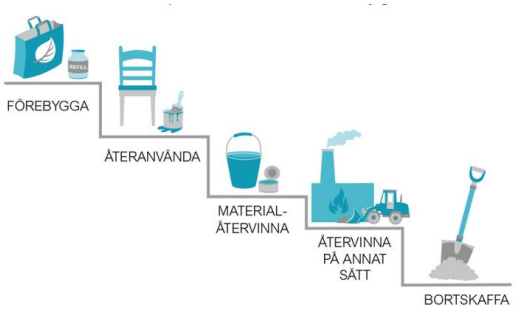

Figur: Källa SCB

För att lyckas med det behöver insatser göras på flera områden men störst tyngd behöver läggas på det förebyggande steget – avfallsminimering. Det gör att insatser behöver riktas mot exempelvis att minska råvaruuttag, konsumtionsmönster och produkters hållbarhet.

Bostäder och lokaler

Utsläppen från bostäder och lokaler för bland annat service, jordbruk och andra kommersiella ändamål har nationellt sett minskat med 87 procent mellan 1990 och 2016, från 9,5 miljoner ton koldioxidekvivalenter till 1,2 miljoner ton. Minskningen beror främst på att oljebaserad individuell uppvärmning av bostäder, lokaler och varmvatten ersatts av fjärrvärme, värmepumpar och biobränslen.

Produktanvändning och fluorerade växthusgaser

Vid viss produktanvändning uppstår växthusgasutsläpp, till exempel när lösningsmedel och smörjmedel i produkter dunstar, när spray-

[14] En klimatstrategi för Sverige 2017/18:238

[15] En klimatstrategi för Sverige 2017/18:238

burkar med vissa drivgaser används eller vid läckage från kyl- och luftkonditionerings-anläggningar.

Växthusgasutsläppen från produktanvändning har ökat från 0,6 till 1,5 miljoner ton koldioxid-ekvivalenter under perioden 1990 till 2015. Detta beror främst på en ökad användning av HFC, en så kallad fluorerad växthusgas eller f-gas. HFC har ersatt ozonlagerförstörande freoner, bland annat som köldmedium. Samtidigt har användningen av kyl- och luftkonditionerings-anläggningar samt värmepumpar ökat. F-gaser har sedan den 1 januari 2015 förbjudits och ersättningsämnen börjat användas.

Industrin

Industrins utsläpp av växthusgaser uppgick 2016 till 16,9 miljoner ton koldioxidekvivalenter i Sverige. Sedan 1990 har industrins utsläpp minskat med 19 procent. Industrins växthusgasutsläpp omfattar förbränningsutsläpp (knappt två tredjedelar) och processutsläpp (en tredjedel) samt en liten del diffusa utsläpp, exempelvis från raffinaderier och läckage från ledningar. Även om industrins utsläpp har minskat totalt sedan 1990, är variationen stor till stor del beroende på svängningar i produktionsvolymen som följer konjunkturen.

Insatser som visat sig vara effektiva är förändrad bränsleanvändning, minskade produktionsvolymer samt effektiviseringsåtgärder.

El- och fjärrvärmeproduktion

Växthusgasutsläppen från el- och fjärrvärmeproduktion var 4,8 miljoner ton koldioxidekvivalenter 2016 varav fjärrvärmeproduktion svarade för merparten. En trend mot minskande utsläpp kan urskiljas på övergripande nivå 1990– 2016, men sektorns utsläpp har varierat kraftigt från år till år. Det beror framför allt på att det enskilda årets uppvärmningsbehov i hög grad påverkas av vintertemperaturen samt att vattenkraftsproduktionen påverkas av nederbördsmängden vilket kan medföra behov av produktion från andra kraftslag. Utsläppen varierar därmed ganska kraftigt mellan åren.

Den ökade användningen av fjärrvärme har allt sedan 1970-talet ersatt individuell uppvärmning med olja och därigenom bidragit till kraftigt minskade växthusgasutsläpp från bostäder och lokaler. Utsläppen från förbränning av fossilt avfall har mer dock än tredubblats sedan 1990 och uppgick till 2,3 miljoner ton koldioxidekvivalenter 2016. Det motsvarar ungefär hälften av utsläppen från sektorn[16].

Skogsbruk och annan markanvändning

I denna sektor redovisas nettoutsläpp och nettoupptag av växthusgaser från skogsmark, åkermark och annan mark enligt rapporteringen under klimatkonventionen. Kolflödena ovan och under mark redovisas, i både död och levande biomassa samt mark kol. Sektorn ingår inte i Sveriges nationella mål, men däremot i Sveriges åtaganden under Kyotoprotokollet och kommer att ingå i Sveriges åtagande gentemot EU från och med 2021.

Sektorns nettoutsläpp och nettoupptag behandlas vanligen separat från övriga sektorers utsläpp bland annat på grund av att den innehåller såväl utsläpp som upptag av växthusgaser och att processerna är reversibla, dvs. en kategori som vid ett tillfälle utgör ett upptag kan vid ett annat tillfälle vara ett utsläpp. Ytterligare en orsak är att flödena, som i hög grad beror på biologiska processer, är svåra att mäta med stor osäkerhet som följd.

För hela området redovisades för 2016 ett nettoupptag, dvs. nettoupptag minus nettoutsläpp i sektorn, av växthusgaser om 43 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Under perioden 1990 till 2016 har det årliga nettoupptagets storlek i medeltal uppgått till nästan 40 miljoner ton koldioxidekvivalenter men det förekommer stor variation från år till år. Storleken på nettoupptaget påverkas framför allt av årlig tillväxt i skogen och avverkningsvolymen som påverkas starkt av konjunkturen, samt olika typer av störningar såsom exempelvis bränder och stormar.

Nettoupptaget har ökat i kategorin skogsmark mellan 1990 och 2016, vilket i huvudsak beror på att tillväxten av träden har ökat mer än avverkningen. Den totala mängden levande biomassa som utgörs av träd påverkas av förhållandet mellan avverkning och tillväxt respektive inlagring av kol i skogsmark. Även storleken på trävaruindustrins årliga produktion har stor betydelse för nettoupptaget eftersom långlivade träprodukter binder upp koldioxid och således bidrar med ett redovisat upptag de år produktionen är hög. Nettoupptaget i långlivade träprodukter är högre nu än 1990 till följd av ökad produktion av trävaror.

Utsläpp sker också genom avgång av koldioxid från utdikad organogen mark[17], vilka tidigare i stor utsträckning varit våtmarker, i såväl skogsbruket som jordbruket samt från bebyggd mark. Skogs- och jordbruksmarken utgörs till en del av våtmarker

[16] En klimatstrategi för Sverige 2017/18:238

[17] Humusrika jordar, i detta sammanhang främst torvjordar

som har dikats för att kunna odla skog eller bedriva jordbruk. Dikningen innebär att syrehalten i marken ökar vilket leder till att torven bryts ned och att koldioxid avgår till atmosfären. Utsläppen som redovisas i kategorin bebyggd mark sker främst på grund av att koldioxid frigörs vid avskogning i samband med byggnation och vägbyggen.

Internationell sjöfart och flyg

De sammantagna utsläppen från internationell sjöfart och flyg globalt har ökat kraftigt sedan 1990-talet. Det finns i dagsläget ingen officiell statistik om utsläpp från den svenska internationella sjöfarten och flyget.[18] Utsläppen till följd av internationell bunkring uppgick år 2016 till 9,4 miljoner ton koldioxidekvivalenter, vilket är 160 procent högre än 1990.

När det gäller utsläppen från internationell bunkring av flygbränsle så visar en studie att den fulla klimatpåverkan från svenskars flygresor troligen är underskattade.[19] Beräkningar för 2014 indikerar att utsläppen från svenskars internationella personflyg är i storleksordningen 11 miljoner ton koldioxidekvivalenter och att de har ökat med 61 procent sedan 1990.

Konsumtionsbaserade utsläpp

Utsläpp som orsakats av svenskars konsumtion går att uppskatta med modellberäkningar. Naturvårdsverket publicerar regelbundet detta kompletterande mått för att visa Sveriges utsläpp. Beräkningarna tyder på att växthusgasutsläppen orsakade av svensk konsumtion inom och utanför landets gränser är avsevärt större än de utsläpp som sker inom Sveriges gränser.

Dagens konsumtionsbaserade växthusgasutsläpp motsvarar omkring 11 ton koldioxidekvivalenter per person och år. Den totala nivån har varit stabil omkring 100 miljoner ton under de senaste tjugo åren. Andelen utsläpp som sker i andra länder och som orsakas av den svenska konsumtionen beräknas ha ökat med 50 procent medan de konsumtionsbaserade utsläppen som sker inom Sverige minskat med 30 procent.

Minskningen har främst skett inom sektorer vars utsläpp inte påverkas av handel, såsom uppvärmningen av bostäder och lokaler samt avfallsbehandling. Två tredjedelar av de konsumtionsbaserade utsläppen kommer från hushållens konsumtion och resten från offentlig konsumtion och investeringar.

Enligt Statistiska centralbyråns (SCB:s) beräkningar svarar livsmedel och transporter för ungefär en tredjedel vardera av hushållens totala konsumtionsbaserade utsläpp.

Ökad köttkonsumtion och utrikes flygresor är särskilt bidragande till global klimatpåverkan från svensk konsumtion. Fram till och med 2016 har den totala köttkonsumtionen i Sverige ökat kraftigt. Den svenska produktionen av kött har minskat under samma period, men importen har ökat och utgör nästan hälften av det kött som konsumeras i Sverige. En total minskning av köttkonsumtionen parallellt med en övergång till att äta svenskt kött skulle få positiva klimateffekter och bidra till den nödvändiga utvecklingen att skapa förutsättningar för den svenska självförsörjningen av livsmedel.

I Sverige har antalet internationella flygresor som svenska invånare gör per person mer än fördubblats sedan början av 1990-talet. Även om det finns viss fortsatt potential för att minska flygets utsläpp per personkilometer genom bl.a. nya motorer, material, bränslen, teknik och processer så kommer denna effektivisering inte att vara tillräcklig för att väga upp utsläppen från framtida trafikökningar till 2030 eller 2040.

Område	1990*	2016*	Utveck-ling
Inrikes transporter	22,5	16,9	↓
Arbetsmaskiner	3,1	3,5	↑
Avfall	2,5	1,3	↓
Bostäder och lokaler	9,5	1,2	↓
Produktanvändning och fluorerade växthusgaser	0,6	1,5 (2015)	Förbud ↓
Industri	20,9	16,9	↓
El- och fjärrvärme-produktion	4,8	4,8	→
Skogsbruk och annan markanvändning	**-40**	**-43**	↓
Internationell sjöfart och flyg	5,9	9,4 (11)	↑
Konsumtions-baserade utsläpp	100	100	→

*Anges i miljoner ton koldioxidekvivalenter

[18] Däremot tas statistik om utsläpp till följd av internationell bunkring fram årligen, alltså utsläpp från fartyg och flygplan som har tankat i Sverige och vars utsläpp sker under väg till en destination utanför Sverige. Dessa utsläpp återspeglar endast utsläppen från just tankningen i Sverige och tar inte hänsyn till resans/transportens mål, fullständiga längd eller ytterligare tankningar som skett utanför Sverige samt den ytterligare klimatpåverkan som orsakas av förbränning på hög höjd.

[19] (Kamb et al. (2016), Klimatpåverkan från svenska befolkningens internationella flygresor, Chalmers tekniska högskola).

Utsläpp i Jönköpings län

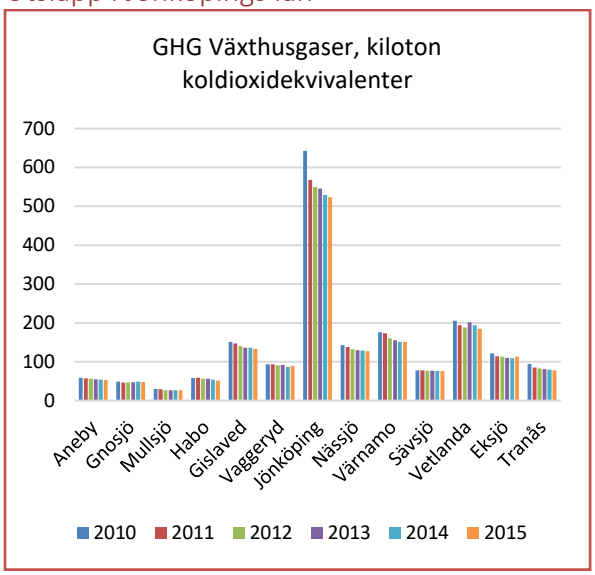

Länets sammanlagda utsläpp av växthusgaser har minskat från 1900 kiloton koldioxidekvivalenter 2010 till 1654 kiloton 2015.

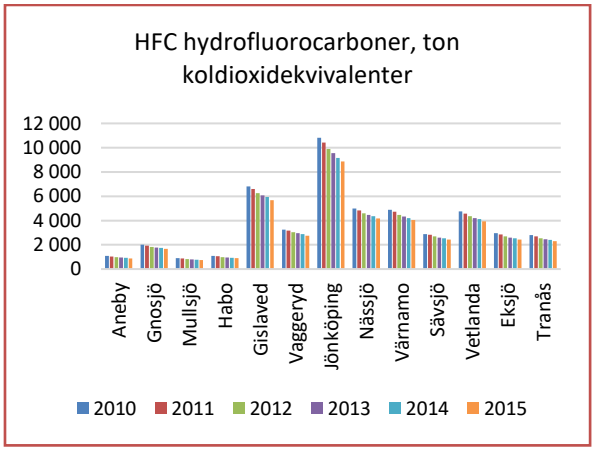

Länets samlade utsläpp av HFC har minskat från 49 219 ton koldioxidekvivalenter 2010 till 40 819 ton 2015.

Jönköpings län har ett tydligt behov av omställning från fossila produkter till biobränsle. Se Bilaga 4.

Miljö[20]

Vår miljö bestående av skog och mark, luft och vatten har en stor påverkan på våra liv och vi på den. Miljön har många skyddande mekanismer för att upprätta balans i de ekologiska systemen som vi på olika sätt påverkar och till och med riskerar att förstöra.

Länsstyrelsen arbetar med att övervaka miljön och hur den mår samt med att samordna åtgärdsprogram och insatser.

Skog och mark i länet

Karakteristiskt för Jönköpings län är det småbrutna landskapet. Ett kuperat skogslandskap uppbrutet med en mängd små fält för jordbruksändamål. I kombination med länets rikedom på sjöar och våtmarker skapar detta en mycket omväxlande natur med goda förutsättningar för många arter och naturtypers fortlevnad.

Skogsbruket hör till en av de viktigaste näringarna i länet. Genom att kombinera ett aktivt skogsbruk, hänsyn till naturvärden och sociala värden så bidrar skogslandskapet till nytta för både människan och naturen.

Skogen är en av de artrikaste miljöerna i länet. Artrikedomen påverkas negativt av avverkning av värdefulla skogar, igenväxning av tidigare skogsbeten och brist på naturliga störningar som bränder och översvämningar. Skogarna i Jönköpings län har även påverkats negativt av till exempel försurande nedfall och nedfall av kväve.

Jordbrukslandskapet i Jönköpings län upptar drygt 12 % av landarealen (åker- och betesmark 2016). Länet har en småskalig odlingsbygd som ligger insprängd i det dominerande skogslandskapet. Arealen jordbruksmark var som störst i länet runt 1930. Därefter tog effektiviseringen av jordbruket sådan fart att mycket av åker-, ängs- och betesmark blev överflödig.

Eftersom djurens vinterfoder produceras på åkermark brukas nästan inga slåtterängar längre. De har övergått till betesmark eller vuxit igen. Många åkermarker och betesmarker har också övergivits. En förutsättning för att bevara biologisk mångfald i odlingslandskapet är att det finns ekonomiska förutsättningar för att bedriva nötkötts- och lammproduktion på bete.

Dagens jordbruk innebär också att det är mer växtnäring i omlopp, räknat per hektar åkermark, än vad det var för förr. Detta har gett problem med näringsläckage till vattendrag och sjöar.

Länet har flera skyddsvärda naturmiljöer i form av Store Mosses nationalpark, många naturreservat och ett biosfärsområde.

[20] Källa: Länsstyrelsen i Jönköpings län

Jönköpings län är rikt på våtmarker. Drygt 10 procent av ytan utgörs av våtmarker och de flesta finns i länets nederbördsrika västra delar. Våtmarker myllrar av liv, framförallt växter och smådjur, och har många viktiga funktioner i landskapet.

Våtmarkerna har en stor mångfald av arter med ett flertal rödlistade arter knutna till sig. De fungerar också som naturliga flödesreglerare genom att magasinera vatten vid flödestoppar eller lagring av grundvatten. Våtmarker har också förmågan att filtrera näringsämnen och miljögifter och fungerar på så sätt som naturliga reningsverk.

Opåverkade våtmarker är värdefulla kolsänkor till skillnad från dränerade våtmarker som läcker kol till atmosfären. Sett till hela landskapet har våtmarkerna stor betydelse för omgivande markers hydrologi, lokalklimat och ekologi.

Trots deras betydelse har våtmarkerna sedan drygt ett sekel omförts till andra marktyper, framför allt inom skogs- och jordbruket samt torvnäringen. En fjärdedel av den våtmarksareal som fanns i början av 1800-talet har försvunnit och de flesta återstående våtmarker är påverkade av dikning.

Länet har ett stort antal förorenade mark- och vattenområden som är en följd av småindustrin. Det läggs ned stora resurser på att riskbedöma och åtgärda dessa. Länet brottas också med försurningen och trots att nedfallet av försurade ämnen har minskat behöver kalkningen fortsätta.

Luften i länet

Det finns många källor till luftföroreningar till exempel vägtrafik (den viktigaste källan i tätortsmiljö) och småskalig vedeldning.

Jönköpings län påverkas inte bara av luftföroreningar som släpps ut i länet utan påverkas också i stor utsträckning av luftföroreningar från kontinenten. Omfattande mängder luftföroreningar transporteras in i länet och bidrar till förhållandevis höga halter även där det inte finns lokala utsläppskällor, som på landsbygden.

Viktiga ämnen i detta sammanhang är bland annat försurande och gödande svavel och kväve, marknära ozon samt partiklar. Det är ett av många skäl till att det är viktigt att arbeta internationellt och inom EU för att minska utsläpp och föroreningar globalt. Insatser vi bidrar med i andra länder gynnar också oss.

Vatten i länet

Jönköpings län är rikt på sjöar och vattendrag. Sjöytan är 1130 kvadratkilometer och täcker 9,7 procent av länets areal. Länet är beläget mitt på det småländska höglandet med avrinning mot såväl Östersjön som Västerhavet.

På grund av klimat- och markförhållanden är en stor del av länets sjöar och vattendrag känsliga för påverkan. Detta har resulterat i att ett antal vattendrag (framförallt i länets västra delar) drabbats av försurning. Försurning kan leda till problem med förhöjda metallhalter, till exempel höga kvicksilverhalter, i fisk.

I områden med större bördighet och näringsrikedom har vattnet ofta en större motståndskraft mot denna typ av påverkan. I dessa områden finns istället problem med utsläpp av näringsämnen från samhällen och jordbruk. Många vattendrag har sina källflöden i länet och har små flöden, vilket gör att även mindre tillskott av näringsämnen får stor effekt.

Rensning, dikning och andra fysiska ingrepp i vattenmiljön, men även reglering av vattnets flöde, har också en betydande påverkan på sjöar och vattendrag. Framförallt påverkar detta djurlivet i många mindre vattendrag. Effekter av olika miljögifter utgör också ett allvarligt hot mot vattnets ekosystem, vars konsekvenser är svåra att överblicka eftersom nya ämnen hela tiden kommer ut på marknaden.

Vättern är Sveriges näst största sjö, både till yta (1 893 km²) och volym (77,6 km³) och den är Europas sjätte största insjö. Vättern fyller flera viktiga funktioner i länet såväl som utanför länet. Det finns yrkesfiskare i länet som livnär sig på fisket och sjön är populär bland sportfiskare med sitt unika fiskbestånd. Vättern är en resurs för turism och besöksnäringen, den har stor potential i ett förändrat klimat, samtidigt som klimatförändringarna utgör ett av de stora hoten mot sjön. Vättern är djup, med det största kända djupet söder om ön Visingsö på 120 meter. Vättern rinner ut i Östersjön genom Motala ström och de största tillflödena står Forsviksån, Tabergsån och Huskvarnaån för. Göta Kanal passerar Vättern via Motala och Karlsborg. En vattendroppe behöver i genomsnitt 62,5 år för att lämna Vättern.

Vättern används som dricksvattenreservoar för sju kommuner kring sjön och genom vattenverket Skaraborgsvatten i Borgunda för i ytterligare tre kommuner. Två kommuner tar vatten från Motala ström. Totalt dricker uppåt 500 000 personer vatten från Vättern 2018. Planer finns för att Örebro och Stockholm i framtiden ska kunna hämta sitt dricksvatten från Vättern.

Biologisk mångfald

Sverige och de allra flesta andra länderna i världen har enats om att den biologiska mångfalden[21] ska bevaras och att vi ska använda den på ett hållbart sätt (”hållbart nyttjande”). Sverige har skrivit på den så kallade Mångfaldskonventionen[22]. Målen för arbetet inom konventionen är bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (Cartagenaprotokollet) samt att nyttan som uppstår vid användandet av genetiska resurser ska fördelas rättvist (Nagoyaprotokollet).

År 2010 antog världens länder en strategisk plan för biologisk mångfald under perioden 2011-2020. Denna plan innehåller 20 delmål som kallas Aichimålen. Planen innehåller en vision, samt målsättningar och arbetsprogram för att rädda den biologiska mångfalden och därigenom säkra fungerande ekosystem. Beslutet togs i Nagoya, Japan, inom FN:s konvention om biologisk mångfald. Målen i planen ska nås genom att varje land sätter egna mål, anpassade efter nationella förutsättningar. Resultatet från FN-mötet ledde år 2011 fram till en EU-strategi för biologisk mångfald med sex mål. Sveriges arbete beskrivs i regeringens proposition 2013/14 En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster[23].

Planen siktar mot att hejda förlusten av biologisk mångfald så att ekosystemen år 2020 är motståndskraftiga och har bra återhämtningsförmåga (är resilienta), vilket är förutsättningar för att ekosystemen ska kunna fortsätta tillhandahålla de varor och tjänster som vi människor är beroende av. Planen är ett viktigt verktyg för konventionen och underlättar uppföljningen av Aichimålen. Planen är också en brygga mellan sektorer på både global (främst biståndet) och nationell nivå.

Det finns många olika hot mot den biologiska mångfalden. I grova drag kan de delas in i följande kategorier:

- Habitatdegradering eller –förstörelse, det vill säga att livsmiljön för djur, växter eller svampar försämras eller försvinner genom t.ex. åtgärder i de areella näringarna (jord- och skogsbruk) eller ändrad markanvändning. Det kan också handla om att livsmiljöerna delas upp – fragmenteras – i för små delar genom t.ex. utbyggnad av vägar.
- Föroreningar, som direkt kan påverka förekomsten av djur, växter eller svampar, eller försämra deras fortplantningsförmåga. Effekterna av kvicksilver, PCB och DDT på till exempel rovfåglar är ett exempel på detta, och samtidigt ett exempel på ett miljöproblem som har minskat i Sverige tack vare bra miljöarbete.
- Överutnyttjande/ohållbar jakt eller fiske; det vill säga att människan jagar eller fiskar mer än vad vilt- eller fiskstammen tillväxer. Till exempel har torsken varit skyddad inom vissa områden på grund av överfiske.
- Invasiva främmande arter; det vill säga arter som har introducerats i ett nytt område av människan och där orsakat problem för den inhemska biologiska mångfalden genom konkurrens om resurser, predation eller sjukdomar. Lupiner och mink är några exempel på invasiva främmande arter i Sverige.

En utarmning av den biologiska mångfalden kan få lika allvarliga konsekvenser som klimatförändringar och föroreningar. Det visar till exempel en studie från bland annat Göteborgs universitet[24]. Länet behöver arbeta på många olika sätt för att bevara den biologiska mångfalden. Det handlar om att skydda särskilt värdefulla områden, att arbeta med en grön infrastruktur i hela landskapet och att ta fram specifika åtgärder för hotade arter som behöver särskild hjälp. Det handlar också om att få in den biologiska mångfalden tydligare i hela samhällsplaneringsprocessen, bland annat genom att peka på den nytta människan har av biologisk mångfald i form av s.k. ekosystemtjänster.

Energi

Energi delas in i förnybar och icke förnybar energi.

Icke förnybar energi

Den icke förnybara energin kommer från jordens lager och är antingen fossila bränslen eller kärnkraft. Som fossil energi räknas olja, kol och naturgas. Vid förbränning av fossil energi bildas koldioxid som bidrar till växthuseffekten. Då det

[21] Definition enligt FN:s konvention om biologisk mångfald: Biologisk mångfald är variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från bland annat landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem.

[22] Konventionens formella namn är Convention on Biological Diversity (CBD), på svenska kallas den Konvention om biologisk mångfald. Ibland benämns den även som Mångfaldskonventionen.

[23] Regeringens proposition 2013/14: En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (regeringens webbplats)

[24] http://www.nature.com/nature/journal/vaop/ncurrent/full/nature11118.html

tar miljoner år för fossila råvaror att bildas räknas de som icke förnybara.

Uran är visserligen en lagerresurs från jordens inre men inte en fossil energi. Uran är bränslet i kärnkraftreaktorer och utmaningen med uran är dess radioaktivitet som ska hanteras vid brytning, vid en eventuell kärnkraftsolycka och efter energiframställningen i form av utbränt avfall.

Förnybar energi

Förnybara energikällor delas upp i flödesresurser och fondresurser.

Flödesresurser kommer till jorden i ett flöde, oavsett vad vi gör i form av sol, vind och vatten.

Fondresurser är bioenergi från åker och skog som vid ett balanserat uttag är outtömliga. Vid överuttag däremot minskar underlaget. Bioenergigrödor produceras också i konkurrens med grödor för andra användningsområden som exempelvis foder och livsmedel.

När man använder biobränslen som biogas, ved eller energiskog släpps koldioxid ut. Denna koldioxid är lagrad under en kortare tid i växterna och tas upp av andra växter.

Torv är ett mellanting, som ibland definieras som förnybart och ibland som icke förnybart. Torv är inte fossilt, men en torvmosse har tagit tiotusentals år att bilda så den koldioxid som frigörs vid förbränning bidrar till växthuseffekten.

El och energi

El och energi är inte samma sak. El och vätgas är exempel på ***energibärare*** som kan produceras av olika typer av primära ***energikällor*** som solstrålning, vind, fossila bränslen och biomassa. Om elen och vätgasen är miljövänliga eller ej beror på vad den producerats av.

El som producerats av flödesresurser är i allmänhet en miljövänlig resurs, medan el som producerats av fossila fondresurser i allmänhet inte är det.

Det pågår mycket forskning på att hitta sätt att producera ren energi och fusion ses som den ultimata lösningen vilket skulle innebära en närmast oändlig energikälla där den enda restprodukten är helium, en stabil och ofarlig ädelgas som redan finns i vår luft.

Det finns också försök med att producera energi från den koldioxid som bidrar till växthuseffekten. Det är en process som påminner om växternas fotosyntes, men istället för att producera socker som växterna gör, produceras i denna process syntetiskt bränsle bestående av kolmonoxid och vätgas som antingen kan brännas direkt eller omvandlas till andra sorters bränsle som diesel.

Till dess att forskarna lyckas hitta metoder för storskalig produktion av fusion- eller koldioxidenergi är flödesresurserna de mest hållbara energikällorna.

Ett annat viktigt utvecklingsområde är att utveckla bättre och smartare system för lagring och distribution av el. Idag försvinner stora mängder el under distributionen samtidigt som stora mängder slösas bort genom att t ex lampor lyser utan att någon befinner sig i rummet. Här pågår ett arbete för att utveckla smartare system för lagring, distribution och elanvändning i vad som kallas ”smarta nät”. Utvecklingen begränsas bara av vår fantasi. På samma sätt som internet kopplade samman datorer till globala kommunikationsnätverk skulle smarta nät kunna koppla samman olika elektriska produkter och möjliggöra för dessa att kontinuerligt kommunicera precis hur mycket el de behöver.

Fordon och fordonsbränsle

Det finns flera olika typer av miljöanpassade bilar, både de som drivs med *alternativa bränslen* (dvs fossilfria bränslen) och bilar som är *extremt bränslesnåla*.

Elbilar är enligt många forskare[25] långsiktigt de mest miljövänliga bilarna även om produktionsprocessen och elens produktion räknas in. Hittills har deras räckvidd varit ganska begränsad, något som ändras fort. Laddningsinfrastrukturen, råvaror till batterier, utmaningar med utvinning av råvarorna och eltillgången är begränsningar. Olika tekniker där fordon laddas under färd testas, vilket skulle lösa en del av utmaningarna med laddstationer samt möjliggöra både mindre, mer miljövänliga batterier och längre körsträckor.

Hybridfordon drivs med en elmotor som samverkar med en annan, oftast bensindriven, motor. Bensinmotorn kan både driva bilen och ladda batteriet. Vid låga varvtal, exempelvis vid stadskörning på låga varvtal, går elmotorn, medan bensinmotorn kopplas in vid högre varvtal. Hybridfordon som kombinerar el och vätgas tror flera bilproducenter på.

Bränslecellsbilar bedöms av många att vara framtiden. En bränslecell kan beskrivas som ett batteri som tankas istället för att laddas. Bränslet i en bränslecell är vätgas eller metanol och avgaserna är rent vatten. Utmaningarna med att producera och

[25] Se bland annat livscykelanalyser av fordon från Chalmers

transportera bränslet samt med tankinfrastrukturen är dock ännu inte lösta.

Flexible Fuel Vehicle (FFV) är bilar som går att tanka på flera olika bränslen. Vanligen kombineras etanol och bensin eller gas (biogas eller naturgas) och bensin.

Avancerade biobaserade bränslen

Dagens biodrivmedel håller på att ersättas av så kallade ”avancerade biodrivmedel” som dels kräver mer avancerad industriell teknik och men som i större utsträckning utgår från avfall eller mer svårnedbrutna råvaror, t.ex. skogsråvara.

Förhoppningar sätts till att kunna använda råvaror som finns i stora volymer och som har få andra användningsområden, exempelvis den cellulosarika stjälken av sockerrör, majsstjälkar och -kolvar, skogsavfall som grenar och toppar men även halm, gräs och energiskog.

Sammanfattning klimat, miljö och energi

Vid en sammanställning av de största utsläppsområdena ses att utvecklingen långsamt går åt rätt håll inom flera områden men att kraftfulla insatser behöver göras för att landet ska nå utsläpps- och klimatmålen. Vägtransporterna är ett prioriterat område och all vägtrafik som kan ersättas med kollektivtrafik och/eller cykling är av stort värde. Då merparten av arbetspendlingen i länets samtliga kommuner handlar om korta sträckor har insatser som bidrar till att fler cyklar eller väljer kollektivtrafiken potential att få stor betydelse.

Kvarvarande vägtrafik behöver sannolikt bli fossilfri tidigare än beräknat. Positivt i sammanhanget är att forskare, bland annat vid instituten Grantham Institute och Carbon Tracker bedömer att utvecklingen av elfordon och andra nollutsläppsbilar samt solenergi kommer gå betydligt fortare än vad bedömare hittills trott och de spår en peak på efterfrågan på fossila produkter redan 2020. För att lyckas behöver ladd- och tankinfrastruktur för el, avancerade biodrivmedel och vätgas lösas.

Alternativa bränslen för arbetsmaskiner behöver prioriteras och exempel från bland annat Västra Götalandsregionen visar att offentliga öppna testbäddar inom området kan visa vägen för alternativa bränslen för arbetsfordon inom privata näringar.

Avfall är starkt kopplat till konsumtion och förebyggande arbete. Samtidigt som de nationella utsläppen inom många områden utvecklas i en positiv riktning behöver de konsumtionsbaserade utsläppen minska drastiskt under relativt kort tid. Resande med flyg och köttätande står för den största delen av ökningen av konsumtionsutsläpp nationellt samtidigt som den svenska konsumtionen påverkar utvecklingen i andra länder negativt. Konsumentupplysning när det gäller avfall men framförallt hur konsumentval avgör utsläpp och klimatavtryck under lång tid behöver tas fram.

Resor med höghastighetståg i stället för flyg, resor med fossilfria bilar, kollektivtrafik och cykel, val av mer träbaserade och svenskproducerade produkter samt livsmedel skulle göra stora skillnader på de konsumentbaserade utsläppen.

När det gäller bostäder och lokaler är en fortsatt utveckling av fossilfri uppvärmning central.

Industrin behöver vidta omfattande åtgärder för att minska både förbränningsutsläppen och processutsläppen. En omställning till en miljödriven affärsutveckling och cirkulär ekonomi inom industrin är nödvändig för att nå utsläpps- och klimatmålen.

När det gäller el- och fjärrvärmeproduktion står förbränningen av fossilt avfall för ca hälften av utsläppen från sektorn. Ska dessa utsläpp minska bygger det på att konsumtionen av produkter av fossila material upphör.

Skogsbruk och annan markanvändning är genom sitt nettoupptag av utsläpp även ur detta perspektiv oerhört centralt för att klara utsläpps- och klimatmålen. En hög tillväxt i skogen, en ökad produktion av träbaserade produkter, en ökning av energigrödor samt en ökning av exempelvis frilandsodling inom jordbruket kan på flera sätt bidra till klimat, tillväxt och utveckling i länet.

När det gäller internationell sjöfart och flyg är återigen de svenska flygresorna utomlands den största utmaningen.

Länsstyrelsens arbete

Länsstyrelsen arbetar också intensivt med frågor kring miljö, klimat och hållbarhet och har tagit fram flera strategier och planer för en hållbar utveckling och det regionala utvecklings- och tillväxt arbetet behöver stödja dessa styrdokument så att planerna kan genomföras och målen nås[26].

[26] Se vidare på http://utveckling.rjl.se och på www.lansstyrelsen/jonkoping

Ett exempel på konkret scenario

IVL – Svenska Miljöinstitutets forskare har konkretiserat hur Regeringens vision att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser 2050 skulle kunna se ut. Deras utgångspunkt har varit att skapa ett i princip fossilbränslefritt Sverige samtidigt som landet bevarar en konkurrenskraftig industriproduktion. I sitt energiscenario för år 2050 har de minimerat användningen av fossila bränslen och ersatt det med ett högt utnyttjande av vindkraft samt svenskproducerade biobränslen. De har utgått från antagandet att Sverige i stort sett ser ut som idag — som till exempel att människor även år 2050 åker bil och har lika stor industriproduktion som idag. De har även utgått från att vindkraften är utbyggd i enlighet med regeringens mål, alltså från dagens 1 TWh till hela 30 TWh. De har antagit att olja och direktverkande el i bostäder är ersatt med fjärrvärme, biobränsle och värmepumpar, vilket bidragit till att hushållens elbehov har minskat med 30 procent. Även uppvärmningsbehovet har i deras antaganden minskat kraftigt till följd av klimatförändringarna. Personfordonen är elhybrider med ett flytande biodrivmedel som hjälpdrivmedel. Vidare antar de att hälften av godstransporterna är spårbundna, en fjärdedel körs med flytande biodrivmedel och cirka en fjärdedel med biogas (syntetisk naturgas samt rötgas).

Deras slutsatser är att:

- Det finns åtgärder att vidta för att minska Sveriges koldioxidutsläpp från 52 miljoner ton CO2 år 2007 till ca 5-10 miljoner ton CO2 år 2050. Dessa åtgärder är till stor del kända.
- Men, för att nå denna vision behöver Sverige kraftigt öka användningen av biobränslen (inklusive avfall). Vid en avvecklad kärnkraft blir behovet en ökning från dagens 120 TWh till ca 270 TWh. Detta kommer att pressa produktionssystemet för bioenergi vilket sannolikt kommer att leda till konsekvenser för miljön och innebära stora krav på ett högrationellt skogs- och jordbruk.
- Systemskiftet i transportsektorn, där personfordon alla antas vara elhybrider leder till en minskad total primärenergianvändning för sektorn. Produktionen av biodrivmedel för transportsektorn sker som energikombinat, det vill säga samtidig produktion av el, värme och drivmedel. Denna tilläggsproduktion av el kan driva en del av elbilarna.
- En ekonomiskt rationell energieffektivisering i bostadssektorn i kombination med ett varmare klimat kommer att minska bostadssektorns energibehov, även när hänsyn tas till ökat kylbehov samt befolkningsökning.
- Industrins processemissioner bedöms vara svåra att helt ersätta mot förnybara alternativ. Det gäller framför allt användningen av metallurgiskt kol i stålindustrin samt avgången av koldioxid vid cementproduktion. En del av dessa processutsläpp kan minskas med hjälp av koldioxidinfångning och lagring, men trots detta kommer det finnas en påtaglig mängd kvarvarande emissioner av CO2. De bedömer att av industrins ca 17 miljoner ton CO2 som släpps ut idag kommer ca 4-7 miljoner ton vara svåra eller orimligt dyra att åtgärda.
- De fossila utsläpp som inte kan åtgärdas i Sverige kan eventuellt kompenseras med reduktioner på andra ställen i Sverige eller utomlands. De bedömer dock att sådana krediter kan bli mycket knappa år 2050 då hela världen behöver minska sina utsläpp.
- Med de förutsättningar som antagits i deras scenario behöver inte befintlig kärnkraft ersättas av ny för att täcka Sveriges energibehov. Detta bygger på antaganden om att elbehovet minskar i (främst beroende på minskad elanvändning i bostadssektorn); på en kraftig expansion av vindkraften; på att den ökade vattenkraftspotentialen som följer av förväntade klimatförändringar kan tillvaratas och slutligen på en ökad biobränslebaserad elproduktion, delvis genom att en stor del av biodrivmedlen till transportsektorn produceras i energikombinat.

Det scenario som de presenterar är ett av flera tänkbara och naturligtvis ingen prognos. Deras syfte är heller inte att visa en trolig utveckling, utan att illustrera att en genomgripande förändring mot ett samhälle som inte är beroende av fossilbränslen, är möjlig. I ett nästa steg behövs såväl mer detaljerade scenarier som noggranna konsekvensanalyser. Till exempel måste konsekvenserna av ett högt uttag av biomassa noggrant undersökas.

Deras scenario baseras på redan idag kända åtgärder. De har i sina beräkningar inte uppskattat de *totala* kostnaderna, men de bedömer att en stor del av åtgärderna kan genomföras till lägre kostnad än nivån för dagens CO2-skatt, det vill säga en krona per kg koldioxid.

3.1.4 Livsmiljö och hälsa

Viktiga förutsättningar för en god livskvalitet är en god livsmiljö och hälsa. En frisk befolkning är en förutsättning för länets utveckling. Mår invånarna i Jönköpings län bra, har de förutsättningar att klara vardagens krav och förverkliga sina livsdrömmar.

Vilka faktorer som långsiktigt påverkar människors hälsa är väl kända: livsstilsfaktorer som rökning, alkoholanvändning, sunda matvanor och rörelse, faktorer som att finnas i ett tryggt sammanhang och känna social gemenskap, att ha ett arbete som klarar försörjningen, att trivas i sin boendemiljö, jämlikhet och jämställdhet, en meningsfull och berikande fritid och inte minst att klara av skolan och kunna utvecklas genom livet.

Förebyggande arbete

Det är viktigt att se att goda livsmiljöer och hälsa är något som skapas långsiktigt. Ansvar för dessa faktorer finns både på individ-, grupp och samhällsnivå. Det offentligas ansvar handlar huvudsakligen om förebyggande arbete och att skapa goda förutsättningar. Mer om hur detta arbete behöver ske följer i kommande kapitel.

Vår livslängd blir allt längre, men skillnaderna i hälsa och välmående ökar, enligt Nordiska Ministerrådet. De svenska männen som föddes 2015 beräknas bli i snitt 80,4 år och de svenska kvinnorna som föddes samma år 84,1 år, vilket är en ökning med ett par procent sedan 2005.

När det gäller dödsfall orsakade av kroniska sjukdomar ligger länet relativt högt med i snitt mellan 700-800 per 100 000 invånare. När det gäller död i självmord ligger länet å andra sidan lägre än omgivande län med i snitt 10-12,5 fall per 100 000 invånare (vilket självklart är för högt det med).

Andelen invånare som behöver försörjningsstöd i länet är relativt högt, lägst är det i Habo (som ligger bland de lägsta nivåerna i landet) och högst är det i Nässjö (som å andra sidan ligger bland de högsta i landet).

Den bedömda risken för fattigdom ligger också relativt högt i länet.[27] Mellan 14-17 % av hushållen ligger lågt när det gäller disponibel inkomst.

För att lösa de stora samhällsutmaningarna över tid är det viktigt att alla kan bidra, att färre behöver välfärdstjänsterna och att behoven uppstår senare i livet. En förutsättning för det är att befolkningen är frisk, har ett arbete de trivs med och kan försörja sig på, känner sig delaktiga, har tillgång till kultur och fritidsaktiviteter, bor i en hållbar livsmiljö som berikar och att de känner sig sedda och trygga. Kort sagt, att de upplever att de har en god livsmiljö och en hög livskvalitet.

I Jönköpings län finns förutsättningarna för att länet ska vara en bra plats att leva och bo på och därmed kunna erbjuda en god livsmiljö för länets invånare. I OECD rapporten konstateras att Jönköpings län har fokuserat för lite på attraktivitet för de människor som bor i eller kan tänka sig vilja flytta till länet. Det handlar delvis om livsmiljön.

Det handlar om att kunna erbjuda natur, vatten och luft av god kvalitet och andra miljödimensioner i stad och på landsbygd. För att människor ska må bra och trivas med livet behövs också jämlika möjligheter till livslångt lärande, boende, arbetstillfällen, kulturupplevelser, god infrastruktur och en väl fungerande offentlig sektor.

För att säkerställa denna livsmiljö krävs ett omfattande förebyggande arbete i nära samverkan mellan det offentliga, näringslivet, civilsamhället och invånarna. Dialog behöver föras och behov fångas upp.

Omsorg och Hälso- och sjukvård

Region Jönköpings län och länets kommuner arbetar för en jämlik omsorg, hälso- och sjukvård och folkhälsa på lika villkor oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar. En hälso- och sjukvård i framkant med koppling till forskning och innovation är viktigt för ett livskraftigt län.

De flesta invånarna i Jönköpings län mår bra, men det finns skillnader i hälsa och levnadsvanor mellan olika grupper och mellan olika geografiska områden. Målet är att en så god hälsa som möjligt ska finnas hos så många som möjligt och att det ska bidra till att hälsoskillnader mellan olika grupper i samhället minskar. Alla ska ha möjligheten att leva ett bra liv i Jönköpings län.

Den demografiska utvecklingen gör att förutom att det bidrar till attraktivitet och att göra Jönköpings län till den bästa platsen att växa upp, bo, leva och åldras på – är helt nödvändigt att arbeta förebyggande för att klara välfärdsutmaningarna i framtiden. För att kunna ge invånarna den omsorg och hälso- och sjukvård som behövs 2020-2040 behöver åtgärder vidtas inom flera områden.

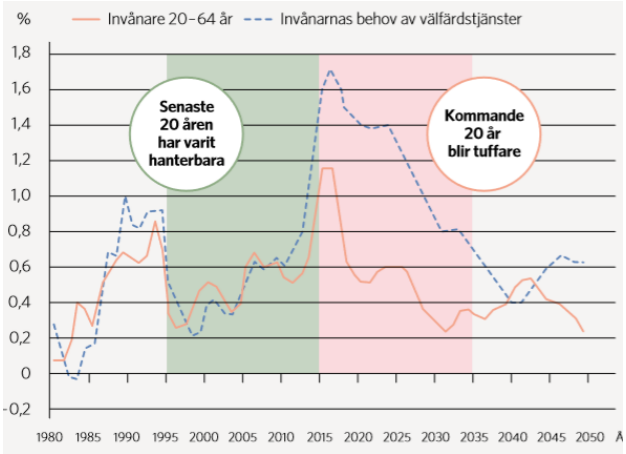

Figur: Behoven av välfärdstjänster ökar stort men inte den arbetande delen av befolkningen. Källa: SKL

Viktigast är det förebyggande arbetet så att behovet inte uppstår eller kan minimeras. Därutöver behöver vård och omsorg utvecklas i nya former för att färre människor inom vård och omsorg ska räcka till fler människors behov. Processerna inom vård

[27] Den del av befolkningen som har en disponibel inkomst som är lägre än 60 % av den disponibla medianinkomsten i landet.

och omsorg behöver effektiviseras för att räcka till. Var och en behöver ta ett större ansvar för sin vård och omsorg. Nya tjänster behöver utvecklas som via bredband erbjuds i hemmen och robotisering och automatisering behöver leta sig in även i välfärdstjänsterna, en utveckling som ses bland annat i Asien.

Parallellt med denna utveckling behöver ett helhetsperspektiv på människan säkerställas så att insatser görs av rätt insats och på rätt sätt utifrån helheten med en garanterad delaktighet och inflytande hos individen för att uppnå en så god livskvalitet och folkhälsa som bara är möjlig.

SKL har tillsammans med kommuner, landsting och regioner arbetat fram en ”Strategi för hälsa” som utgår från det (var)dagliga arbetet med den bärande tanken att varje dag ska leda till något lite bättre när det gäller en hållbar och uthållig kvalitet som säkerställer en god och jämlik hälsa. För detta arbete har gemensamma mål och indikatorer identifierats som sträcker sig till 2022.

Detta arbete stämmer väl överens med de omfattande och långsiktiga processer som Region Jönköpings län arbetar med för ständiga förbättringar. Jönköpings län har antagit strategin ”Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län 2016-2025”. I den vidareutvecklas hur arbetet för en förbättrad hälsa bedrivs i Jönköpings län.

3.1.5 Jämställd regional tillväxt[28]

Jämställdhet handlar om jämlikhet mellan könen. Det betyder att kvinnor och män som grupp ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Jämställdhet handlar om att uppnå en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, jämställd utbildning, jämställd fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Som aktör med regionalt utvecklingsansvar har Region Jönköpings län det nationella uppdraget att integrera ett jämställdhetsperspektiv i alla de verksamheter och program som ingår i det regionala tillväxtarbetet. Detta kallas jämställdhetsintegrering och är en politisk strategi som Sverige har jobbat efter sedan 1994. I denna revidering av den regionala utvecklingsstrategin har jämställdhetsperspektivet beaktats på ett nytt sätt. Med grund i arbetet med jämställd regional tillväxt har den regionala utvecklingsstrategin granskats och jämställdhetsintegrerats.

Tanken med jämställdhetsintegrering är att allt arbete i organisationer planeras utifrån att jämställdhetsperspektivet finns med på alla nivåer. Liksom i resten av landet har Jönköpings län långt kvar till jämställdhet på många områden.

I Jönköpings län ska kvinnor och män, flickor och pojkar ha samma förutsättningar till inflytande i det regionala tillväxtarbetet. De ska på lika villkor kunna ta del av länets tillväxtresurser. I Jönköpings läns utveckling ska jämställdhet och likabehandling vara en självklarhet. För att lyckas med att stärka attraktionskraften, tillväxtpotentialen och sysselsättningen i hela länet ska allas potential tas till vara. Ett län där det finns en jämn fördelning av makt mellan kvinnor och män är också ett län som ser allas kompetenser, erfarenheter och olikheter som tillgångar. För att länet ska lyckas skapa en gynnsam utvecklingsanda, innovationskraft och hållbar tillväxt måste jämställdhetsperspektivet involveras i alla områden inom regional utveckling. Det är ingen hållbar tillväxt om inte jämställdhet beaktas fullt ut.

Jönköpings län har flera viktiga faktorer att arbeta med när det gäller jämställd regional tillväxt. Förutsättningarna för kvinnor behöver bli mer jämställda: lönerna behöver bli mer jämställda, uttaget av VAB och föräldraledighet behöver bli mer jämställt, fler kvinnor få förutsättningar att starta och driva företag, fler kvinnor behöver finnas i styrelser och fler kvinnor behöver bidra till innovation.

Kvinnor utbildar sig i högre grad eftergymnasialt och den nuvarande utvecklingen leder till att en betydligt större andel kvinnor än män skaffar sig en högre utbildning. Högre utbildnings urbaniserande effekt riskerar att leda till att länet får en allt större andel män i förhållande till kvinnor. Utvecklingen leder också till att männen halkar efter kvinnorna när det utbildning och framtida utvecklingsmöjligheter, något som leda till stora utmaningar inte minst socioekonomiskt. Andelen pojkar och män som väljer att läsa vidare efter gymnasiet behöver därför öka.

Jämlikhet och mångfald

Jämlikhet är ett tillstånd där alla människor har samma status, åtnjuter samma respekt och är lika mycket värda. Jämlikhet innebär också att alla människor har lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter, vilka omfattar samhället i sin helhet.

Med mångfald menas olika bakgrunder såsom religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet, ålder, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning eller funktionshinder.

[28] Läs mer på www.rjl.se

Detta kan man kalla kategorisk mångfald. Även värderingar, olika erfarenheter, egenskaper, förmågor, färdigheter och kompetenser utgör en stor del av mångfalden. Detta kallas individuell mångfald. I Jönköpings län uppmuntras och värdesätts såväl kategorisk som individuell mångfald.

Insatser behöver ske för att stärka mångfaldsarbetet i länet både när det gäller kategorisk mångfald och individuell mångfald.

Mänskliga rättigheter

De mänskliga rättigheterna reglerar i grunden förhållandet mellan staten och individen. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten. Ett exempel är att staten är skyldig att skydda individens rättigheter från att kränkas av andra enskilda.

De mänskliga rättigheterna anses vara universella, vilket innebär att de gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller andra omständigheter. De gäller för var och en, oavsett etnisk tillhörighet, hudfärg, kön, språk, religion, sexuell läggning, politisk uppfattning eller social ställning. De slår också fast att alla människor är födda fria, är lika i värdighet och har samma rättigheter.

I alla delar av det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet ska de mänskliga rättigheterna beaktas.

Barnkonventionen

Barnkonventionen ger en universell definition av vilka rättigheter barn har, och stipulerar vad som borde gälla för alla barn i hela världen. Definitionen ska gälla i alla samhällen, oavsett kultur, religion eller andra särdrag. Konventionen handlar om det enskilda barnets rättigheter. Varje människa under 18 år räknas som barn, om man inte blir myndig tidigare enligt den nationella lagstiftningen.

I alla delar av det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet ska barnkonventionen beaktas.

3.1.6 Social sammanhållning

För att länet ska hålla samman krävs att välfärden kommer alla till del, att alla känner sig delaktiga, kan delta i samhällslivet, har möjlighet att påverka sin livsmiljö och forma sina liv efter sina förutsättningar. För att skapa en konkurrenskraftig region och för att möta de demografiska utmaningarna krävs att alla länets invånares kompetens, kreativitet och erfarenheter tas tillvara. Inte minst den resurs som står utanför arbetslivet i form av: människor med en kort utbildningsbakgrund, utrikes födda kvinnor och personer med funktionsnedsättning med en påverkad arbetsförmåga behöver synliggöras och åtgärder behöver vidtas för att öka den sociala sammanhållningen.

I en stark urbanisering behöver också perspektivet stad och land lyftas fram för att människor i hela länet ska känna delaktighet och hela länet ska kunna utvecklas.

Integration

”Integration är en dynamisk dubbelriktad process med ömsesidigt tillmötesgående mellan alla invandrare och invånare i medlemsstaterna.”

Så står det i de europeiska grundprinciperna för integration som lyfter att integration är något som berör alla invånare i en stat eller ett samhälle. Vi ska alla integreras med varandra.

Integration är en dubbelriktad process som pågår under en lång tid innebär det att integration berör alla i Jönköpings län. Alla invånare bör vara involverade i processen för att den ska lyckas.

För att Jönköpings län ska få tillgång till och ta tillvara den mångfald av erfarenhet, kunskap och kunnande som länets utrikes födda invånare har med sig, krävs en kraftsamling och gemensam och engagerad handling av alla parter.

Integration är en förutsättning för att Jönköpings län ska kunna nå den tillväxt och utveckling som förutsätts i den regionala utvecklingsstrategin. Men integration är också en förutsättning för ett socialt inkluderande samhälle. Social sammanhållning uppnås genom människors lika möjligheter att delta och bidra i samhället. Att öka människors delaktighet är viktigt inte bara ur demokratisk synvinkel utan också ur ett folkhälsoperspektiv.

De som är födda utanför Norden har ett 30 procent lägre socialt och kulturellt deltagande än personer födda i Sverige. Andelen som saknar praktiskt stöd, det vill säga om de kan få hjälp av någon/några personer om de har praktiska problem eller är sjuka, är också större bland utrikes födda (både kvinnor och män) än bland de som är födda i Sverige. Kvinnor som är födda utanför Europa saknar i högre utsträckning emotionellt stöd, det vill säga har någon som de kan dela sina innersta känslor med och anförtro sig åt, än den övriga befolkningen.

För länet finns en av Länsstyrelsen antagen strategi för integrationsarbetet i Jönköpings län 2015-2020.

Ett starkt civilsamhälle

Jönköpings län har ett starkt civilsamhälle med ett brett föreningsliv där människor kan vara en del av mötesplatser och gemenskaper som skapar delaktighet i samhället, trygghet och inkludering. Där demokrati, delaktighet och jämställdhet är självklara förutsättningar kan människor känna sig

trygga med att de kan påverka sin egen livssituation och vara med och bidra till länets utveckling och tillväxt. I Jönköpings län ska alla känna sig välkomnade att dela med sig av synpunkter, idéer och tankar kring hur vi gemensamt skapar ett välmående län där människor vill och kan leva, verka och bo.

I en överenskommelse som är tecknad mellan regeringen, SKL och idéburen sektor slås det fast att mötesplatser är viktiga och att dessa behöver utgå ifrån människors olika behov. Människor hittar gemenskap i religionen, kulturen, politiken eller något annat. Mötesplatserna utgör arenor där behov kan mötas praktiskt i verkligheten.

Oavsett vem som driver en mötesplats ska den ha en genomtänkt idé om hur ömsesidiga möten skapas och kunskap om de kulturer som möts. Den behöver vara ändamålsenlig och tillgänglig och öppen även för nya, framväxande rörelser. Mötesplatserna behöver också vara proaktiva, dvs. inte vänta på besökarna utan analysera behoven och aktivt genom direkt kontakt erbjuda lösningar, möten och tillgång till befintliga nätverk.

Statistiken över deltagande i föreningslivet och det civila samhället i stort visar att andelen invandrade personer som är föreningsmedlemmar är klart lägre än motsvarande andel bland den svenskfödda delen av befolkningen. Den största skillnaden i medlemskap fanns inom kategorin idrottsförening eller förening för utomhusaktiviteter, där 41 procent av den svenskfödda befolkningen var medlemmar, men endast 17 procent av den invandrade befolkningen.[29]

Påtagliga skillnader fanns också i andra kategorier, såsom konsumentorganisationer och sällskapsföreningar, medan kategorierna humanitär hjälp och mänskliga rättigheter samt religiösa och kyrkliga föreningar inte uppvisar några tydliga skillnader.

3.1.7 Sammanfattning hållbar utveckling

Hållbarhet är att tillgodose dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina, vilket gör hållbarhet till vår största utmaning. Hållbarhetens tre dimensioner, som konkretiseras i form av 17 mål i Agenda 2030, behöver genomsyra allt som görs. Samhället behöver uppfylla de grundläggande mänskliga rättigheterna, hushålla med mänskliga och materiella resurser, och garantera en ekonomisk utveckling som både säkerställer varje människas möjlighet till försörjning och som inte påverkar den ekologiska eller sociala hållbarheten på något negativt sätt.

Grundläggande förutsättningar för vår livsmiljö som vattenförsörjning, biologisk mångfald och ekosystemtjänster behöver säkras långsiktigt. Förnybar energi och rena bränslen är viktiga beståndsdelar i flera av målen i Agenda 2030 och en förutsättning för klimatet och ett globalt hållbart energisystem.

Hållbarhetsperspektivet förstärker samhällets resiliens, dvs den långsiktiga förmågan att hantera förändringar och fortsätta utvecklas och skapar dessutom förutsättningar för en affärsdriven miljöutveckling. Hållbarhet, utifrån dess tre dimensioner, är därmed en bärande drivkraft i den regionala utvecklingsstrategin. I OECD rapporten konstateras att Jönköpings län har fokuserat för lite på attraktivitet för de människor som bor i eller kan tänka sig vilja flytta till länet. Ett tydligt fokus på hållbarhetsfrågorna med samsyn, samverkan och samhandling i genomförandet kommer att säkerställa att Jönköpings län är den bästa platsen att besöka, växa upp, bo och åldras på idag och i framtiden.

Vad krävs för att en plats ska vara den bästa platsen att besöka, växa upp, bo och åldras på? Det är inte bara i Agenda 2030 som hållbarhet är ett genomgående tema. I processen inför den regionala utvecklingsstrategin har svaren på den frågan varit många och varierande. Att alla får finnas, att alla känner sig trygga, att alla känner sig delaktiga, att alla har ett arbete, jämställda förutsättningar, en meningsfull fritid, rikt kulturutbud och ett starkt socialt nätverk, att det går lätt att ta sig dit – och därifrån, att det finns bra boendemiljöer, att företag växer och utvecklas, att det är bra förskolor och skolor, att det finns vård och omsorg som det går att lita på är vanliga svar. Men svar som återkommer oavsett vilket område som tas upp är långsiktighet, ansvar, miljö, natur, klimat, energi och de hållbara perspektiven – inte minst från de unga.

Länets aktörer är angelägna om att framtida generationer ska få tillgång till allt det som ses som viktigt idag på ett hållbart sätt. Människor vill växa upp, leva och åldras nära naturen, med rent vatten, ren luft, nyttig och god mat i ett hållbart samhälle med biologisk mångfald och fungerande ekosystemtjänster. De vill leva kompletta liv i balans mellan arbete, fritid och socialt umgänge. Människor vill leva på en hållbar plats och i en hållbar livsmiljö.

De förutsättningar som kunskapssamhället, digitaliseringen, globaliseringen och inte minst den

[29] Strategi för integrationsarbetet i Jönköpings län 2015-2020

gemensamma strategi som Agenda 2030 innebär för världens länder skapar också möjligheter för en hållbar utveckling ur alla perspektiv och därmed för livsmiljöer där människor trivs, vill verka och leva – oavsett om det är i staden eller på landsbygden.

Vår planet med dess natur, ekosystem, resurser och förutsättningar utgör den unika livsmiljö som vi människor behöver för att kunna fortleva som art. Även om det finns projekt vars mål är en permanent bosättning på mars redan 2023[30] så är rimligen en hållbar utveckling på jorden en förutsättning för de kommande generationernas överlevnad och välmående.

En förutsättning för att människa ska uppleva att Jönköpings län är den bästa platsen att besöka, växa upp, bo och åldras på idag och i framtiden är därmed en långsiktigt hållbar utveckling.

[30] Projektet Mars One har som mål att etablera en permanent mänsklig bosättning på planeten Mars år 2023. Uppskjutningen planeras till den 14 september 2022 och landningen beräknas äga rum i april 2023. Färden planerar Mars One att sända live dygnet runt. Även Nasa har planer på att kolonisera planeten Mars med den första resan preliminärt planerad till 2030-talet.

3.2 Attraktivitet och tillgänglighet

Förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetenser, företag och kapital är avgörande för att utveckla en attraktiv och konkurrenskraftig region. Det är människor som bidrar med kompetens, som driver företag och som investerar kapital. De söker en livsmiljö som ger möjligheter att kombinera ett bra boende, med bland annat arbete, service, omsorg och fritid. En livsmiljö som lockar människor till sig attraherar snart ännu fler.

För att vara ett attraktivt län behöver arbete tillsammans med kommunerna, omkringliggande regioner och nationella aktörer ske gemensamt och systematiskt för att utveckla attraktiva miljöer som vill leva, bo, besöka och driva företag i, oavsett kön, ålder, funktionsförmåga eller bakgrund i övrigt. Näringslivet och civilsamhället är viktiga aktörer och det är bara när arbetet sker tillsammans människor och företag kan erbjudas attraktiva miljöer. God tillgänglighet till arbetsmarknad, kommersiell- och offentlig service, kultur och naturupplevelser samt fritidsaktiviteter är viktiga delar i en attraktiv miljö.

Jönköpings län ligger i det geografiska stråk från Uppland, Mälardalen och Storstockholm, som i sydvästlig riktning sträcker sig över södra Sverige till Västra Götaland, Halland och Skåne som sammantaget bedöms ha den största potentialen i landet framöver. Med länets centrala geografiska läge och strategiskt viktiga infrastrukturella förutsättningar bör den demografiska potentialen kunna utvecklas och stärka länets tillgänglighet och attraktivitet.

Ett län som ur alla perspektiv är tillgängligt för alla bidrar till inkludering, sammanhållning, attraktivitet, näringslivsutveckling, tillväxt och inte minst turism.

3.2.1 Attraktivitet

Att attrahera människor att flytta hit, få de som redan bor här att vilja stanna kvar eller att få de som flyttar bort från länet för att utbilda sig att komma tillbaka, innebär att möjligheterna växer för alla. Attraktivitet är en framgångsfaktor för utvecklingen av Jönköpings län. Kreativa uttrycksmöjligheter, mötesplatser, kultur och fritidsaktiviteter, bra jobb, hälso- och sjukvård, skola och utbildning, kommunikationer och infrastruktur, boendemiljöer och bostäder är viktiga tillgångar.

OECD konstaterar i sin rapport att Jönköpings län har fokuserat för lite på attraktivitet för de människor som bor i eller kan tänka sig vilja flytta till länet. Attraktivitet är därför en viktig faktor som behöver genomsyra alla prioriteringar och utmaningar i Jönköpings län för att skapa ett län som människor vill leva, verka och bo i.

Människor idag, särskilt unga, lever i en globaliserad kontext. De är vana att kommunicera och umgås digitalt över gränser. Olikheter är en tillgång. Om länet ska nå målet att bli en attraktiv livsmiljö för människor med en modern global livsstil så måste hela länet arbeta aktivt med dessa frågor. Det som bidrar till attraktivitet är inte nödvändigtvis samma saker för alla grupper, med det finns faktorer som kommer igen: fysisk och virtuell struktur, tillgänglighet, bebyggelse, estetik, natur, kultur, anda och öppenhet, möjligheter till livslångt lärande, boende, arbetstillfällen med en sund arbetsmiljö för alla, flexibel barnomsorg, ett rikt kulturliv och en väl fungerande offentlig sektor. Attraktivitet handlar också om att kunna erbjuda natur, vatten och luft av god kvalitet och andra miljödimensioner i stad och landsbygd, inte minst för att kunna utveckla besöks- och turismnäringen.

Ett attraktivt län möjliggör för människor att leva, verka och bo i hela länet, både i stad och på landsbygd. För att Jönköpings län ska lyckas med att attrahera människor att bosätta sig på landsbygden förutsätter det att vi kan erbjuda god infrastruktur både för transport och digitala möjligheter, fullgod service avseende sjukvård, äldreomsorg, barnomsorg och skola. I Jönköpings län ska landsbygden fortsätta att utvecklas och växa med rätt förutsättningar för en god livsmiljö.

Närmiljöer behöver fungera stödjande och möjliggöra för alla människor, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar, att göra hälsosamma val. Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö för alla, där natur- och kulturvärden och åkermark tas tillvara.

Attraktivitet handlar också om att medborgare ska känna sig delaktiga i det län som de lever och verkar i. För att öka Jönköpings läns attraktivitet behöver alla, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar, på ett jämlikt och tillgängligt sätt kunna ta del av och påverka förutsättningarna i länet genom dialog och samverkan.

Idag är det många andra faktorer än tillgången till jobb som påverkar valet av bostadsort. Var unga vuxna, barnfamiljer och andra målgrupper väljer att etablera sig påverkas bland annat av tillgängligheten till familj och vänner, sociala relationer och attraktiva utbud av aktiviteter. Detta ställer krav på länet att lyckas med utmaningen att skapa den livskvalitet och tillgänglighet som krävs för att attrahera fler att flytta hit.

Attraktivitetsarbete innebär även varumärkesbyggnad, marknadsföring, värdskap och

att bygga relationer till grupper som länet vill nå och att leva upp till det som marknadsförs både i tätort och på landsbygd. För att synliggöra länets starka sidor och attraktiva natur behöver länet ha en stark identitet.

3.2.2 Demografisk utveckling

Demografisk potential

Den nordiska demografiska situationen präglas av fyra huvudsakliga trender: den växer – i huvudsak tack vare flyktinginvandringen, urbanisering, en allt äldre befolkning och en större diversitet.[31]

Länets demografiska potential har minskat något sedan 2015, enligt Nordiska Ministerrådets bedömning, och ligger på 135 av 300 möjliga poäng.

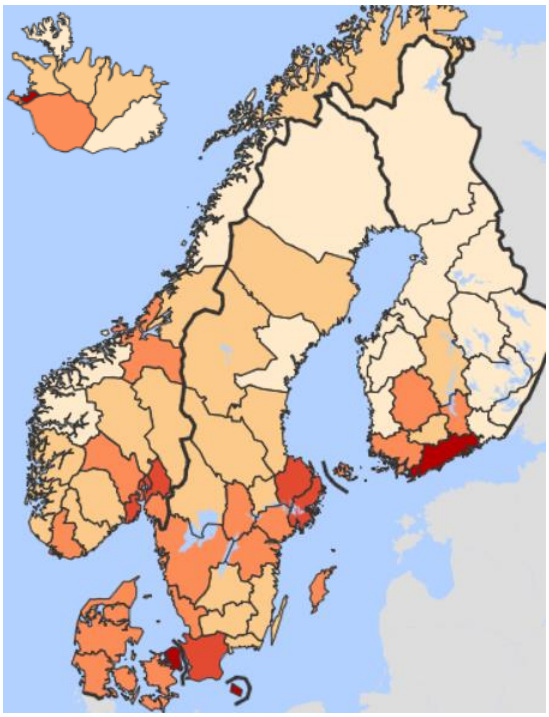

Demografisk potential 2018 – ju mörkare färg desto högre potential.

Växande befolkning

Fram till 2030 bedöms framförallt storstadsregionerna i Norden växa. I Sverige innebär det Storstockholm inklusive Uppsala län, Gävle och Mälardalen, regionen kring Linköping och Norrköping, Västkusten, Skåne, Kristianstadtrakten och de norra delarna av Jönköpings län. Tillsammans väntas dessa områden stå för mer än 80 % av landets befolkningstillväxt fram till 2030. En mer måttlig tillväxt med upp till 10 % prognosticeras också utmed de huvudsakliga infrastrukturella stråken i södra delarna av landet. I Jönköpings län väntas exempelvis stråket utmed E4:an genom länet att växa.

Jönköpings län har haft en stark befolkningsutveckling över tid, i synnerhet de sista två årtiondena. Utvecklingen fördelar sig dock inte lika över länet, utan en stark urbaniseringstrend syns även i Jönköpings län.

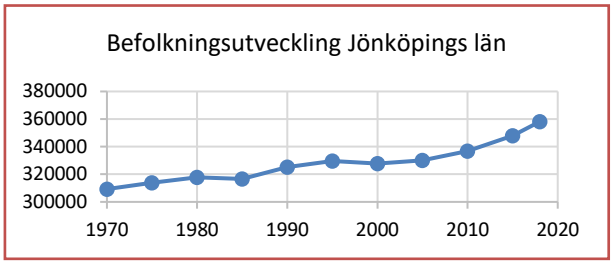

[31] State of the Nordic region 2018, Nordiska Ministerrådet

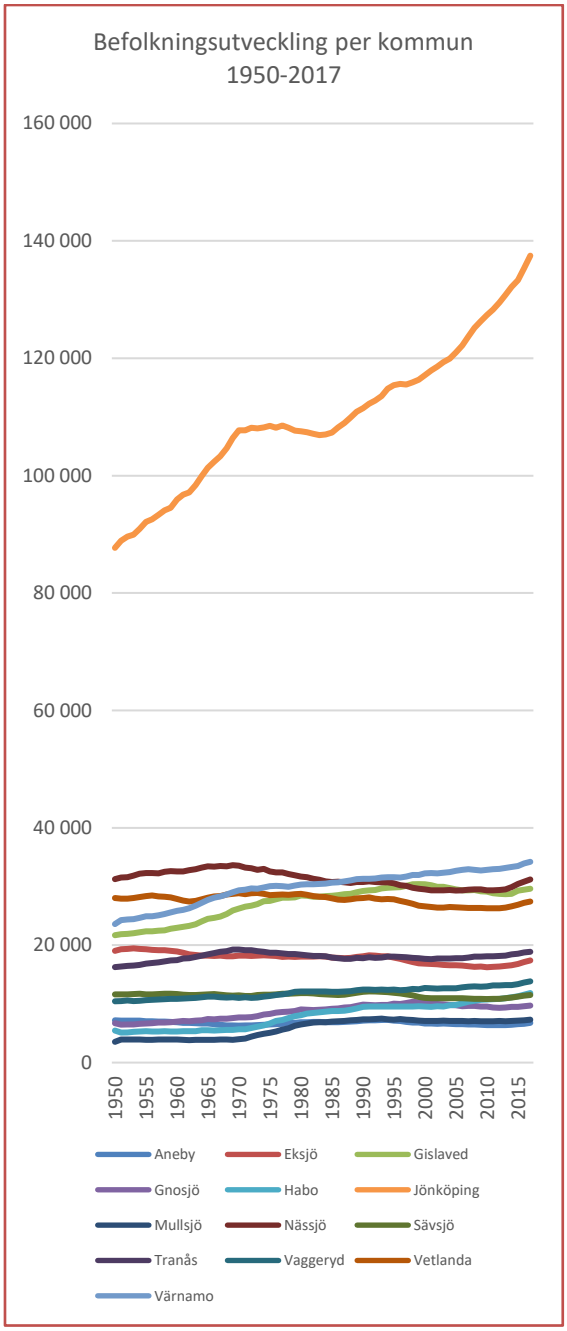

Jönköpings kommun är den i särklass största kommunen i länet med 137 863 invånare (2018).

Efter Jönköping är Värnamo länets största kommun, följd av Nässjö, Gislaved och Vetlanda. Aneby är länets minsta kommun, följd av Mullsjö kommun.

Länets befolkningstillväxt över tid drivs i stor grad av Jönköping, men även av Värnamo och Gislaved samt kommunerna som gränsar till Jönköping.

Kommun	Befolkning i kommunen 2017	Befolkning i kommun-huvudorten	Storlek km²	Befolknings-täthet inv/km²
Aneby	6 776	3638	557	12
Eksjö	17 416	10385	878	20
Gislaved	29 629	10231	1226	24
Gnosjö	9 733	4573	452	22
Habo	11 845	8039	464	26
Jönköping	137 481	93797	1935	71
Mullsjö	7 328	5704	212	35
Nässjö	31 178	18232	994	31
Sävsjö	11 496	5473	733	16
Tranås	18 894	14775	440	43
Vaggeryd	13 840	5263	863	16
Vetlanda	27 415	13668	1510	18
Värnamo	34 206	19569	1391	25
Hela länet	357 237		10475	34

Största staden

Jönköpings stad är den största staden i länet med 93 797 invånare (2015) och Jönköping är den tionde största kommunen i Sverige.

Kommun	Invånare 2017	Plats i ranking
Stockholm	949 761	1
Göteborg	564 039	2
Malmö	333 633	3
Uppsala	219 914	4
Linköping	158 520	5
Örebro	150 291	6
Västerås	150 134	7
Helsingborg	143 304	8
Norrköping	140 927	9
Jönköping	137 481	10
Umeå	125 080	11
Lund	121 274	12
Borås	111 026	13
Huddinge	110 003	14
Eskilstuna	104 709	15
Nacka	101 231	16
Gävle	100 603	17
Halmstad	99 752	18
Sundsvall	98 810	19
Södertälje	96 032	20

Även nationellt drivs befolkningsutvecklingen av urbaniseringen. Stockholm, Göteborg och Malmö drar ifrån övriga kommuner/regioner när det gäller befolkningstillväxt. De tre storstadsregionerna har stärkt sina positioner och Uppsala är därefter den kommun vars utveckling varit starkast och

kommunen har nu etablerat sig som landets fjärde största.

Flera av kommunerna på topp-20-listan utgör tillsammans funktionella arbetsmarknadsregioner, vilket visar på betydelsen av att knyta ihop kommuner i större geografiska helheter för att skapa tillväxt. Dessa regioners utveckling kopplat till regionernas utvecklingspotential[32] visar också på den stora betydelsen en stark centralort och en stark funktionell arbetsmarknadsregion har för ett läns/regions långsiktiga utveckling.

Enligt SKL:s definition är en storstadskommun i Sverige en kommun som har mer än 200 000 invånare varav minst 200 000 invånare i den största tätorten. Enligt denna definition har Sverige i dag tre storstadskommuner: Stockholm, Göteborg och Malmö. Uppsala är på god väg att etablera sig som en storstadskommun med kommunens 221 000 (2018) invånare och tätorten Uppsalas 156 854 invånare, som stadigt växer.

Uppsala län får, tillsammans med länets starka placering i State of the Nordic Region 2018[33], ses som landets fjärde tillväxtregion 2018. Det finns en del att lära av Uppsalas utveckling.

De senare årens flyktinginvandring har inneburit en befolkningstillväxt i hela Jönköpings län, varför samtliga kommuner haft en uppåtgående trend sedan förra RUS:en skrevs. Över tid har framförallt Habo och Jönköping haft en stark utveckling vilket illustrerar de funktionella arbetsmarknadsregionernas betydelse även i Jönköpings län. Flyktinginvandringen sedan 2013 har lett till en stärkt utveckling i Aneby, Eksjö, Gislaved och Gnosjö kommuner.

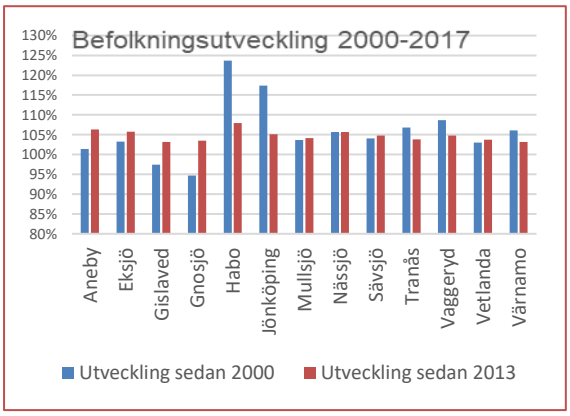

Fördjupad statistik

Fördelning kvinnor och män

Fördelningen av kvinnor och män i länet avviker något från rikssnittet som är 49,8 kvinnor (med en variation mellan landets kommuner på 46,8-51,2) för riket och 49,5 för länet. Störst andel kvinnor har Jönköpings kommun med 50,0 % och lägst andel kvinnor har Gnosjö kommun med 48,1 %.[34]

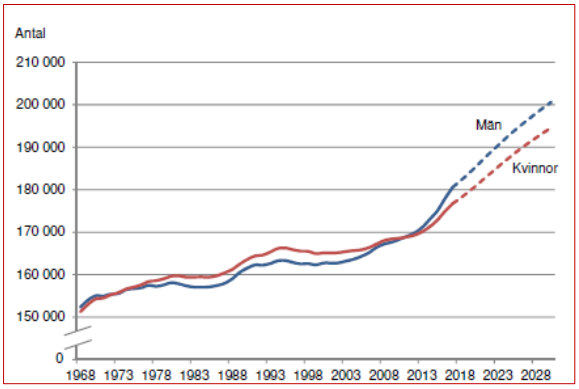

Figur: Utveckling av fördelning kvinnor och män i länet 1968-2018 med prognos till 2030.

Fördelning per åldersgrupp

Åldersgruppen 0-17 år utgörs i länet av 21,7 % av befolkningen vilket kan jämföra med rikets 21 % (med en variation på 14,6-28,8 %). Högst andel unga har Habo kommun med 28 % (en av de högsta i landet), följt av Vaggeryds kommun på andra plats med 23,1 %. Lägst andel unga har Eksjö kommun med 20,3 % och Tranås med 20,8 % unga.

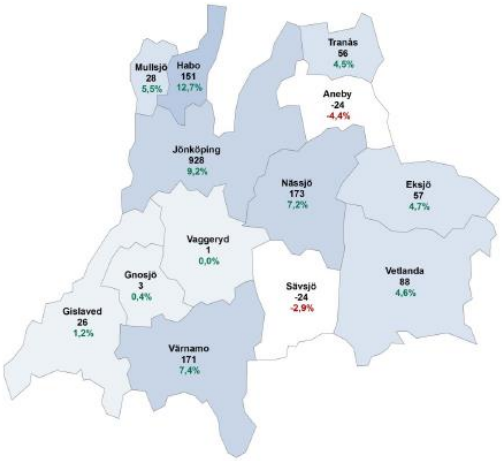

Figur: Förändring av antalet 5 åringar 2017-2030

[32] State of the Nordic Region 2018, (2018) Nordiska ministerrådet

[33] State of the Nordic Region 2018, (2018) Nordiska ministerrådet

[34] För samtliga kommuners uppgifter se bilaga 2.

Utvecklingen fram till 2030 förväntas i viss mån förstärka denna bild med en stark förväntad ökning av barn i åldern 0-5 år i Habo, Jönköping, Värnamo och Nässjö och en svag förväntad utveckling i Aneby, Sävsjö, Vaggeryd, Gnosjö och Gislaved.

Andelen invånare i gruppen 18-64 år är i länet 57,7 %, jämfört med rikets 59,2 (variation på 48,3-67,4 %). Högst andel har Jönköping på 59,9 % och lägst Mullsjö på 54,1 %, Sävsjö 54,3 %, Habo 54,6 % och Tranås på 54,9 %.

Den prognosticerade utvecklingen av personer i arbetsför ålder framöver visar att åldersgruppen 40-64 år är den som växer starkast. Se nedan.

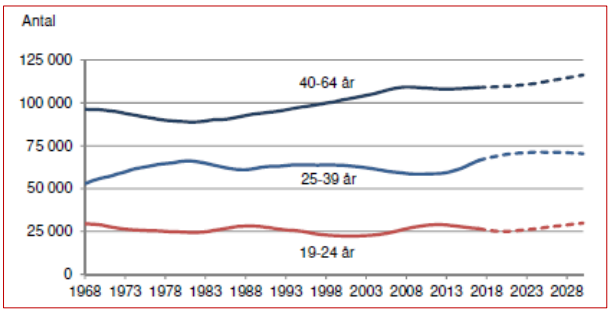

För gruppen 65 och äldre är länssnittet 20,6 % jämfört med rikets 19,8 (variation på 12,6-34,0 %). Högst andel äldre har Tranås kommun med 24,4 % och Eksjö med 24,2 %. Lägst andel har Habo

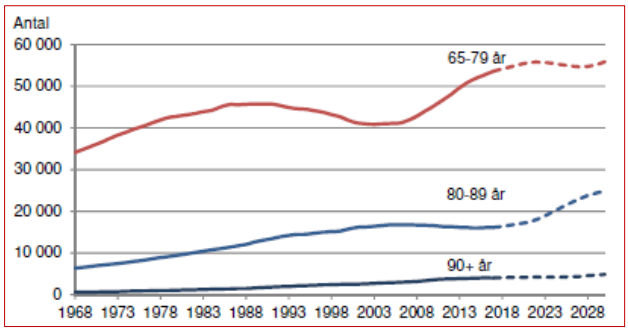

kommun med 17 %.

De kommande 12 åren väntas en stark ökning av personer i gruppen 65 år och äldre.

Åldersstrukturen i länet förväntas utveckla sig enligt ovan fram till 2030 jämfört med 2017. Det kommer att ställa nya krav på framförallt offentlig

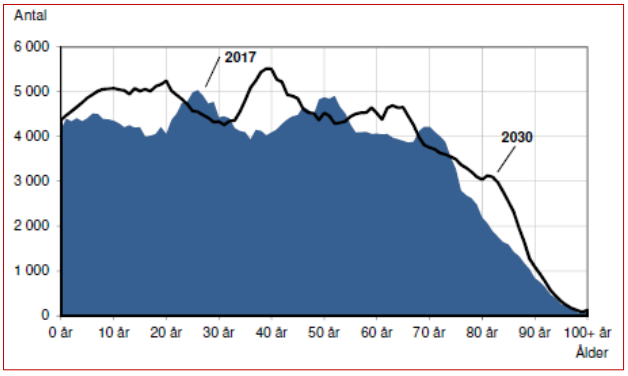

sektor under de kommande decennierna med en allt äldre befolkning.

Utvecklingen när det gäller andelen av befolkningen som förvärvsarbetar, respektive inte gör det prognosticeras enligt nedan.

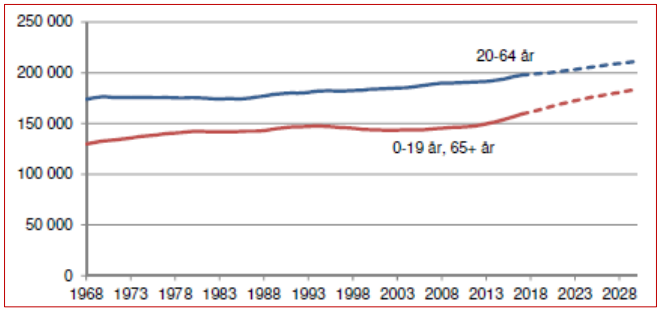

Att andelen invånare i förvärvsarbetande åldrar relativt sett minskar samtidigt som andelen yngre och äldre relativt sett ökar leder till en ökad försörjningskvot. Försörjningskvoten visar andelen av befolkningen som är yngre än 20 år och äldre än 64 år (icke förvärvsarbetande åldrar) i förhållande till andelen av befolkningen som är 20–64 år (förvärvsarbetande åldrar).

Teoretiskt motsvarar detta hur många varje person i arbetsför ålder behöver försörja. År 2017 hade länet en försörjningskvot på 81, vilket innebär att det går 81 personer i icke förvärvsarbetande åldrar per 100 personer i förvärvsarbetande åldrar. År 2030 väntas kvoten ha ökat till 87.

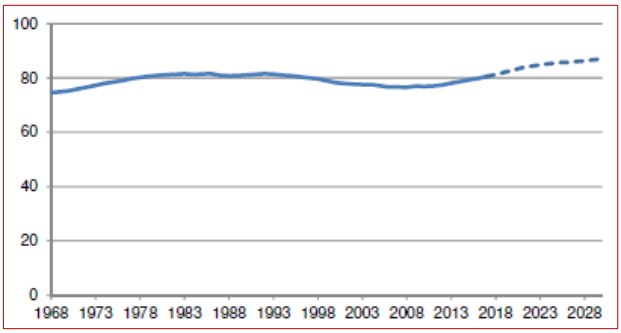

Försörjningskvoten väntas öka inom länets samtliga 13 kommuner under prognosperioden.
År 2017 var försörjningskvoten högst i Mullsjö, med en kvot på 93.

Vid prognosperiodens slut år 2030 beräknas Aneby kommun ha den högsta kvoten med 101, följt av Sävsjö och Habo med 99. Aneby är också den kommun där försörjningskvoten väntas öka kraftigast. Jönköping är den kommun som väntas ha

den lägsta försörjningskvoten med 77, en ökning från 74 år 2017.[35]

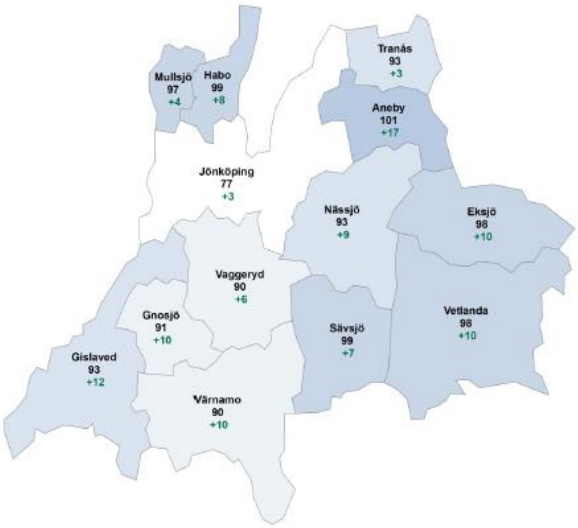

Figur: Försörjningskvotens beräknade förändring till 2030.

Gifta och skilda

Nationellt sett är 33,2 % av invånarna i Sverige gifta (en variation på 26,3-42,7 % mellan landets kommuner) vilket ska jämföras med snittet i länet som är 37 %. Högst andel gifta finns i Habo kommun 40,8 % och lägst andel i Jönköping med 35,6 %. Alla kommuner i länet ligger därmed över rikssnittet.

Andelen skilda är 9,7 % i riket (variation 5,8-12,6 %) vilket ska jämföras med länets 7,8 %. Lägst andel skilda personer återfinns i Habo kommun med 5,8 % - vilket också är lägst i landet – och högst andel skilda finns i Eksjö kommun med 8,8 % - vilket även det ligger under snittet i landet.

Utländsk bakgrund[36]

Andelen personer i landet som har en utländsk bakgrund är 24,1 (variation mellan kommunerna i landet på 7,2-58,6) och i länet är motsvarande siffra 22,2 %. Högst andel har Gnosjö kommun med 32,8 % följd av Gislaved med 29,9 % invånare med utländsk bakgrund och lägst andel återfinns i Habo kommun med 9,3 %, vilket gör Habo kommun till en av de kommuner i landet som har lägst andel.

Andelen personer som är utlandsfödda i riket är 18,5 (variation på 6,2-41,5 %) och länet 17,1 %. Högst andel utlandsfödda bor i Gnosjö kommun (25,1 %) och Gislaved (22,7 %) och lägst andel bor i Habo kommun (7,6 %).

Andelen invånare med utländskt medborgarskap är i landet 8,9 % (3,0-27,8 %) jämfört med länets 7,9 %. Störst andel med ett annat än svenskt medborgarskap bor i Gnosjö (11,8 %), Sävsjö (11,2 %) och Gislaved (11,1 %) och lägst i Habo kommun med 3,5 %.

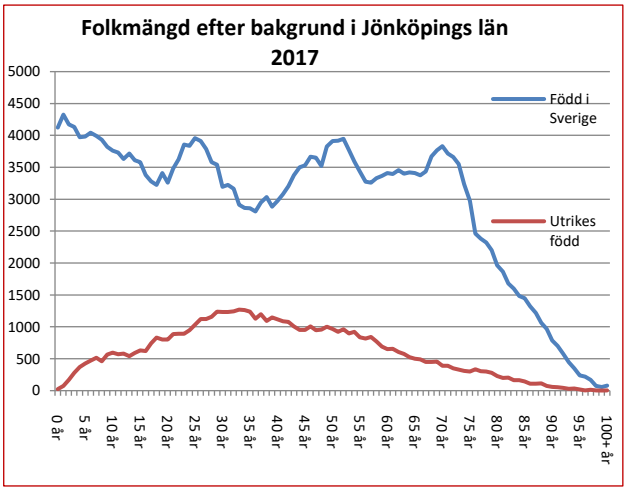

En allt äldre befolkning

Den allt äldre befolkningen konstateras även av Ministerrådet. Medan Europa – i synnerhet nordvästra – blir alltmer tätbefolkat är Sverige fortsatt relativt glesbefolkat, så också Jönköpings län.

Jönköpings län genomgår en demografisk utveckling som drivs av en åldrande befolkning och en stark urbanisering. Pensionsavgångarna är större än tillträdet av unga på arbetsmarknaden under överskådlig tid vilket leder till en förväntad brist på arbetskraft under överskådlig tid.

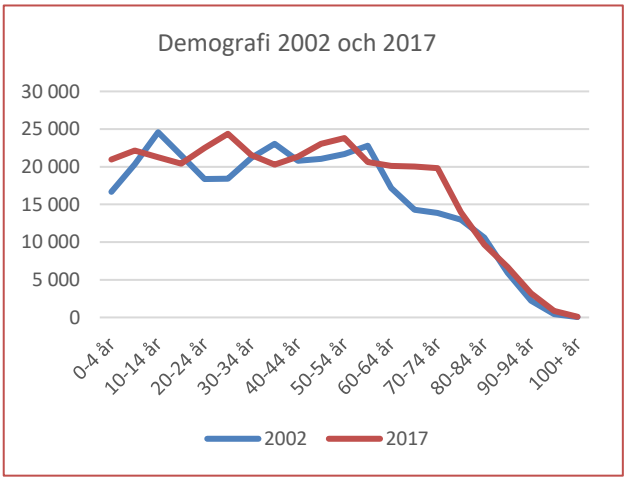

[35] Befolkningsprognos Jönköpings län 2018-2030. Se mer på: http://utveckling.rjl.se

[36] Källa SCB

Migration

Länet har tagit emot många flyktingar, särskilt höglandskommunerna, Gislaved och Gnosjö har haft en hög internationell nettomigration under åren 2011-2016. Länet som helhet har under åren 2011-2016 vuxit tack vare flyktinginvandringen, samtidigt som några kommuner: Habo, Mullsjö, Jönköping och Vaggeryd växer även utan den.

Gnosjö har under åren 2011-2016 minskat något trots flyktinginvandringen.

Sysselsättningstillväxten[37] drivs av utrikes födda, den del av befolkningen i arbetsför ålder som ökar och därmed bidrar till större delen av arbetskraftstillskottet.

Barnafödandet har naturliga 20-25 årscykler. Toppen har passerat denna gång och födelsetal kommer att minska de kommande 15 åren.

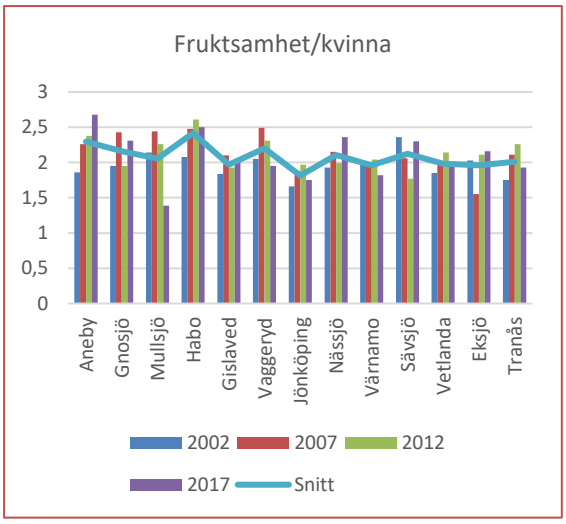

Försörjningsbördan för de sysselsatta i arbetsför ålder förväntas genom denna utveckling öka under de kommande tio åren.

Denna typ av befolkningsförändring ställer nya krav på att säkra kompetensförsörjningen på sikt. Länets aktörer behöver tillsammans säkerställa en attraktiv livsmiljö för småbarnsfamiljer och unga vuxna så att de ser möjligheter med ett liv i Jönköpings län. Det innebär även att större krav på en effektiv och välfungerande välfärdsservice genom sjukvård och äldreomsorg finns tillgänglig i länet.

Samtidigt som invandringen bidrar till att lösa arbetskraftsbristen räcker denna grupp inte till för hela behovet utan hela arbetskraftsreserven måste matchas mot arbetsmarknadens behov.

Folkpensionen infördes 1913 och pensionsåldern var då 67 år samtidigt som medellivslängden var ca 60 år. Idag är den allmänna pensionsåldern 65 år samtidigt som medellivslängden är drygt 82 år. Pensionsåldern håller på att ses över och för samhället är det bra om människor som mår bra, orkar och vill väljer att jobba vidare efter 65 årsstrecket så att värdefull kompetens, erfarenhet och arbetskraft kan bidra till arbetskraftsförsörjningen framöver.

Personer med funktionshinder/-variationer måste beredas tillträde till arbetsmarknaden i högre utsträckning än idag. Tillgänglighetsarbetet och att synliggöra alla kompetenser behöver därför intensifieras. Unga som står utanför arbetsmarknaden behöver genom kraftfulla åtgärder beredas plats för att säkra den framtida kompetensförsörjningen och motverka social utslagning och kvinnor behöver i lika hög grad som män etablera sig på arbetsmarknaden.

Urbanisering

Urbaniseringen väntas öka – vilket bedöms få stora konsekvenser för länets möjlighet till kompetensförsörjning över tid. Jönköpings kommun fortsätter att växa, vilket kan innebära en möjlighet för länet då en inom-läns-urbanisering tillsammans med goda transportmöjligheter inom länet skulle kunna bromsa en utom-läns-urbanisering som riskerar att dränera länet på ung och kvalificerad arbetskraft. Det finns även en urbaniseringstrend inom länets övriga kommuner där många framförallt unga väljer att flytta till kommunens huvudort.

Urbaniseringen är dels utomregional genom att en hög andel av de unga flyttar till större städer utanför länet och dels inomregional då tätorterna (kommunernas huvudorter) växer mest. Småorterna har börjat växa igen i samband med flyktinginvandringen. Landsbygden har tappat befolkning under senare år.

[37] Prognos för arbetsmarknad 2018, Arbetsmarknadsutsikter hösten 2017 Jönköpings län, Arbetsförmedlingen

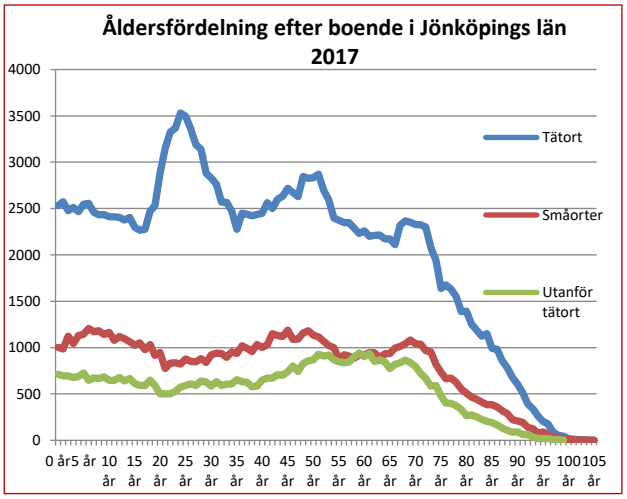

Den demografiska utvecklingen i kombination med försörjningskvoten och den allt äldre befolkningen ställer höga krav på samhällets förmåga att möta dessa utmaningar. Digitaliseringen behöver ses som en del av lösningen. Strukturomvandlingen i näringslivet måste mötas med en medveten strategi för livslångt lärande och karriärbyte för de människor som ersätts med robotar. Denna grupp utgör en stor potential och resurs för samhället. Parallellt behöver det offentliga, vård och välfärdstjänster digitaliseras i allt högre utsträckning både för att möta människors efterfrågan, behov och förmåga och för att lösa delar av de välfärdsutmaningar som den demografiska utvecklingen för med sig.

Diversitet

Länets befolkning blir allt mindre homogen. Det är en bild vi delar med övriga landet och stora delar av världen. Det ställer nya krav på samhället för att möta invånarnas olika behov, önskemål och förutsättningar. Samtidigt är det en faktor som driver utveckling, bidrar till nya lösningar, invånarinteraktion, en ökad och berikande mångfald samt ett större utbud av kultur, varor och tjänster.

Sammanfattning demografisk potential

Flyktinginvandringen stärker länets demografiska potential, samtidigt som den åldrande befolkningen och urbaniseringen sänker den och den heterogena befolkningen ställer nya krav på samhället.

Huruvida denna bild ska sänka eller höja länets potential beror på hur dessa faktorer hanteras och bemöts framöver. Den ökade flyktinginvandringen bidrar med eftertraktad arbetskraft i arbetsför ålder. Den åldrande befolkningen har en relativt stark betalningsförmåga och den efterfrågar nya produkter och tjänster.

Urbaniseringen kan utvecklas till länets fördel med starka mellanregionala infrastrukturstråk som höghastighetståg och vägtrafikstråk med välutbyggd infrastruktur för biodrivmedel, attraktiva tätorter och snabb och flexibel inomregional kollektivtrafik.

Men också länets relativt glesa geografiska strukturer kan bidra genom att erbjuda attraktiva och ekologiska boendemiljöer – i tätorter, i tätortsnära miljöer såväl som lantligt. Länets många natursköna miljöer och vattendrag kan i kombination med ett välutbyggt bredband, utbyggda servicepunkter och en välfungerande infrastruktur utgöra attraktiva boendemiljöer i hela länet.

En heterogen befolkning kan bidra till attraktivitet inte minst genom att de lösningar som möter de varierade invånarnas behov också är attraktiva för andra. Den kan driva fram välfungerande digitala välfärdstjänster, bidra till tjänstenäringens utveckling, stimulera utvecklingen av kultur och fritidsaktiviteter och bidrar till ett rikt, varierat och attraktivt län.

Jönköpings län ligger dessutom i det geografiska stråk från Uppland, Mälardalen och Storstockholm, som i sydvästlig riktning sträcker sig över södra Sverige till Västra Götaland, Halland och Skåne som sammantaget bedöms ha den största potentialen i landet framöver. Med länets centrala geografiska läge och strategiskt viktiga infrastrukturella förutsättningar bör den demografiska potentialen kunna utvecklas.

3.2.3 Kultur

Kultur och fritid

Livsstilsfaktorer värderas högt av både kvinnor och män när det gäller en attraktiv livsmiljö. Det handlar om faktorer som ett rikt och varierat kulturliv och god tillgång till fritidsaktiviteter. Undersökningar visar att för både gruppen landsortsbor och gruppen stadsortsbor är det av avgörande betydelse om det finns tillgång till konserter och andra typer av kulturevenemang i närområdet för valet att bo kvar, respektive flytta till en landsort (mindre tätort eller landsbygd). Ett rikt och varierat kulturliv är därmed inte bara viktigt för att länets nuvarande befolkning ska uppleva länet som attraktivt. Det är också av central betydelse för att länet över tid ska upplevas som attraktivt för unga människor, både de som bor här idag och de som bor i större städer.

Kultur och fritid driver utveckling

Kulturen och föreningslivet betyder också mycket för utvecklingen av den sociala sammanhållningen och kultur, kulturarv och naturmiljöer har betydande roller för individers utveckling. Kultur

och fritidsaktiviteter främjar människors kreativitet vilket är av stor betydelse för förnyelse- och innovationsförmåga. Det är egenskaper som bidrar till entreprenörskap, företagande och samhällsutveckling. Kulturens och fritidens betydelse för en hållbar samhällsutveckling och en långsiktig regional tillväxt och utveckling är alltså stor. Ett rikt utbud av kultur och fritidsaktiviteter är en långsiktig satsning på attraktivitet, innovation, företagande, tillväxt och utveckling.

Kultur och fritid lockar invånare

Indikatorer för kulturutnyttjandet hos befolkningen, mäts via biobesök, besök på bibliotek och museum i ”State of the Nordic Region 2018”.

Kultur konsumeras och upplevs på många andra sätt och i många andra former. Undersökningar visar att kultur i en vid mening är en viktig faktor när det gäller attraktivitet. Människor som kan tänka sig att bosätta sig på landsbygden eller i mindre tätorter efterfrågar i hög grad ett varierat, brett och lättillgängligt utbud av kultur, allt ifrån kommersiella evenemang, karnevaler, bio, museum, konserter av olika slag till musikteater men också ett mer specialiserat kulturutbud – även om de sedan inte utnyttjar det.

När det gäller biobesök ligger länet lågt i statistiken, även om Jönköpings kommun utmärker sig både när det gäller utbud och efterfrågan. Även Värnamo, Vetlanda och Eksjö kommuner höjer länets statistik något.

Bibliotek bidrar till livslångt lärande och integration

Länet har ett relativt gott utbud av bibliotek men biblioteken har, med undantag av Jönköpings kommun, relativt få besökare. Biblioteken fyller flera viktiga funktioner, inte minst den kompensatoriska funktionen för att alla invånare och skolor ska ha samma tillgång till böcker och databaser. Enligt Biblioteksföreningen visar forskning att personer med utländsk bakgrund ofta besöker biblioteken och att de spelar en viktig roll i integrationsprocessen. Dansk forskning[38] visar att biblioteken i Danmark bidrar med två miljarder till BNP genom att stimulera barns läsande och bidra till höjd utbildningsnivå i samhället. Med all sannolikhet bidrar biblioteken i Sverige till utvecklingen på ett likartat sätt.

Biblioteken har i stor utsträckning erövrat den digitala arenan och erbjuder förutom tryckta böcker ett stort utbud av e-böcker, databaser, film och stöd i att söka efter fakta. Flera av länets bibliotek driver eller bidrar på olika sätt till länets lärcentra, vilka fyller en viktig funktion när det gäller framförallt högre utbildning på distans – viket motverkar utbildningens urbaniserande effekter.

Museum och utställningar

När det gäller museum är länets utbud relativt litet vilket också återspeglar sig i besöksfrekvensen som Jönköpings kommun toppar av naturliga skäl. Samtidigt finns flera exempel på museum, utställningar och interaktiv konst runtom i länet som har potential att bidra till en utveckling av besöksfrekvens både av länsinvånare och gästande besökare. Nya former av utställningar, interaktiva besöksmål och levande muséum har potential att bidra till attraktivitet och turism.

Besöksmål

Länet har ett rikt och varierat utbud av besöksmål, allt ifrån historiska platser och miljöer som Brahe hus, Visingsö, Eksjö gamla stadskärna, Nydala kloster och Habo kyrka, spännande historiska industrimiljöer som Kleva gruva, Tabergs gruvan, Husqvarna fabriksmuséum, Bruno Mattsson museet och Tändsticksmuseet, unika naturmiljöer som Store mosse, Skurugata/Skuruhatt och Björkenäs, publikmagneter som High Chaparral, Gränna, Filmbyn och Vandalorum till sportanläggningar som Hestra, Mullsjö alpint och Dreamhack tillsammans med många fler. Länets alla besöksmål har därmed stora möjligheter att både erbjuda länsinvånarna en berikande och varierad fritid men också att locka turister och andra besökare till länet - en viktig attraktivitetsfaktor även för länets invånare.

Fritidsaktiviteter

Ett rikt utbud av fritidsaktiviteter kräver oftast att det finns föreningar, organisationer eller kommuner som arrangerar och skapar förutsättningar för föreningslivet och dess aktiviteter. Många fritidsaktiviteter är beroende av ideella krafter, något som många föreningar vittnar om allt större utmaningar att rekrytera. Föräldrar fyller vanligen roller som ledare och funktionärer vid ungdomsaktiviteter och det kan vara svårt att rymma dessa uppdrag i livspusslet.

Vissa aktiviteter bygger vanligen på att det finns ett företag som vänder sig antingen via en förening eller direkt till kunder som ridskolor, elitsatsande idrottsklubbar och exempelvis företag som erbjuder trampolinträning.

Utbudet av fritidsaktiviteter varierar mellan kommunerna – ofta beroende på deras storlek och grad av förtätning. Ofta krävs resor för att ta sig till dessa aktiviteter. En kritisk faktor är därför ofta tillgång till bil (och när det handlar om ungdomar, föräldrar som har möjlighet att köra), kollektivtrafik

[38] Copenhagen Economics

och/eller säkra möjligheter att cykla. För att stärka möjligheterna till kultur- och fritidsaktiviteter och för att stärka ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv behöver kollektivtrafik och cykelbanor stödja möjligheten att ta sig till och från olika kultur- och fritidsaktiviteter inom och mellan kommunerna.

Många människor njuter av natur och miljö under sin fritid. För att välbesökta besöksmål ska hålla för besökarna krävs strukturer som vandringsleder, möjligheter till sopsortering, toaletter och parkeringsmöjligheter. Tillgänglighetsanpassningar av publika naturmiljöer är en förutsättning för att alla länsinvånare och besökare ska kunna njuta av länets attraktiva natur och miljö.

Sammanfattning kultur och fritid

En attraktiv och god livsmiljö förutsätter tillgång till kultur- och fritidsupplevelser. I Jönköpings län ska alla ha möjlighet till att delta i, uppleva och skapa kulturinslag. Det ska finnas en jämlik tillgång till de kulturupplevelser som erbjuds och tillgängligheten ska vara god för länets alla invånare, oavsett kön, bakgrund eller individuella förutsättningar. Jönköpings län ska vara en plats där alla får plats och där en jämlik tillgång till olika fritidsaktiviteter inom olika områden finns att tillgå. Att ha en bred tillgång till fritid och föreningsliv möjliggör även en god inkludering av utrikesfödda, genom de mötesplatser som skapas inom föreningslivet välkomnas alla oavsett bakgrund, intressen, erfarenheter eller kultur. Det starka civilsamhället och föreningslivet är viktiga tillgångar för länet för att lyckas med integration och inkludering av nyanlända.

Det offentliga behöver bidra till att stödja civilsamhällets förutsättningar för att säkerställa ett rikt och varierat utbud av fritidsaktiviteter och länets infrastruktur behöver i högre grad stödja möjligheterna att ta sig till kultur och fritidsaktiviteter både i vardagen för länsinvånarna och för besökande och turister.

3.2.4 Stad och land

Den geografiskt starka placeringen som Jönköpings län har mellan de tre storstadsregionerna är en styrka. Jönköpings län kan vara ett nav när det kommer till transport och infrastruktur. För att ytterligare stärka den potentialen behöver länet arbeta för en ökad tillgänglighet när det kommer till transporter inom länet för arbetspendling och transporter. I och med den tilltänkta höghastighetsbanan som planeras med Jönköpings län som ett viktigt nav kommer länets möjligheter till tillväxt och attraktivitet att öka. Internationella jämförelser visar att tillväxten kring en höghastighetsnod sträcker sig ut i en ca 15 mils radie, vilket skulle omfatta större delen av södra Sverige. Länets samtliga kommuner kommer att gynnas av dessa stationsorter och förutsättningar för regionala höghastighetståg kommer att utvecklas. Höghastighetsstationer centralt placerade i tre av länets kommuner kommer därför starkt att bidra till att Jönköpings län utvecklas till den fjärde tillväxtregionen.

Smarta städer

I den smarta staden skapar innovationer, digitalisering, miljö- och klimatteknik möjligheter att möta samhällets utmaningar på ett effektivt och hållbart sätt. Städerna behöver vara goda livsmiljöer för människor att leva i utan att för den skull slösa på jordens resurser. Hållbar utveckling är med andra ord en central utgångspunkt för smarta städer.

Den pågående urbaniseringen innebär en växande miljöbelastning. Urbaniseringen och den demografiska utvecklingen kan skapa motsättningar mellan befolkningsgrupper och utmaningar kring frågor som hälsa och omsorg. Samtidigt finns det i städerna stora möjligheter att ta sig an utmaningarna på ett effektivt sätt – till exempel genom effektiva infrastrukturlösningar och genom att den byggda miljön kan användas på ett smart sätt och delas av många. En förtätning av staden kan därför bidra till att minska den totala belastningen. Länet har stora möjligheter att gå före i en hållbar stadsutveckling, och det blir då viktigt att ta vara på innovationskraften och på de tekniska verktyg som idag finns tillgängliga.

Stadens infrastruktur är en viktig aspekt av utvecklingen av smarta städer både när det gäller hållbarhet och attraktivitet. Urbaniseringen gör att en allt större andel av befolkningen bosätter sig i tätorter. Det gör att stadens och tätortens infrastruktur behöver stödja utvecklingen av ren luft, minimerade utsläpp samt säkra och effektiva transporter. Gång, cykel och kollektivtrafik är transportslag som behöver stödjas på alla sätt. Örebro är en föregångare som har arbetet parlamentariskt med att ta fram en strategi. Deras mål är att sex av tio resor ska göras med gång-, cykel- och/eller kollektivtrafik. Bara i staden beräknas denna förändring leda till en samhällsekonomisk vinst med 1,75 miljarder kronor jämfört med andelen idag som ligger på 46 procent.

Då arbetspendlandet i länet i huvudsak sker på relativt korta sträckor och persontrafiken står för en stor del av utsläppen – både partiklar och kvävedioxidekvivalenter - kan satsningar på cykelbanor i tätorter och utmed länets läns- och riksvägar tillsammans med el-cyklar bidra till både attraktivare tätorter, ren luft, minskade utsläpp och en friskare befolkning.

Det svenska målet är att dubblera antalet resor i kollektivtrafiken från utgångsvärdet år 2006 till 2020. För att lyckas med det krävs en utveckling av

det som kallas ”Smart kollektivtrafik”. Det kan handla om att digitalisera kollektivtrafiken och länka samman uppkopplade fordon med intelligenta transportsystem (ITS). ITS innebär att olika transportformer sammanförs med fysisk digital infrastruktur som gör kollektivtrafiken mer integrerad, oberoende och anpassad efter passagerarna. Exempel på ITS-lösningar är att passagerare kan resa med samma biljett eller månadskort oavsett om de väljer buss, cykel (exempelvis hyrcykelsystem hämta-här–lämna-där) eller taxi. Självkörande fordon är i ITS-lösningar en självklar del av kollektivtrafiken. Genom ITS-lösningar spås kollektivtrafiken att växa och skapa ekonomiska, sociala och miljömässiga fördelar. Ensambilåkandet kan minimeras och ersättas med bussar, cyklar och tåg vilket minskar koldioxidutsläppen, köerna, partikelutsläpp och bullernivån.

Genom att utveckla öppna digitala infrastrukturella ekosystem som stödjer olika aktörer och multimodala transporter kan innovativa lösningar skapas som gynnar passagerarna, ökar kollektivtrafikens andel av det totala resandet och bidrar till en hållbar miljö.

Det som går att digitalisera kommer att digitaliseras och det som går att automatisera kommer att automatiseras framöver, det är de flesta framtidsforskare överens om. Detta gäller i hög grad staden och tätorternas utveckling. ”Internet of things” kopplar samman saker, produkter, system och människor och kommer att underlätta människors vardag och bidra till att spara energi.

Alltifrån belysning och temperatur som anpassas till var vi är och hur vi rör oss och att hissen anländer när ytterdörren öppnas till helt nya interaktiva lösningar som vi ännu inte sett kommer att underlätta livet i framtiden i den smarta staden/tätorten. Det gör att smart stadsutveckling kommer att handla mycket om attraktivitet. Världsnaturfonden (WWF) har i en global studie funnit att den viktigaste attraktivitetsaspekten för städer världen över är ren luft. Städer som tidigt profilerar sig på en smart och hållbar utveckling kommer ha en konkurrensfördel jämfört med de som inte gör det.

Hållbar landsbygdsutveckling

Landsbygden behöver ses som en värdefull tillgång med många utvecklingspotentialer. Ett övergripande mål för länet är livskraftiga landsbygder med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktigt hållbar utveckling i hela länet. Landsbygderna har en central roll när det gäller en hållbar tillväxt.

Landsbygden i länet har långsiktigt goda utvecklingsförutsättningar. Det finns areella näringar som kan erbjuda hållbar tillväxt och som kommer att ha en avgörande betydelse för samhällets omställning till en biobaserad och klimatanpassad ekonomi. Landsbygden rymmer stora naturresurser och kulturvärden som erbjuder miljöer för attraktiva permanent- och deltidsboenden, friluftsliv och rekreation.

En hållbar landsbygdsutveckling handlar mycket om en levande landsbygd där människor vill och kan bo, verka och utvecklas. För det krävs närhet till exempelvis vårdcentraler, skolor, affärer, bensinstationer och inte minst till arbetstillfällen. Det behövs också god mobiltäckning och goda möjligheter till bredband. För att dessa faciliteter ska kunna finnas krävs å andra sidan att det finns en viss mängd människor inom ett rimligt geografiskt upptagningsområde. Landsbygdsutveckling kan därmed inte ske utan människor som har möjligheter till och trivs med att bo på landsbygden.

Människor som är intresserade av att leva på och flytta till landsbygden och mindre orter har generellt ett stort klimat-, miljö och naturintresse. De är generellt välutbildade och angelägna om en hållbar utveckling[39].

I den av målgruppsanalys som Ungdomsbarometern genomfört på uppdrag av Jordbruksverket, kan vissa mönster skönjas kring vilka som vill och kan bo på landsbygden. Analysen ser en tydlig livsstilsgruppsfördelning bland de som vill flytta till landsbygden och bland de som vill stanna kvar i staden. De som vill flytta till landsbygden eller mindre orter är i första hand ideellt lagda, ofta välutbildade, drivs av sitt djur- och naturintresse men hindras av att det finns få attraktiva, högkvalificerade jobb på landsbygden. De vill jobba med något som engagerar dem. Det är av stor betydelse att det finns en jämställd arbetsmarknad.

De som vill stanna kvar på landsbygden är i mindre utsträckning intresserade av djur och miljö. De är däremot intresserade av att gå på konserter, festivaler, är intresserade av bilar, motorcyklar och mode. De går i högre utsträckning på ett yrkesprogram på gymnasiet och vill i hög

[39] Målgruppsanalys, (2012) Ungdomsbarometerns undersökning på uppdrag av Jordbruksverket och Ungdomskollen 2015, (2015) Västsvenska handelskammarens Rapport 2015:2

utsträckning (81 %) läsa vidare efteråt för att bli mer attraktiva på arbetsmarknaden.

Undersökningen ser också att tjejer är något mer positiva till att bosätta sig på landsbygden och att andelen som beskriver sig som positivt inställda till att bo på landet eller en mindre ort ökar med åldern.

För att skapa attraktiva boendemiljöer på landsbygden behöver det alltså finnas möjlighet till attraktiva och högkvalificerade jobb på landsbygden och inte bara inom de traditionella gröna näringarna. För en hållbar landsbygd behövs företag inom besöksnäringen, tillverkande och säljande företag, företag som kan erbjuda de gröna näringarnas företag den service och de tjänster de behöver för sin fortlevnad och utveckling.

Förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning på landsbygden behöver vara långsiktigt hållbara. Det kan handla om transportmöjligheter, ladd- och drivmedelsinfrastruktur, bärighetsklasser på vägar men också om tillgång till fiberuppkoppling med tillräcklig kvalitet och säkerhet, mobiltäckning och offentliga tjänster som kan skötas digitalt, oberoende av plats.

För att dessa förutsättningar ska nås krävs också attraktiva förutsättningar för boende på landsbygden som lockar fler grupper än de som bor på landsbygden idag. Attraktiva naturmiljöer som vacker utsikt, ostörd miljö och tillgång till vatten är faktorer som lockar boende, oavsett stad och land. Landsbygdens förutsättningar när det gäller dessa värden är stora och genom att strategiskt satsa på boendemöjligheter som erbjuder dessa värden kan länet erbjuda alternativ som kan konkurrera med västkusten och östkustens skärgård.

Landsbygdens sociala och ekonomiska utveckling bygger i högre grad än tätortens på ett samspel mellan privata, offentliga och ideella insatser. Insatser behöver göras för att utöka möjligheten till gröna jobb. Insatser behöver också göras för att ta tillvara, tillgängliggöra och utveckla värdefulla natur- och kulturmiljöer.

Landsbygderna är med rätt förutsättningar en stark resurs som bidrar till att stärka länets konkurrenskraft i en utveckling mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi, till ett hållbart nyttjande av naturresurserna och till att miljökvalitetsmålen uppfylls.

Kommersiell service

Tillgänglighet till olika typer av service är en förutsättning för hållbar tillväxt i hela länet. Vissa tjänster kan med fördel skötas på distans med stöd av en väl fungerande digitalisering, post- och paketservice. Andra serviceformer kräver fysiska besök på serviceställen. Avgörande för serviceställets funktion är dess lokalisering och hur transportsystemet fungerar. För en attraktiv boendemiljö krävs tillgång till dagligvaror, drivmedel, post, grundläggande betaltjänster och apoteksombud på rimligt avstånd. Servicepunkterna på landsbygden har en stor potential att utvecklas för att bidra till attraktiva miljöer och förutsättningar på landsbygden.

Tillgång till hälso- och sjukvård

Tillgång till hälso- och sjukvård är en viktig tillväxtfaktor och de tre akutsjukhusen är av stor betydelse för länets attraktivitet och arbetsmarknad.

Sammanfattning stad och land

Urbaniseringen är en globalt stark trend som även ses i Jönköpings län. Värden som ren luft, tillgång till naturen och en hållbar utveckling är attraktiva både i staden och på landsbygden. Utifrån ett attraktivitetsperspektiv är det därför av stor betydelse att Region Jönköpings län på alla sätt bidrar till en hållbar utveckling både i städerna och på landsbygden.

Smart utveckling – oavsett om det handlar om städer/tätorter, landsbygder eller infrastruktur - är attraktiv för invånare och företag. Digitaliseringen tenderar att jämna ut förutsättningar som service och handel förutsatt att tillgång till serviceställen med post- och paketutlämning, drivmedel och dagligvaror finns i närmiljön. Människor och aktiviteter kring människor är attraktivt, både på landsbygden och i tätorter. Unika boendemiljöer, exempelvis nära vatten, som landsbygden kan erbjuda kan bidra till attraktivitet för landsbygden och länet. Attraktivitet behöver – för att leda till länets mål - präglas av en gruppinställning, varför det är viktigt att säkerställa attraktivitet i hela länet och för alla grupper. För att Jönköpings län ska kunna fortsätta utvecklas är det av central betydelse att länsinvånarna blir fler, att fler vill flytta till länet och att de som bor i länet vill bo kvar. Då behöver bilden av Jönköpings län ur alla perspektiv vara ett attraktiv.

3.2.5 Infrastruktur och transportsystem

En stor samhällsutmaning är att minska den klimatpåverkan som resor och transporter innebär och att utveckla ett hållbart transportsystem. Det innebär bland annat att insatserna för att få en fordonsflotta som är fri från fossila bränslen behöver intensifieras.

En god tillgänglighet skapas genom bland annat effektiva, pålitliga och hållbara transportsystem. Dessa är en förutsättning för att utvidga och knyta ihop arbetsmarknadsregioner, att stärka kopplingen

mellan stad och land och att skapa förutsättningar för företag och kompetensförsörjning. Den strategiska plats som Jönköpings län har mellan de tre storstadsregionerna är en stor fördel som måste tas tillvara på genom att säkerställa en god infrastruktur och ett effektivt och ändamålsenligt transportsystem.

Framgångsfaktorer när det gäller tillgänglighet och attraktiva miljöer är helhetssyn och sektorsövergripande samordning. Samordningen mellan insatser och åtgärder som regional tillväxt, transport, informationsteknik, klimat, miljö och energi, fysisk planering, kompetensförsörjning, näringslivsutveckling, innovationer, bostadsbyggande, kultur och kulturmiljöer samt servicefrågor behöver därmed stärkas i länet.

Att vägar och järnvägar har en bra standard och finns mellan platser dit människor vill resa, och att bredband finns som gör det möjligt att använda internet, är viktigt för alla delar av samhällsutvecklingen.

Transportsystemets utformning

Transportsystemets utformning, funktion och användning ska bidra till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet, samt bidra till utvecklingskraft i hela länet. Infrastruktur knyter ihop länet och är en central förutsättning för en växande ekonomi, ökad befolkning, förbättrade möjligheter till pendling, besök och ökad sysselsättning. Infrastruktur i form av vägar, järnvägar, flyg såväl som bredband är förutsättningar för att företag ska kunna verka i hela länet och för att hela länet ska kunna utvecklas.

För att invånarnas resor ska kunna förbättras krävs också förbättrad tillgänglighet till kollektivtrafik – också över länsgränserna för att knyta samman de funktionella arbetsmarknadsregionerna. Men utvecklingen av transportsystemet måste även möta andra behov än arbetspendling. Människor behöver få tillgång till service, omsorg och fritidsaktiviteter. Näringslivet behöver godstransporter för tillverkningsindustrin, och persontransporter för tjänstenäringar som besöksnäringen. För ett hållbart transportsystem behövs också ett utökat nät av cykelvägar längs läns- och riksvägarna. Detta skapar också förutsättningar för besöksnäringen.

Infrastruktur och transportsystem måste vara hållbara och tillförlitliga för att människor ska ha tilltro till systemen. Underhållet behöver fungera och kollektivtrafiken behöver vara förutsägbar och tillförlitlig.

Transporter och arbetspendling

Att transporter kan göras på ett effektivt, hållbart och klimatsmart sätt är viktigt för länets utveckling och för att uppnå de svenska miljömålen. Länets glesa geografiska strukturer är en utmaning och näringslivets behov av snabba och säkra transporter behöver säkerställas för att länets utveckling och tillväxt ska garanteras över tid. Näringslivets transporter behöver i högre grad gå via tåg och sjöfart framöver för att vara hållbara varför förutsättningarna för multimodala transporter behöver säkerställas i hela länet. För bland annat skogsnäringen har vägarnas bärighetsklassningar betydelse och för stora delar av länet kan hastighetsbegränsningar på vägnätet vara en konkurrensnackdel.

För att säkerställa hållbara transporter behöver ladd- och drivmedelsinfrastrukturen stärkas när det gäller avancerade biodrivmedel i hela länet.

Infrastrukturen är viktig för arbetspendlingen inom och utanför länet. Invånare behöver enkelt kunna ta sig mellan kommunerna för att kunna leva, verka och bo i länet. Lättare arbetspendling bidrar även till en förbättrad kompetensförsörjning och matchning mellan utbildning och näringsliv då fler kan hitta passande arbeten och studier om hela länet är lättillgängligt. Kollektivtrafiken behöver stärkas över länsgränserna i de funktionella arbetsmarknadsregionerna för att säkerställa kompetensförsörjningen och nå miljömålen.

För att möta miljömålen måste även förutsättningarna för gång, cykel och kollektivtrafik förbättras och tillgängliggöras i hela länet – även på landsbygden.

Cykeltrafik och ekoturism

En ökad cykeltrafik ses av många som en del i att sänka utsläppen från fordonstrafiken. Som tidigare nämnt sker en stor del av arbetspendlingen i länet över relativt korta distanser, varför de i stor utsträckning skulle kunna ersättas med kollektivtrafik och cykeltrafik. En förutsättning för detta är dock ett välutbyggt cykelbanenät utmed riks- och länsvägarna i länet så att dessa transporter kan ske på ett säkert och effektivt sätt. Cykeltrafiken behöver kunna kompletteras med kollektivtrafik för att hålla de individuella transporterna till ett minimum.

Cykelturism är en näring som ökar och allt fler väljer att uppleva Sverige på cykel. För att vara ett attraktivt län för cykelturism krävs upplevelser inom rimliga avstånd och tillgång till förutsättningar som cykelbanor, camping eller annat boende och mat. Länet har flera av de förutsättningar som krävs och cykelturismen ökar, inte minst kring Vättern, men för att näringen ska lyfta krävs infrastrukturella förutsättningar.

Andra besöksformer som ökar är vandring och att rida. Många län har utvecklat nät av ridleder ofta parallellt med vandringsleder vilket lett till en stärkt

besöksnäring särskilt i kulturellt och historiskt intressanta landsbygder.

I framtida infrastrukturplaner bör insatser utmed riks- och länsvägarna i hela länet åtföljas av cykelbanebyggnation. Infrastruktur för olika typer av ekoturism bör säkerställas, inte minst för att bidra till utvecklingen av besöksnäring på landsbygden.

Vägtrafik

E4:an och riksväg 40 utgör pulsådror tillsammans med riksvägarna 26 och 27 som knyter ihop länet med väst- och östkusterna. Vägtrafiken kommer med all sannolikhet att ändra karaktär fram till 2035. Avancerade biodrivmedel och el spås vara de huvudsakliga drivmedlen inom en fem till tioårsperiod. För att säkra länets biltransporter behöver ladd- och drivmedelsinfrastrukturen utvecklas i hög takt. Möjligheter att ladda elbilar under färd bedöms vara en nödvändighet. Infrastrukturplaneringen behöver därför följa med utvecklingen för att länets förutsättningar ska tas tillvara under de snabbt föränderliga infrastrukturförutsättningarna.

Självkörande bilar kommer starkt liksom delningsekonomiska lösningar på persontransporter. Infrastruktur och samhällsplanering behöver stödja denna utveckling för att säkerställa en hållbar utveckling.

Kollektivtrafik

En utvecklad och tillgänglig kollektivtrafik bidrar även till ett mer jämlikt samhälle där alla invånare, oavsett ekonomisk förmåga eller funktionalitet har möjlighet att resa mellan studier, arbete och boende. En medvetenhet om att transportsystemet och kollektivtrafiken utnyttjas olika är också väsentligt för att skapa en förståelse för dess behov och funktion. Fler kvinnor än män och fler unga än äldre nyttjar kollektivtrafiken som transportmedel. En välfungerande infrastruktur möjliggör långt mycket mer än bara arbetspendling. Det är en förutsättning för att invånare ska kunna ta del av kultur- och fritidsaktiviteter, service och omsorg.

Även för besöksnäringen är ett välfungerande transportsystem av yttersta vikt för att lyckas locka turister till alla delar av länet.

Järnväg och tågtrafik

För en förbättrad och hållbar tillgänglighet behöver såväl det nationella järnvägsnätet som den regionala spårtrafiken byggas ut, bland annat med stambanor för höghastighetståg.

Södra stambanan är ryggraden för tåginfrastrukturen och tillsammans med kust till kustbanan, ”krösatåget” och förbindelserna med Göteborg och Skövde är möjligheterna till resande med tåg relativt goda. Utmaningarna handlar främst om att hela tågnätet i länet inte är elektrifierat och att underhållet av järnvägen är eftersatt i hela landet vilket medför onödigt långa restider, många avbrott och att tilliten till resande med tåg har minskat.

Höghastighetståg

Möjligheten till snabba transporter över stora avstånd är central för länets utveckling – både när det gäller transporter och kompetens. Flyget brottas med stora utmaningar när det gäller fossilfrihet och höghöjdsutsläpp. För att minska flygresandet, vilket är en nödvändighet för att klara utsläpps- och klimatmålen, behövs det ett alternativ som människor och företag bedömer som rimligt. I delar av världen är svaret på den utmaningen höghastighetståg. Förutsättningar för detta är dock säkerhet, tillförlitlighet och tillräckligt höga hastigheter så att restiderna kan hållas nere.

En höghastighetsbana via Jönköpings län skulle betyda en stor utvecklingspotential för länet. Dels möjliggör höghastighetsbanan snabba transporter och att de funktionella arbetsmarknadsregionerna förstoras, men banan frigör också kapacitet på de befintliga stambanorna vilket gör att de kan förbättra förutsättningarna för godstransporterna vilket bland annat är en förutsättning för logistiknäringen.

Höghastighetståg kan bidra till öka den tilliten till tåget igen och möjliggör att en större del av resandet sker via tåg. Tåget har många fördelar gentemot flyget och kortade restider kopplar ihop länet med Stockholm, Göteborg och Malmö på ett nytt sätt, men också norra Europa som blir en naturlig del i en större funktionell region.

Regionala höghastighetståg skulle förbättra förutsättningarna i hela länet och dess omgivande arbetsmarknadsregioner samt bidra till tillväxt i en ännu större region. Sverigeförhandlingen har i sitt förslag tre stationslägen i Jönköpings län, vilket är något av en jackpott för länet och dess utveckling. Exempel från andra regioner i världen visar vilken utveckling för både stationsorterna och den omgivande regionen höghastighetstågen lett till inom ett stort geografiskt område.

Flyget och flygtrafiken

Möjligheten till snabba transporter över stora avstånd nationellt såväl som internationellt är central för länets utveckling – både när det gäller transporter och kompetens. Därför är flygplatsen och flygtrafiken av stor betydelse för länets utveckling och behovet av flygtrafik måste ses i ett större sammanhang. Flygets klimatpåverkan är dock problematisk.

Naturvårdsverket slår fast att flygets klimatpåverkan är både stor och ökande. I Sverige har antalet utrikes flygresor per invånare mer än

fördubblats sedan början av 90-talet. Nya beräkningar bekräfta att Svenskarnas internationella flygande svarar för lika stora utsläpp som all biltrafik i Sverige. Dessa bygger på en uppskattning av antalet flygresor samt att effekten av utsläpp på hög höjd inkluderas. Det finns olika sätt att beräkna utsläppen beroende på om de ska rapporteras till FN, eller om syftet är att uppskatta de faktiska utsläppen från svenska invånares flygresor.

De uppskattade totala utsläppen från svenska invånares internationella flygresor år 2014 är cirka 11 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Det kan jämföras med 2,3 miljoner ton som rapporterats enligt internationella riktlinjer. De uppskattade utsläppen inkluderar klimatpåverkan på hög höjd och är baserade på resvaneundersökningar samt antalet flygresor under perioden 1990-2014.

Den långsammare ökningen av utsläppen jämfört med ökningen av antalet flygresor kan bland annat förklaras av en effektivisering. En stor del av effektiviseringen ligger i en ökning av kabinfaktorn, d.v.s. att flygplanen har färre tomma stolar.

Sveriges rapporterade utsläpp av växthusgaser från flyget baseras på bränsleanvändningen för inrikes flygresor samt det bränsle som tankats i Sverige för utrikes flygresor. Dessa utsläpp omfattar dock varken utsläppens fulla klimatpåverkan på hög höjd eller de fullständiga utsläppen till följd av svenska invånares flygresor utomlands.

Växthusgasutsläpp från bränsle som tankas i Sverige och används till utrikes flyg har ökat med 70 procent mellan 1990 och 2014 och var drygt 2 miljoner ton år 2014. Växthusgasutsläppen från internationellt flyg omfattas för närvarande inte av några internationella åtaganden om utsläppsminskningar och ingår alltså inte i de mål som antagits för Sveriges utsläppsminskningar under FN.

Utsläppsberäkningen baserad på internationella riktlinjer tar endast hänsyn till hur mycket bränsle som förbrukats och vad bränslemängden i sig motsvarar i växthusgasutsläpp. Därmed omfattas inte den ökade klimateffekt som uppstår vid förbränning på hög höjd, på runt 10 000 meter.

En kortare inrikesflygning, exempelvis Stockholm-Jönköping, har inte mycket höghöjdsutsläpp då flyget aldrig stiger så högt. Under längre resor, exempelvis Jönköping-Frankfurt eller längre, stiger flygplanet normalt till över 10 000 meter och bidrar då till en ökad klimatpåverkan på grund av höghöjdseffekten.

Förbränning på hög höjd uppskattas i runda tal dubblera klimateffekten jämfört med om förbränningen skett på marknivå. Flygets förhöjda klimatpåverkan kommer framför allt av effekter genom bildande av kväveoxider och vattenånga i den höga atmosfären. Även förbränning av förnybart bränsle ger en höghöjdseffekt men forskare diskuterar hur stor effekten är jämfört med förbränning av fossilt bränsle.

Både kväveoxider och vattenånga är klimatvärmande på hög höjd. Forskare är dock fortfarande inte eniga om hur mycket påverkan ökar på grund av detta. Kväveoxider påverkar även ozonskiktet negativt då kväveföreningarnas omvandling till lustgas blir ett problem.

Den 5 juni 2018 lyfte det första elflyget i Sverige. Över tid ses en stor potential till eldrivet flyg på kortare resor, exempelvis inrikesflyget. Utveckling av elhybridflygplan med upp till 100 säten och en räckvidd på 200 mil pågår vilket innebär en stor potential då majoriteten av världens flygningar är kortare än två timmar. I kombination med fossilfria bränslen, kraftiga effektiviseringar, effektivare sätt att flyga och att använda luftrummet i kombination med höghastighetståg som minskar det totala flygandet kan flygets utsläpp minskas avsevärt.

Norge gör idag samma satsning på flyget som de tidigare gjort på elbilar. Det beslutet har lett till att 2018 är hälften av alla bilar som säljs i Norge el- eller hybridbilar. På samma sätt ska landet ställa om till en helt batteridriven flygfart till 2040.

För att bidra till en hållbar regional tillväxt behöver Jönköpings flygplats – både när det gäller flygplatsen och flygresorna – bli fossilfria och mer effektiva för att därmed bidra till länets hållbara utveckling. Därutöver behöver flygresorna bli färre och de som kan ersättas med höghastighetståg.

Sammanfattning infrastruktur och transporter

En för länet viktig utmaning är att minska den klimatpåverkan som resor och transporter innebär och att utveckla ett hållbart transportsystem. Det innebär bland annat att insatserna för att få en fordonsflotta som är fri från fossila bränslen behöver intensifieras, att förutsättningarna för gång, cykling och kollektivtrafik behöver stärkas och att godstransporter i större utsträckning behöver ske på järnväg och till sjöss i stället för på väg.

Underhållet av järnvägssystemet behöver stärkas så att tågtrafiken kan bli mer tillförlitlig och arbetet med en hållbar stadsutveckling måste omfatta åtgärder för att säkerställa en effektiv kollektivtrafik. Samhällsplaneringen måste främja en hållbar och transportsnål samhällsutveckling, vilket i sin tur innebär en möjlighet att utveckla innovationer som kan leda till regionförstoring och regionintegrering med bland annat stöd av digitalisering och en utvecklad kollektivtrafik.

Något som särskilt kan gynna kommuner belägna i länets ytterkanter.

En omfattande satsning på cyklande och cykelbanor behöver ske i hela länet – också på landsbygden – liksom satsningar på småskalig infrastruktur för turism och besöksnäringen som vandrings-, cykel- och ridleder.

För att säkra länets konkurrenskraft över tid, långväga resor och transporter är höghastighetståg en nödvändighet, vilken också kommer bidra till att länet når målet om den fjärde tillväxtregionen.

3.2.6 Fysisk planering och boende

I det nationella uppdraget lyfts betydelsen av hållbara och effektiva fysiska strukturer som stärker sambanden inom och mellan regioner. För att lyckas med det krävs en sektorsövergripande samverkan och samplanering mellan Region Jönköpings län och kommunerna, som utgår från ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbara perspektiv. Särskilt ska frågor om fysisk planering och boendemiljöer prioriteras i det regionala tillväxtarbetet. Hur den fysiska miljön utformas har stor betydelse för såväl näringslivets utveckling och konkurrenskraft som för utvecklingen av attraktiva livs- och boendemiljöer.

Samhällsplanering

Samhällsplanering handlar om att skapa vårt framtida samhälle – en attraktiv plats för människor att leva, verka och bo på. Det handlar bland annat om att erbjuda varierande boendemiljöer för alla människor, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar, ett utbrett bredbandsnät för digital tillgänglighet över hela länet och möjlighet till att ta sig mellan kommungränserna.

Samhällsplaneringen ska också säkerställa att satsningar görs med en långsiktighet hållbarhet så att viktig åkermark skyddas, att skolor, förskolor och nya bostadsområden byggs där det finns tillgång till vatten och sanitet, vägar, kollektivtrafik och service, att boende, skolor, infrastruktur och andra förutsättningar planeras och dimensioneras efter de behov som finns och väntas uppstå utifrån demografi och andra samhällsförändringar och att utvecklingen blir långsiktigt ekologiskt hållbar.

Bostäder – en förutsättning

För att ett län ska kunna utvecklas och blomstra krävs det boenden för livets alla skeden. Många unga som är i startgroparna att flytta hemifrån, börja plugga eller skaffa sig ett första jobb begränsas av bostadsbristen. Inflyttningen till länet hämmas också när utbudet av lägenheter och hyresrätter är begränsat och när tillgången till bostäder som passar olika behov inte motsvarar efterfrågan. För ett lyckat arbete kring bostadsförsörjningen krävs det att kommuner i hela länet samverkar och planerar med olika målgruppers behov i fokus.

Bristen på bostäder riskerar att bli ett hinder för länets utveckling och tillväxt. Utmaningen har flera dimensioner, bland annat att företagen får svårt att hitta arbetskraft om det inte går att hitta boenden i länet. Unga vuxna har svårt att etablera sig på orter för att studera eller arbeta. Det kan finnas svårigheter för utflyttade att återvända till sin hemort och äldre människor har inte ekonomisk möjlighet att byta bostad. Jönköpings län ska kunna erbjuda lugna, trygga och attraktiva boendemiljöer för alla skeden i livet.

För det krävs förutom ett väl avvägt byggande, att tomter erbjuds på attraktiva platser, att allmänna kommunikationer mellan kommuner och orter fungerar snabbt, smidigt och tillförlitligt så att boendet kan spridas mellan kommunerna i länet.

3.2.7 Tillgänglighet genom informations- och kommunikationsteknik

Tillgång till fiberuppkoppling med hög hastighet och hög kvalitet är 2018 närmast en hygienfaktor. Det är också en förutsättning för att samhället ska klara välfärdstjänsterna över tid och servicen till invånarna – inte minst på landsbygden. Då fler och fler viktiga samhällstjänster- och funktioner erbjuds digitalt så måste den digitala infrastrukturen vara robust och säker. Tekniken används överallt och nya tjänster tillkommer löpande.

Länets invånare behöver känna till och har möjlighet att använda tekniken, i arbetslivet och privat. Det handlar om demokrati och delaktighet. Det finns stora vinster att hämta hem rent samhällsekonomiskt genom effektivisering, rationalisering och via gemensamt upphandlade system. Var i länet invånarna bor ska inte avgöra hur god tillgängligheten till bredband och höghastighetsuppkoppling är. Företag och privatpersoner ska kunna verka och bo på landsbygden och ha likvärdiga förutsättningar som i stadsnära områden. En attraktiv boendemiljö kan erbjuda digital delaktighet och det ska alla invånare ha möjlighet till i Jönköpings län.

Tillgängligheten på höghastighetsuppkoppling är även en förutsättning för att företag i hela länet ska kunna ta del av digitala lösningar för effektivisering, kompetens- och affärsutveckling. Jönköpings län ska vara ett län i framkant som kan erbjuda digital tillgänglighet i hela länet och lägga grunden för att företag och privatpersoner etablerar sig även i landsbygdsområden. Därför måste det ske gemensamma satsningar på fiber och bredband för

att hela Jönköpings län ska vara livskraftigt och attraktivt.

Bredband och digitalisering

Utbyggnaden av fiber för bredband, i enlighet med den standard som anges i den nationella bredbandsstrategin beror till stor del på beslut som fattas på kommunal nivå. Utbyggnadstakten är en av de faktorer som påverkar bedömningen av länets sammanvägda ekonomiska potential. OECD kritiserar i sin rapport[40] Jönköpings län för utbyggnadstakten och de trycker på behovet av en snabb totalutbyggnad av bredbandsnätet i hela länet. I synnerhet på landsbygden går utbyggnadstakten långsamt i flera av länets kommuner samtidigt som just landsbygden är mer beroende av bredband för att få rimlig tillgång till myndigheter och service när dessa samordnas geografiskt och flyttar från landsbygden. Bredband är därför helt nödvändigt när det gäller förutsättningarna att bo och driva företag på landsbygden men också för det offentliga när det gäller att myndighets- och välfärdstjänster.

Andelen invånare som använder digitala tjänster är ytterligare en aspekt som vägs in och i Eurostats statistik ligger Sverige lägst bland de nordiska länderna när det gäller invånarnas användning av digitala tjänster. Nedbrutet på regioner ligger Småland med öarna näst lägst i landet när det gäller bedömd digitaliseringsgrad hos invånarna. Det bedöms finnas ett starkt samband mellan tillgång till bredband, utbud av digitala tjänster och efterfrågan och invånarnas digitaliseringsgrad.

Digitalisering

Digitalisering anses vara den enskilt starkaste förändringsfaktorn i samhället fram till år 2025. Digitaliseringen kan på många sätt bidra till ett mer hållbart samhälle. Data är hårdvaluta och den kommer att få en allt större betydelse då integrerade system kan skapa mervärde för människor och förenkla vardagen. Artificiell intelligens och robotar kommer att underlätta och ta över många uppgifter som idag sköts av människor. Det kommer att lösa många av utmaningarna med arbetskraftsbrist och är en förutsättning för att de arbeten som bara kan skötas av människor kan bemannas i framtiden och för att lösa välfärdsutmaningarna.

Genom att invånare som kan och vill - genom digitala system och nya välfärdstjänster - kan och får ta ett större ansvar för sin vardag, hälsa och sin vård frigörs resurser för de människor som behöver en annan typ av hjälp, stöd och vård.

Digitaliseringen bidrar till möjligheten att bo och leva på landsbygden utan att välja bort attraktiva arbeten eller kulturella och sociala upplevelser. Ur detta perspektiv är ett väl utbyggt bredbandsnät i hela länet med hög kapacitet inför framtiden en hygienfaktor och en förutsättning för att hela länet ska leva och för att hantera välfärdsutmaningarna framöver.

Digitaliseringen innebär möjligheter till möten, utbildning, lärande, upplevelser och samarbete utan att resa fysiskt. Det gör att digitaliseringen har potential att motverka urbanisering, säkerställa kompetensförsörjning, skapa förutsättningar för hela länet att utvecklas, minska klimatpåverkan och bidra till social samanhållning och en jämställd regional tillväxt och utveckling. Digitaliseringen har också potential att revolutionera områden som handläggning och utbildningssystemet. Redan idag tar artificiell intelligens hand om handläggning av okomplicerade ärenden i vissa kommuner och säkerställer därmed både en likvärdighet i bedömningen och att handläggare kan lägga tid på de ärenden som är mer komplicerande. Skolsystemet har de senaste 25 åren introducerat digitala verktyg i allt större utsträckning och utvecklingen går nu vidare mot att använda digitala verktyg och hjälpmedel i individualiseringen av undervisningen där digitala hjälpmedel både stödjer elever som behöver individuella upplägg som kompensatoriska insatser/särskilt stöd och de elever som behöver extra utmaningar och stimulans.

Samtidigt innebär digitaliseringen också många utmaningar. Våra värderingar, etik och moral präglas i allt högre grad av digitaliseringens förutsättningar där sociala medier tenderar att bekräfta, snarare än utmana, våra åsikter och värderingar varför åsikter snarare cementeras än utvecklas i dialog med andra människor. Samtidigt som förutsättningarna för demokrati och inflytande aldrig varit så goda som nu innebär digitaliseringen också möjligheter för människor och aktörer som vill störa eller manipulera demokratin, dess verktyg i form av val eller bilden av fakta.

Den digitala välden tar aldrig slut och genom sin interaktiva och omedelbart bekräftande karaktär kan andra aktiviteter ha svårt att konkurrera med exempelvis spel eller sociala medier. Även om dessa aktiviteter också innebär lärande och socialt utbyte riskerar de att minska tiden som unga och vuxna lägger på fysisk aktivitet och utomhusvistelse som också är viktigt för en hållbar utveckling och ett hälsofrämjande liv.

I händelse av kris, katastrofer och krig innebär vårt stora beroende av digitala verktyg, el och

[40] Second draft OECD

uppkoppling en utmaning som är svår att överblicka idag. Skulle el, mobiltelefoni och/eller internetuppkoppling slås ut som en konsekvens av klimathändelser, terroristhandlingar eller av en fientlig makt skulle både samhället och varje enskild individ påverkas på många sätt.

Digitaliseringen behöver därför å ena sidan drivas framåt för att stärka konkurrenskraft, lösa väldfärdsutmaningar, bidra till ett socialt sammanhållet samhälle samt att hela länet ska utvecklas. Samtidigt behöver å andra sidan länet utvecklas och byggas medvetet, med resiliens[41] och redundans[42].

3.2.8 Tillgänglighetsanpassning

Tillgänglighet är ett begrepp som används för att beskriva hur pass väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för människor som använder dem. Tillgänglighet gäller för alla människor. Det övergripande målet för tillgänglighetsarbetet är att skapa förutsättningar så att alla som vill ska kunna delta i samhället på lika villkor. Ungefär en femtedel av landets befolkning har någon form av funktionsnedsättning. En funktionsnedsättning är en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. För dessa personer är det extra viktigt med ett tillgängligt samhälle. Om omgivningen inte är tillgänglig kan funktionsnedsättningen bli ett hinder. Ett funktionshinder definieras som den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningens utformning. Vad det innebär för olika funktionsnedsättningar varierar.

Tillgänglighet används som ett samlingsbegrepp för både tillgänglighet och användbarhet. Tillgänglighetsarbete kan alltså bland annat handla om fysisk tillgänglighet, om tillgång till utbildning och information eller om ett bra bemötande. För att lyckas behöver arbetet riktas båda inåt organisationen och utåt mot medborgarna och övriga samhällsaktörer.

Ett tillgängligt samhälle är bättre på att ta tillvara alla människors förmågor och potential. Ett tillgängligt samhälle skapar förutsättningar för delaktighet, inflytande och social inkludering för alla. Tillgänglighet bidrar också till tillväxt och utveckling, då alla människor får möjlighet att bidra utifrån sina förutsättningar vilket också är en friskfaktor som bidrar till hälsa hos invånarna.

Jönköpings län ska därför vara ett tillgängligt län där alla människors potential tas tillvara och alla människor får samma förutsättningar.

[41] Den långsiktiga förmågan att hantera förändringar och fortsätta utvecklas

[42] Tillförlitliga system genom att exempelvis ett alternativ finns om det huvudsakliga systemet skulle kollapsa.

3.3 Innovation och företagande

Jönköpings län är en av landets mest dynamiska småföretagarregioner. Här finns 30 000 företag, och varje år tillkommer det 1800 nya. Det är ett av de mest industritäta länen i landet med många små och medelstora företag inom främst låg- och medelteknologiska industrier som i allt högre utsträckning arbetar på en internationell marknad. Tre av länets 13 kommuner har sysselsättning inom högteknologisk industri men många små företag har en tillväxtvilja och potential att växa. För långsiktig tillväxt och utveckling krävs det att länet tar det bästa ur den industriella traditionen – den tekniska nyfikenheten, anpassningsförmågan och pionjärandan som präglat företagen och länet i stort – in i en ny tid. I framtiden handlar det om att behålla och driva på en långsiktigt hållbar utveckling av nuvarande industri. Det handlar också om att stärka utbildningskulturen, höja den formella utbildningsnivån i befintligt näringsliv och att bryta de könssegregerade utbildningsvalen. En stark industri är av stor betydelse för länet även framöver men en breddning av näringslivet är en viktig faktor för länets fortsatta utveckling. Därför måste nya näringar och affärsmöjligheter stödjas och stimuleras för att få möjlighet att växa.

Innovation, utveckling och förnyelse i samhällets alla delar spelar en central roll för förmågan att möta nya utmaningar och möjligheter i en föränderlig värld. Förändringstakten är hög och tekniska innovationer driver utvecklingen mot ett mer automatiserat, robotiserat och digitaliserat samhälle. Klimatförändringar, demografiska förändringar, en föränderlig världsekonomi och stigande sjukvårdskostnader är några av de utmaningar som samhället står inför idag och framöver. Företag ställs inför utmaningar på en internationell arena och utsätts för allt hårdare konkurrens från hela världen. Innovation och kunskap är ur detta perspektiv nyckeln till framgång.

3.3.1 Läge och näringslivsstruktur

Jönköpings län har en unik strategisk position i Sverige och i Skandinavien och är en naturlig nod i stråken mellan storstadsregionerna Stockholm/Mälardalen, Malmö/Öresund och Göteborg och en närhet till expansiva regioner som exempelvis Linköping/Norrköping, Växjö, Halmstad och Borås.

Jönköpings län har sedan bronsåldern varit en mötesplats och under lång tid ett centrum för kreativitet och skaparkraft. Duktiga entreprenörer och driftiga företagsledare har gjort att länet har utvecklats till en av landets mest dynamiska småföretagarregioner.

Jönköpings län har många och goda förutsättningar för att vara en stark, livskraftig och attraktiv region där företag kan växa, människor kan leva ett hälsosamt liv och där tillgängligheten till livsviktiga resurser för både företag och individer är hög.

Det starka civilsamhället, länets entreprenörsanda och det dynamiska näringslivet är centrala tillgångar för en fortsatt utveckling och tillväxt. Just det civila samhället med det rika föreningslivet och den sociala närheten uppfattas som positivt av många och är en styrka att värna om i Jönköpings län.

Samtidigt som länet är väl positionerat ur ett större geografiskt perspektiv har länet flera utmaningar att hantera.

Näringslivsstruktur idag

Jönköpings län har idag den största andel förvärvsarbetande inom industrin i landet. Samtidigt är andelen förvärvsarbetande inom bygg, finansiell verksamhet och företagstjänster, personliga och kulturella tjänster och utbildning lägst i landet. Även hotell- och restaurang samt offentlig förvaltning är förhållandevis små branscher. Transport och logistik är däremot en stark och växande bransch och länet har Sveriges högsta andel förvärvsarbetande i branschen. Branschstrukturen i länet är en utmaning men erbjuder också många möjligheter till utveckling och tillväxt inte minst genom smart specialisering.

3.3.2 Företagande och företagsklimat

Nyföretagandet i länet är relativt lågt. I riket startades 6,8 nya företag per 1000 invånare i snitt under 2017. Ingen av länets kommuner nådde under 2017 upp till snittet. Jönköping toppade länsstatistiken med 6,4 nya företag per 1000 invånare, följt av Eksjö med 5,2 nya företag/1000 invånare. Lägst nyföretagande hade Aneby med 2,6 nya företag/1000 invånare följt av Gnosjö med 2,9 nya företag/1000 invånare.

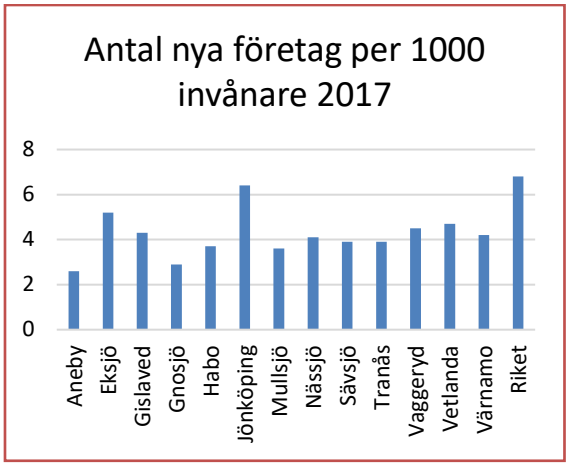

I faktiska tal startas flest nya företag i Jönköping varje år, följt av Värnamo, Vetlanda, Nässjö och Gislaved.

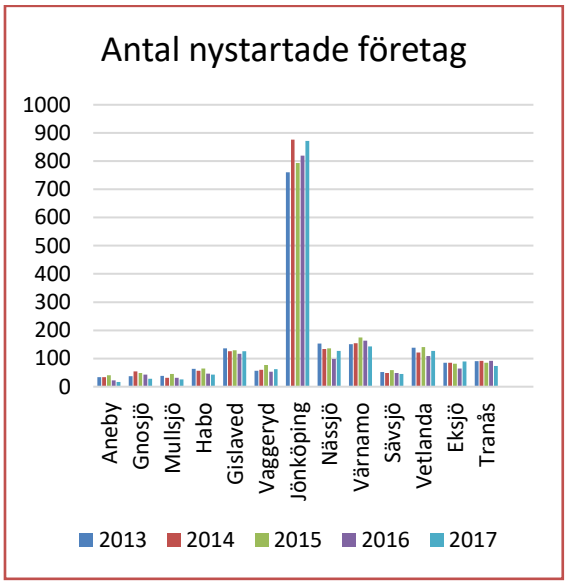

Andelen kvinnor som driver företag är relativt lågt i länet, samtidigt som det är kvinnorna som står för den största ökningen sedan 2010 (med 24 %). Under samma period ökar männens företagande med 10 %. I gruppen män ska dock gruppen män med utländsk bakgrund särskilt lyftas fram där ökningen av antalet företagsledare ligger på 17 %.

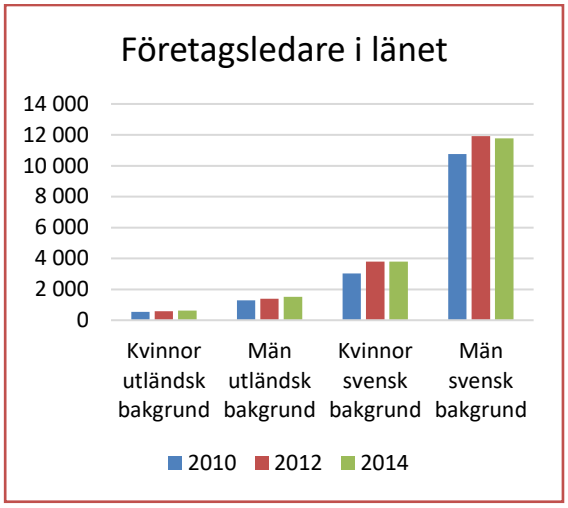

När det gäller det lokala företagsklimatet har länet över tid legat relativt bra till.[43] Sju av länets kommuner finns på listan bland de 50 kommunerna med bäst företagsklimat 2017, (Habo plats 11, Gnosjö plats 12, Mullsjö plats 19, Tranås plats 21, Värnamo plats 34, Vaggeryd plats 37 och Aneby plats 49) vilket får anses som mycket bra. Ytterligare tre kommuner återfinns på platserna 50-100 (Vetlanda plats 57, Nässjö plats 90 och Sävsjö plats 93). Jönköping (plats 111) och Eksjö (plats 113 ligger i intervallet 100-150 och Gislaved hamnar i denna mätning längst ner av länets kommuner på 163:e plats.

Jämfört med 2016 har Mullsjö och Tranås starkt förbättrat sina positioner och även Nässjö har klättrat uppåt i rankingen, medan Jönköping och Eksjö fallit i positioner under året. Här kan kommunerna dra nytta av varandras erfarenheter när det gäller vilka insatser som av företagarna bedöms som positiva och tvärt om.

3.3.3 Teknikintensitet och kunskapsintensitet

Jönköpings län har en stor andel små och medelstora tillverkningsföretag och en relativt stor andel av länets befolkning arbetar inom dessa. I takt med att dessa företag automatiseras och robotiseras kan de dra ner på antalet medarbetare, i synnerhet de med relativt sett låg formell kompetensnivå. Detta gör processerna inom globaliseringen och automatisering till särskilda utmaningar för länet.

Samtidigt skapar dessa processer möjligheter då länet har den lägsta andelen invånare som arbetar

[43] Lokalt företagsklimat är en undersökning som årligen utförs av Svenskt Näringsliv och mäter företagsklimatet i Sveriges kommuner. Rankingen bygger på 18 faktorer som viktas olika. Tyngst väger företagens sammanfattande omdöme om företagsklimatet i kommunen. Detta står för en tredjedel av rankingen. Syftet är att lyfta fram var i Sverige det är bäst att starta och driva företag. Den senaste rankingen bygger på enkätsvar från 31 000 företagare och 7 000 kommunpolitiker som genomförs av Demoskop på Svenskt Näringslivs uppdrag. Undersökningen får därmed ses som en temperaturmätare på företagsklimatet och ingen objektiv sanning – även om företagarnas uppfattning bedöms som en viktig faktor när det gäller huruvida kommuninvånarna startar företag eller ej.

inom bygg, finansiell verksamhet och företagstjänster, personliga och kulturella tjänster och utbildning i landet. Även hotell- och restaurang samt offentlig förvaltning är förhållandevis små branscher. Dessa näringar har alla stora svårigheter att rekrytera medarbetare med rätt kompetens i länet. Det gör att de medarbetare som inte längre behövs inom industrin med rätt utbildningsinsatser kan komma att bidra till lösningen för många andra branscher som växter starkt nationellt och internationellt och därmed bör ha en stor potential även i Jönköpings län.

I takt med att gränsen mellan produkt- och tjänsteproduktion suddas ut bedöms särskilt tjänstenäringarna ha en stor potential i länet.

I ”Regional utvecklingsstrategi för region Jönköping >> 2025” konstateras behovet av ett breddat näringsliv i länet med betoning på kunskapsintensiva företag. Utvecklingen på området har sedan det dokumentet antogs 2013 varit relativt blygsam. Behovet är med tanke på den snabba strukturomvandlingen i näringslivet inte mindre idag.

Kartorna nedan visar teknikintensiteten i tillverkningsindustrin och kunskapsintensiteten i tjänsteindustrin i respektive kommun, mätt som andel anställda.[44]

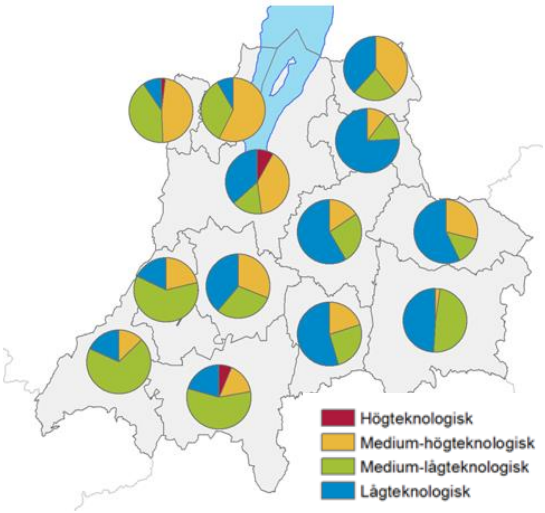

Andel sysselsatta per teknologisk nivå inom tillverkningsindustrin 2015.[45]

Habo, Mullsjö och Jönköpings kommuner har högst andel anställda inom hög- och medium-högteknologisk industri med 57 %, 49 % respektive 48 %. Vetlanda har lägst andel med 3 %. Av länets 13 kommuner har tre sysselsättningar inom högteknologisk industri: Jönköping, Värnamo och Mullsjö.

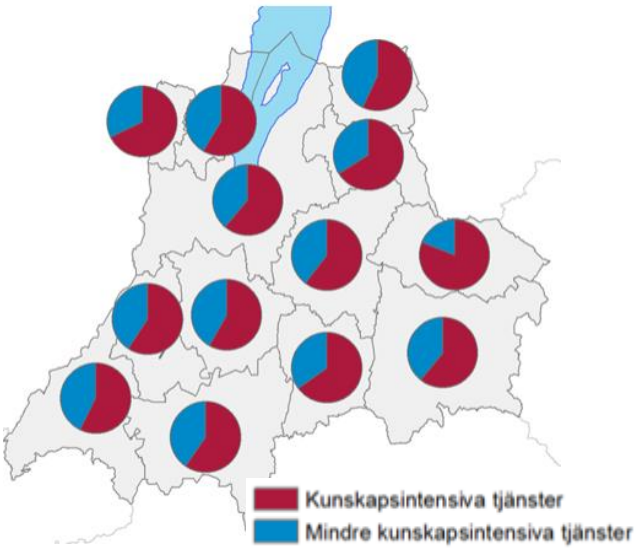

Andel sysselsatta per kunskapsnivå inom tjänsteindustrin 2015.[46]

62 % av länets anställa i tjänstesektorn är sysselsatta i kunskapsintensiva tjänsteindustrier. Eksjö har högst andel med 81 %.

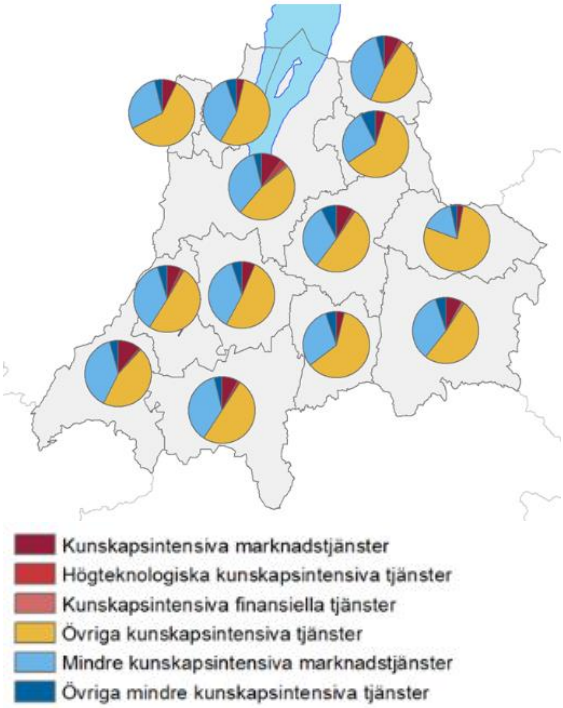

[44] Den klassificering av näringsgrenar som görs här följer Eurostats indelning av näringsgrenar på 2-siffrig nivå. SNI2007 motsvarar NACE Rev. 2.

[45] Källa SCB

[46] Källa SCB

Andel sysselsatta per kunskapsnivå och inriktning inom tjänsteindustrin 2015. [47]

50 % av länets anställda i tjänstesektorn är sysselsatta i övriga kunskapsintensida tjänsteindustrier, vilka innefattar offentlig förvaltning och försvar, utbildning, vård och omsorg, samt kultur, nöje och fritid.

3.3.4 Ekonomisk potential

Ekonomiskt visar Nordiska ministerrådets ”State of the Nordic region 2018” att regioner som Stockholm, Oslo, Helsingfors, Köpenhamn och de västra regionerna i Norge har det bäst i Europa, sett till ekonomin. Det visar, enligt ministerrådet, att de stora städerna befäster sin roll som de ekonomiskt sett viktigaste tillväxtmotorerna i Norden.

I Jönköpings län har den ekonomiska potentialen förbättrats sedan mätningen 2015, men ligger fortsatt på relativt låga 120 av 300 möjliga poäng. Bruttoregionalprodukten har ökat med 0,5 % i länet sedan 2015. Den genomsnittliga disponibla hushållsinkomsten ligger mellan 30-40 tkr/månad i länet med en variation mellan 38 868 kr i Habo och 31 432 kr i Tranås.

Länets relativt andra läns låga resultat när det gäller ekonomisk potential beror på flera och vitt skilda faktorer. Om länets bedömda ekonomiska potential ska öka behövs insatser inom flera områden:

Bruttoregionalprodukten i länet behöver öka mer än den gjort de senaste åren, den genomsnittliga disponibla hushållsinkomsten behöver öka, vilket betyder att lönerna dels behöver höjas generellt och dels behöver bli jämställda mellan kvinnor och män. Det skulle även kunna förbättra statistiken och länets läge när det gäller välfärd och hälsa både genom att färre riskerar fattigdom, färre behöver försörjningsstöd och att färre riskerar att utveckla kroniska sjukdomar.

Näringslivet behöver utvecklas till en grogrund för innovation, länets företag och offentliga sektor behöver lägga mer pengar på forskning och utveckling, näringsliv och välfärdstjänster behöver digitaliseras i högre utsträckning och näringslivet behöver bli mera högteknologiskt och kunskapsintensivt.

Utländska direktinvesteringar behöver främjas, nyetableringar underlättas, ekologisk innovation och bioekonomi behöver utvecklas, skogsbiprodukters och obrukad marks potential när det gäller bioenergi behöver tas tillvara.

Utbyggnadstakten av bredband behöver öka – särskilt på landsbygden där också servicen till befolkningen behöver säkras så att hela länet har förutsättningar att leva och utvecklas.

Förutsättningar för kulturanvändning behöver stärkas i hela länet och länsinvånarna behöver dels i ökad grad använda det kulturutbud som redan finns, men också erbjudas ett ökat utbud över tid.

Skogen erbjuder också mervärden i form av en unik besöksmiljö med rika naturvärden på rimligt avstånd från norra Europa, varifrån många turister som besöker Sverige kommer. Besöksnäringen är en växande näringsgren som bedöms ha en stark fortsatt potential då många av de värden som turister efterfrågar finns i eller inom en relativ närhet av länet. Satsningar på upplevelse- och besöksnäringen bidrar till livskvalitet och attraktivitet även för boende i länet. Ett ökat fokus på matturism innebär en möjlighet för landsbygds- och livsmedelsproducerande företag.

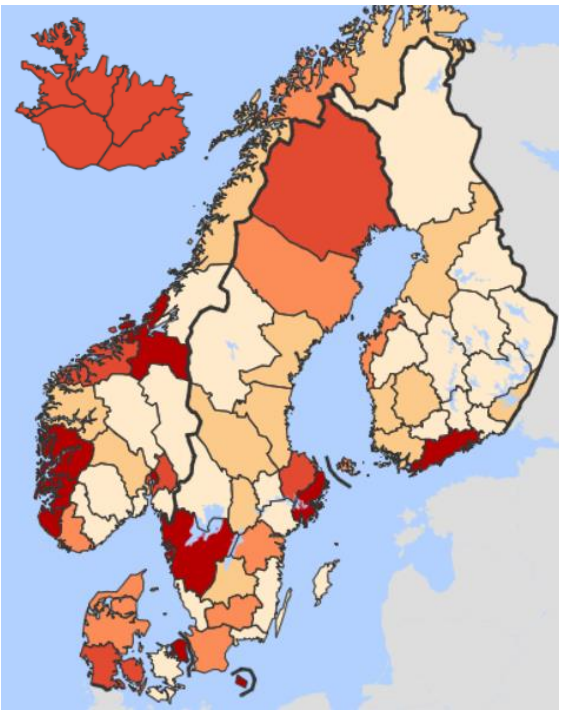

Ekonomisk potential 2018. Ju mörkare färg desto högre potential.

Ett stimulerande och uppmuntrande näringslivs- och innovationsklimat underlättar och ökar intresset för att starta, driva och utveckla framgångsrika företag, vilket är av avgörande betydelse för jobb, välfärd och en hållbar regional tillväxt och attraktionskraft. Det är också avgörande för näringslivets konkurrenskraft och för en

[47] Källa SCB

miljödriven näringslivsutveckling inom alla branscher.

Jönköpings län är en av Sveriges ledande industriregioner, med många små- och medelstora företag. Den ökade efterfrågan på exportmarknaden, i kombination med en fortsatt relativt stark byggkonjunktur[48] samt god offentlig och privat konsumtion bidrar till ett fortsatt starkt konjunkturläge i Jönköpings län. Arbetslösheten är relativt låg samtidigt som allt tyder på att mer fördjupade kompetenser och högre utbildningsnivåer kommer att behövas framöver. Behovet av att anställa är stort eller mycket stort både i privat och i offentlig verksamhet, samtidigt som bristen på arbetskraft bedöms av företagen som största hindret för utvecklingen av länets företag.

Matchningen mellan behovet av kompetens och tillgången till denna bland personer som står till arbetsmarknadens förfogande är låg. Nyföretagandet är för lågt samtidigt som fler företag behövs, företagarna har en hög medelålder och många företag har utmaningar med generationsväxling, något även OECD betonar är en utmaning för Jönköpings län. Länet har haft en stor flyktinginvandring där en del av gruppen har en relativt sett låg utbildningsbakgrund vilket ställer krav på en offensiv matchning mot arbetsmarknadens behov.

Förutsättningar för innovation

Som land ses Sverige ha mycket fina förutsättningar för innovationer och ses internationellt sett som en ”ledande” nation, medan Jönköpings län – tillsammans med övriga Smålands län – får den något lägre värderingen ”starka” innovationsregioner. När det gäller satsning på forskning och utveckling ligger Jönköpings län relativt lågt och har en svagare utveckling än övriga Smålands län. Även om det samlade länet lägger mer pengar på forskning och utveckling 2015 än 2007 är det en modest ökning från låga nivåer. Sett till andelen invånare i arbetsför ålder som jobbar inom högteknologiska och kunskapsintensiva sektorer ligger Jönköpings län, tillsammans med Kronoberg, Kalmar, Värmland, Dalarna och Gävleborgs län, lägre än övriga Sverige.

Så kallade eco-innovationsparker ses som en viktig tillväxtmarkör men även om Sverige som land har utmärkt sig inom området saknar Jönköpings län en eko-innovationsmiljö.

Globala värdekedjor

Företags produktionsprocesser blir allt mer fragmenterade och utspridda över världen. Det innebär att det skapas så kallade globala värdekedjor. Den ökade specialiseringen, det vill säga att länder inriktar sig på olika delar av produktionsprocessen (t.ex. forskning och utveckling, produktion av insatsvaror, marknadsföring m.m.) har bidragit till en effektivare produktion och ett högre förädlingsvärde för Sverige, och även för många andra OECD-länder.

För länets företag är globala värdekedjor viktiga. Många företag har svårt att utveckla sin konkurrenskraft utan möjligheter att importera insatsprodukter, som ofta består av både varor och tjänster. De är med andra ord ofta beroende av import av insatsvaror och insatstjänster eftersom de inte produceras i Sverige på ett kostnadseffektivt sätt. Den här fragmenteringen och specialiseringen är nödvändig för att företag ska kunna konkurrera internationellt.

De globala värdekedjorna har stor inverkan på såväl tillväxt som sysselsättning i olika länder. De gör att länders gränser får en allt mindre betydelse för företagen och att marknader förstoras. Specialiseringen av produktionen i olika länder påverkar även utvecklingen på arbetsmarknaden.

Olika länder och regioner har specialiserat sig på olika delar av de globala värdekedjorna. Inriktningen beror i stor utsträckning på näringslivsstruktur, råvarutillgång, kompetensprofil, arbetsmarknaden, logistiska förutsättningar och olika länders olika lagstiftning.

Länet bedöms ha en potential att specialisera sig inom forskning och utveckling, prototypframtagning och produktion av snabbt föränderliga och relativt småskaliga produktionsserier. Länets samarbetskultur och kreativa företag med hög kompetens inom exempelvis material och verktygsmakeri, som är snabba att ställa om efter behov, skapar förutsättningar att finnas i produktutvecklingsstadiet och introduktionsstadiet av produktlivscykeln.

Digitalisering

Digitaliseringen anses, som nämnts tidigare, vara den enskilt starkaste förändringsfaktorn i samhället fram till år 2025. Digitaliseringen har genomgripande förändrat förutsättningarna för företag, processer, produktion och logistik. Den möjliggör automatiserad och robotiserade processer och produktion, att producenters, leverantörers och kunders digitala system är integrerade och att

[48] Den 22/3 2018 prognosticerade Sveriges Byggindustrier i sin ”Regionala byggprognoser” att den totala byggvolymen i Jönköpings län 2019 kommer att uppgå till 10 145 mdkr, vilket innebär en minskning av byggvolymen i länet under 2017-2019 om -1 procent. Detta kan jämföras med den nationellt bedömda minskningen under samma period om -3 procent.

kvalitet, flöden och logistik kan övervakas och kontrolleras i realtid. Företagsrelationer fördjupas och fler processer integreras i takt med att system kommunicerar med varandra. Logistikflöden blir snabbare och ledtider kortare. Digitalisering är en förutsättning för att kunna ta del av/vara en del av de globala värdekedjorna. OECD konstaterar att Jönköpings län saknar IT-kluster vilket driver utvecklingen i andra län.

För att utvecklas mot den bedömda potentialen behöver länet förflytta sig till täten av både den digitala omvandlingen för att dra nytta av möjligheterna som kommer med den fjärde industriella revolutionen[49] och den globala gröna omställningen. Uppkopplad industri och nya material ska bidra till att påskynda arbetet med att digitalisera industrin och säkerställa att länet bättre tar vara på kompetens och det världsledande kunnandet kring material. Den fjärde industriella revolutionen möjliggör digitaliserad produktion, nya sätt att bemöta kunder och förändrade affärsmodeller. Kompetens och innovationskraft är avgörande för att lyckas.

Flera projekt drivs i länet inom området digitalisering som riktar sig mot näringslivet.

Direktinvesteringar och nyetableringar

Sverige bedöms som ett attraktivt land för utländska direktinvesteringar och landet ligger på topp tio som mottagarland för direktinvesteringar i Europa. Under perioden 2003-2016 kom direktinvesteringarna till Jönköpings län främst från Norge. Även om värdet av de direktinvesteringar som gjorts inte utmärker sig som särskilt högt eller flödet är särskilt intensivt är det stabilt över åren. När det gäller de viktiga nyetableringarna låg de stabilt men relativt lågt i länet under åren 2003-2015. Ett långsiktigt arbete är inlett för att i nära samarbete med Business Sweden stärka länets position när det gäller utländska direktinvesteringar.

Affärsdriven miljöutveckling

För att inte förstöra förutsättningarna och villkoren för människans överlevnad behövs kraftfulla åtgärder för att minska klimatpåverkan snabbt. Världen befinner sig i ett paradigmskifte – ett paradigmskifte som skapar möjligheter. Alternativ till fossila råvaror ska utvecklas, nya processer, produkter och affärsmodeller ska implementeras.

Den som är snabbast med de nya lösningarna kommer att få ett försprång när det gäller tillväxt och utveckling. Affärsdriven miljöutveckling handlar om de nya möjligheter till affärer som miljöarbetet och klimatomställningen erbjuder. Regioner som satsat på bioekonomi, eko-innovation och CleanTech[50] är enligt ministerrådet och OECD de regioner som utvecklas starkast och som bedöms ha den största potentialen framöver. CleanTech är ett starkt växande affärsområde som kräver mer forskning, innovation och kapital till investeringar.

Många goda exempel på affärsdriven miljöutveckling har också utvecklats i samverkan mellan det offentliga, näringslivet och civilsamhället vilket också banar väg för nya innovativa affärsmodeller och sociala företag.[51]

Bioekonomi

Bioekonomin växer snabbt i norden och på övriga tillväxtmarknader i världen. Den baseras på förnybara naturresurser från mark, vatten och biologiskt avfall istället för fossila bränslen och material. Den förser marknaden med både produkter och tjänster som mat, dryck, ren luft och energi, ekosystemtjänster och klimatförbättrande produkter och tjänster.

Bioekonomin ersätter också produkter baserade på fossil råvara, i form av exempelvis biodrivmedel, bioplaster, textilier och bioläkemedel.

Bioresurserna finns huvudsakligen på landsbygd och i glesbygd och är en tillväxtnäring som kan skapa förutsättningar för hela länet att leva och utvecklas. Jönköpings län har stora och goda förutsättningar att utveckla bioekonomin. Bioekonomin baseras dock i hög grad på innovation och av kunskapsintensitet. Jönköpings län har en omfattande och driven skogsindustri med en omfattande och varierad förädlingsindustri. Det gör att vanliga råvaror i bioekonomisk industri, så kallade skogsbiprodukter, finns tillgängliga, samtidigt konstateras att länet ligger efter när det gäller att utveckla bioekonomin,

Länet har fortfarande en relativt låg produktion av biogas även om insatser görs för att skapa en ökad efterfrågan genom offentliga satsningar på biogasdrivna fordon.

---

[49] http://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/01/smart-industri---en-nyindustrialiseringsstrategi-for-sverige/

[50] CleanTeck – eller Clean technology – refererar till produkter, processer eller tjänster som minskar den negativa miljöpåverkan genom omfattande energieffektiviseringar, hållbar användning av råvaror och resurser samt miljöförbättrande aktiviteter. CleanTech finns representerat inom ett stort antal affärsområden som återvinning, förnyelsebar energi, informationsteknologi, gröna transporter, elmotorer, grön kemi, belysning, vatten, avlopp och sanitet m.m.

[51] Se exempelvis BeGreenUmeå

Avancerade biodrivmedel

Avancerade biodrivmedel är en potentiell framtidssektor som dels kräver mer avancerad industriell teknik och men som i större utsträckning utgår från avfall eller mer svårnedbrutna råvaror, t.ex. skogsråvara.

Förhoppningar sätts till att kunna använda råvaror som finns i stora volymer och som har få andra användningsområden, exempelvis den cellulosarika stjälken av sockerrör, majsstjälkar och -kolvar, skogsavfall som grenar och toppar men även halm, gräs och energiskog. Målet är att det ska gå att producera större volymer biodrivmedel per hektar mark och år och att mark som är för mager eller för fuktig för annan odling kan användas för odling av energigröda/råvara, om fler grödor och bioråvaror kan användas i produktionen.

Som mest odlades ca 50 % mer mark i Sverige jämfört med idag. En stor del av den marken används inte idag eftersom dess avkastning när det gäller livsmedel är låg. Här kan finnas en potential att odla exempelvis energigrödor som dessutom kan bidra med andra miljövärden som förbättrad vattenkvalitet, ökat skydd för djurlivet, viss kolinlagring i marken och ökad inhemsk produktion av proteinfoder.

3.3.5 Viktiga utvecklingsnäringar

Industrin

Industrin och den industrinära tjänstesektorn är en tillväxtmotor i länets ekonomi och har stor betydelse för länets välstånd och välfärd. Länets näringsliv består till stor del av små- och medelstora företag så kallade SME-företag.

Länet har förutsättningar att bli världsledande inom modern och hållbar industriell produktion – en produktion som är smart, flexibel, resurseffektiv och samtidigt erbjuder attraktiva arbetsplatser – så kallad smart industri. Med landets största andel sysselsatta inom industrin och länets starka tradition av samarbete och entreprenöriellt nytänkande har länet potential att för den smarta industrins utveckling bli vad Silicon Valley varit för dator- och elektronikindustrins utveckling. Att länets industristruktur bestått och vidareutvecklats över tid innebär att länet har en fördel och ett försprång i utvecklingen av den fjärde industrirevolutionen[52].

Sveriges teknik- och kunskapsförsprång kan inte tas för givet när konkurrensen hårdnar internationellt och när industrin står inför omvälvande förändringar, framförallt pådrivna av digitaliseringen och krav på hållbar produktion och produkter. Inom flera områden där Sverige varit världsledande, som digitalisering, robotisering, innovation m.m. kommer andra länder ikapp eller går om.

För att behålla och utveckla Sveriges konkurrenskraft krävs därför ny kunskap och att innovation och spetstillverkning driver utvecklingen. Nya hållbara material, molntjänster, robotik och additiv tillverkning skapar möjligheter inom alla branscher och är en förutsättning för att klara konkurrenskraften i länet. Dessutom är nya hållbara material och avancerad miljö- och klimatteknik nyckeln för att uppnå en mer effektiv, giftfri och hållbar produktion.

Digitaliseringen i näringslivet och i synnerhet i industrin i länet ligger under rikssnittet. Automatiseringsgraden i företagen är med en del undantag relativt låg. Länets näringslivsstruktur kan också bidra till den lägre automatiserings- och digitaliseringsgraden då verksamheter som nationellt sett driver utvecklingen, som offentlig förvaltning, finans- och tjänstenäringarna relativt sett är mindre i länet. Då digitalisering, automatisering och robotisering blir allt viktigare för företagen för att kunna hävda sig på global marknad och vara en del de globala värdekedjorna behöver denna utveckling prioriteras och offentliga insatser i nära samarbete med forskning behöver genomföras för att stödja den.

En högre automatiseringsgrad skulle potentiellt kunna frigöra resurser till andra näringar med hög arbetskraftsbrist och lösa många av länets långsiktiga utmaningar med kompetensförsörjning.

För att länet ska nå klimatmålen behöver produktions- och energisystemen utvecklas så att beroendet av fossil energi minimeras, andelen förnybar energi ökar, den negativa miljöpåverkan av transportsektorn minskas och en energieffektiv samhällsutveckling främjas.

Många av länets industriföretag står inför generationsskiften. Det kan – men behöver inte - innebära att incitament till teknik-, produkt- och processutveckling saknas för dessa företag. Det är av stor betydelse att företagen får stöd i sina ägarbytesprocesser för att länets industristruktur och tradition ska kunna utvecklas vidare för ett starkt och smart industrilän.

[52] Regeringen har lanserat: Smart industri – en nyindustrialiseringsstrategi för Sverige. Den bärs av visionen att: Sverige ska vara världsledande inom innovativ och hållbar industriell produktion av varor och tjänster, med målet att: Industrin i hela Sverige ska öka sin konkurrenskraft och sitt deltagande i främst de högkvalificerade delarna av de globala värdekedjorna.

En förstudie pågår inom området Smart industri och en projektansökan lämnas in hösten 2018 för ett större genomförandeprojekt.

Tjänstenäringar och tjänstedesign

Tjänstesektorn är en övergripande benämning på offentliga eller privata producenter av olika slags tjänster. Den offentliga tjänstesektorn innefattar stat, region/landsting och kommuner och den privata tjänstesektorn inkluderar olika typer av tjänsteföretag och ideella organisationer.

Ett tjänstesamhälle är ett samhälle som utmärks av att merparten av den arbetande befolkningen är sysselsatta inom tjänste- eller servicesektorn och en mindre del av befolkningen arbetar inom basnäringar som industri, jordbruk och fiske. Västvärlden genomgick förändringen till ett tjänstesamhälle under 1960-70-talen. Tjänstesektorn är numera den största företagssektorn i många av världens utvecklade länder. Den innefattar bland annat företag inom parti- och detaljhandel, restaurang och hotell, samfärdsel, post och tele, bank och försäkring, sjukvård och fastighetsförvaltning.

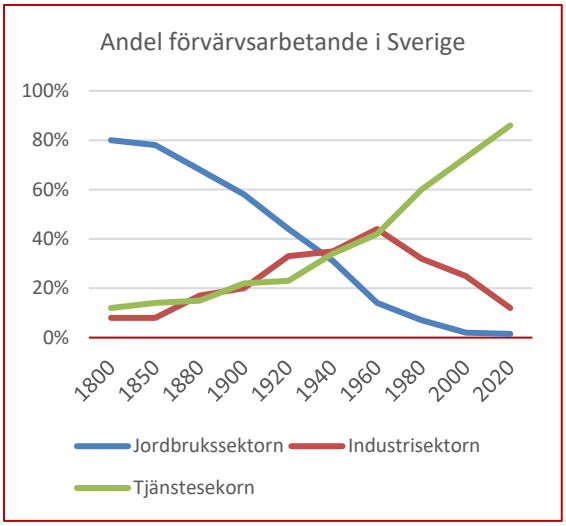

Sysselsättningen inom den svenska tjänstesektorn, då även offentlig sektor räknas in, uppgår till över 80 procent av den totala sysselsättningen. I Jönköpings län är andelen förvärvsarbetande inom bygg, finansiell verksamhet och företagstjänster, personliga och kulturella tjänster och utbildning lägst i landet. Även hotell- och restaurang samt offentlig förvaltning är förhållandevis små branscher. Transport och logistik är däremot en stark och växande bransch och länet har Sveriges högsta andel förvärvsarbetande i branschen.

Detta kan ses som en utmaning men också en möjlighet och stor potential för länet. I takt med att industrin automatiseras kommer antalet medarbetare som behövs i den sektorn – i synnerhet medarbetare med mindre specifik kompetens och/eller låg formell kompetensnivå – att minska vilket innebär en möjlighet för tjänstenäringen att växa. Näringsgrenar som dras med arbetskraftbrist kommer att få lättare att rekrytera.

Mellan industrin och tjänstenäringarna finns det ett stort utbyte och ett symbiotiskt förhållande. Tjänstesektorn är nödvändig för industrins utveckling. Att tjänstesektorn är relativt outvecklad i länet är därför en utmaning även för industrin. Industrins automatisering är därför även ur detta perspektiv en nödvändighet för att säkerställa förutsättningar för tillväxt och utveckling även i framtiden.

Samtidigt ställer en växling av medarbetare från industrin till tjänstenäringarna krav på strukturer för kompetensväxling och kompetensutveckling. Förutsättningar för det livslånga lärandet kommer att behöva utvecklas och samverkan mellan det offentliga, medarbetare och företag behöver ske i god tid innan företagen är färdiga i sin automatiseringsprocess för att säkerställa en smidig övergång för människor, att inte riskera att arbetslösheten stiger och garantera den framtida matchningen på arbetsmarknaden.

Tjänstedesign

Tjänstedesign, eller servicedesign, innebär att planera och organisera både människor, infrastruktur, kommunikation och andra komponenter kring en tjänst för att förbättra dess funktion eller måluppfyllnad. Syftet är att förhöja kundens upplevelse av tjänsten. Genom att utforma en tjänst efter kundens behov blir den användarvänlig, konkurrenskraftig och relevant utifrån kundens perspektiv.

Tjänstedesignens inverkan på en tjänst kan innebära att en befintlig tjänst förändras, en ny tjänst skapas eller att tjänsteleverantören av tjänsten omorganiseras. Basen i denna process är att förstå kundens beteende och behov och utifrån kundförståelsen skapa tjänster som efterfrågas av kunden. På detta sätt är det kunden som sätter agendan och en kundinsiktsbaserad tjänst skapas.

Det blir allt vanligare att företag och organisationer som premierar kundupplevelsen och som strävar efter konkurrenskraftiga och användarvänliga tjänster använder sig av tjänstedesign. Genom tjänstedesign kan man också skräddarsy tjänster till specifika målgrupper.

Digitaliseringen innebär revolutionerande möjligheter till utveckling av tjänstedesign för att möta olika målgruppers individuella och interaktiva behov och efterfrågan. Inte minst inom det offentliga kan myndigheter och andra organisationer erbjuda nya tjänster och arenor för tjänsterna som innebär en större tillgänglighet, effektivare och mer demokratiska processer, mer inflytande och delaktighet, större kundnöjdhet och en mer ändamålsenlig användning av resurser.

Inom kommunerna digitaliseras många processer som är möjliga att standardisera, för att garantera rättssäkerhet och kunna lägga tid på de ärenden som behöver hanteras manuellt, inom många myndigheter som Polisen, Skolinspektionen, Skatteverket, Arbetsförmedlingen, Bolagsverket, Försäkringskassan med flera har – liksom många privata aktörer - sedan ett tiotal år fokuserat på utvecklingen av digitala tjänster, snarare är lokal närvaro vilket förändrat förutsättningarna för kontakter med myndigheter, företag och tjänster. Tillgängligheten har ökat då många e-tjänster är öppna betydligt längre än tidigare kontor var, möjligheterna är lika goda i staden som på landsbygden – eller på resande fot, information samlas på ett ställe där besökare i lugn och ro kan ta del av den och beslut och åtgärder kan i många fall gå snabbare.

Hälso- och sjukvård

Vård- och omsorg är inne i en transformationsprocess där utvecklingen går från att vara professionsstyrd, det vill säga där professionen äger den personliga informationen, till att bli mer patientstyrd där patienten i större utsträckning får tillgång till sin egen information. Valmöjligheterna har blivit fler och vårdalternativen mer varierade. Fler vård- och omsorgstjänster kommer att bli digitala och en större patientmedverkan eller ansvar är en nödvändighet för att klara de framtida vård- och omsorgsbehoven. Digitaliseringen skapar nya möjligheter till övervakning i hemmet, digitala möten och bedömningar samt effektivare kontakter. Fiber i hemmen möjliggör nya lösningar för hemtjänst och kommunal omsorg, liksom utvecklingen av olika robotiserade lösningar där hushålls- och vårdrobotar redan är en verklighet i delar av världen.

Utvecklingen går från att i form vara relativt lika till att bli mer individanpassad samtidigt som kraven behöver bli allt större på en jämlik vård och omsorg oavsett vem patienten är, dess situation eller vilken bakgrund den kommer från, var patienten än befinner sig och i vilken form vård och omsorg än ges.

Hälso- och sjukvården med den omsorg, de vårdinrättningar och sjukhus som finns har en betydelse för regional tillväxt och utveckling på flera olika sätt. Verksamheterna bidrar till andra branscher genom att vara stora köpare av varor och tjänster, de har generellt ett högt FoU-innehåll och har i många fall en innovationsdrivande verksamhet. Hälso- och sjukvården är stora arbetsgivare som både direkt och indirekt påverkar andra samhällsstrukturer genom att vara en viktig arbetsmarknad för kvinnor och män, unga och gamla från alla bakgrunder, religioner och etniciteter med mera. Hälso- och sjukvården är också en personalintensiv tjänstebransch med god tillväxtmöjlighet inom den privata sektorn, såväl som den offentliga varför branschen har en viktig roll att fylla i transformationen av länets näringslivsstruktur. Utifrån demografi och välfärdsutmaningarna kommer Hälso- och sjukvården att behöva genomgå en omfattande transformationsprocess där digitaliserings stora möjligheter tas tillvara fullt ut för att fortsatt erbjuda en patientnära vård. Slutligen har tillgång till Hälso- och sjukvård en psykologiskt viktig roll när det gäller en plats attraktivitet och människors val av boendemiljö.

E-handel och logistik

Transport och logistik är starka näringar i en snabb utveckling med stor potential. Jönköpings län har under de senaste 20 åren utvecklats till ett logistikcentrum vilket varit en framgångsrik strategisk satsning från flera av länets kommuner utifrån det unika läget länet har. Det stora antalet logistikföretag som attraherats till länet driver utvecklingen av andra näringar som tjänstenäringen, vilket bidrar till ett breddat och diversifierat näringsliv i länet.

Området har goda förutsättningar att utvecklas vidare genom e-handel och vidare satsningar på multimodala transportsystem.

Infrastrukturella förutsättningar behöver stödja utvecklingen. Satsningar på fossilfria transporter och dess ladd-/tankinfrastruktur behöver göras, företagens förutsättningar behöver tydliggöras vid planering av insatser på vägnätet – både på riks- och länsvägar men också det finmaskiga vägnätet som når fram till många av länets företag på landsbygden. Med en höghastighetsbana genom länet frigörs utrymme på stambanorna och förutsättningarna för godstrafik förbättras ytterligare.

Skogsnäringen och dess förädlingsindustri

Skogen i länet bidrar med både ekonomisk tillväxt, arbetstillfällen och viktiga ekosystemtjänster. Merparten av länets markyta täcks av skog, tillväxten är hög och länet har skogsområden med helt unika naturmiljöer. Förutom produktionsvärden, naturvärden och möjligheten till rekreation har skogen också en viktig roll i energiomställningen och för att minska klimatpåverkan.

Länet har förutom en omfattande skogsnäring förädlingsindustri inom varierade områden. Länet är bland annat ledande inom trähusbyggnation och känt för sin möbeltillverkning. Betydelsen av trä som material ökar. Flervåningshus byggs av trä, träråvara används i ökad utsträckning för produktion av textilier och materialutveckling av

förpackningar och nya produktionsområden utvecklas snabbt som glas och fiskfoder.

Produkter som baseras på trä har ett relativt lågt klimatavtryck, i synnerhet om de har en lång livslängd, något som kommer att gynna exempelvis kvalitativa trämöbler. En konsumtionstrend att i högre grad återanvända gamla/antika möbler vore eftersträvansvärd.

Merparten av bioenergin i Sverige, som i allt högre grad ersätter fossila bränslen, hämtas från skogen. Det handlar framför allt om avverkningsrester och biprodukter från skogsnäringen i form av bland annat bark och flis. Sedan 1990 har användningen av biobränslen ökat kraftigt i Sverige, vilket har lett till att växthusgasutsläppen minskat med omkring 25 procent. Skogen tar samtidigt nästan upp lika mycket koldioxid som de sammanlagda utsläppen från industrin, transporter och energiproduktionen i Sverige. Ytterligare satsningar på skogsnäringen och dess varierade förädlingsindustri är därmed av stor betydelse inte bara för dessa näringar utan också för utvecklingen av en bioekonomi och för att klara utsläpps- och klimatmålen.

De tre Smålandslänen har beslutat om en gemensam Skogsstrategi samt en Trästrategi och en projektledare för dessas genomförande anställs.

Hållbar livsmedelsproduktion och förädlingsindustri[53]

I framtidskommissionens rapport konstateras att den globala matproduktionen står inför stora utmaningar. Världsbefolkningen väntas öka till ca 9,3 miljarder människor 2050 och fram till 2030 beräknas efterfrågan på mat öka med 35 procent. Samtidigt som utvecklingsländerna ökar sin efterfrågan och själva importerar alltmer mat, gör klimatpåverkan att stora livsmedelsproducenter som Nya Zeeland och Australien sänkt sin produktionskapacitet.

Det finns därför ett stort behov både av att öka matproduktionen globalt såväl som i Sverige och att ställa om den så att den blir långsiktigt hållbar. För att säkerställa att Sverige har tillgång till mat i framtiden behöver självförsörjningsgraden öka. Regeringen har dessutom som målsättning att den svenska livsmedelsexporten ska dubbleras.

Framtidskommissionen konstaterar därför att vi i Sverige behöver utveckla befintliga och nya metoder att producera mat. Produktionen behöver ske på ett hållbart sätt, produktionsmetoderna behöver utvecklas och bli mer hållbara, resurseffektiva och energisnåla. Nya grödor behöver introduceras i det Svenska lantbruket liksom mer resistenta varianter på dagens grödor. Jordbruksmarken behöver förbättras – bland annat halten av organiskt kol behöver öka - och effektiviteten i hela livsmedelskedjan behöver förbättras.

Fosfor är en ändlig resurs, vars användning behöver effektiviseras. Fosfor är nödvändig i alla levande celler och som är lika beroende av fosfor som av vatten. Livsmedelsproduktionen är det största användningsområdet och idag bedöms att upp till 80 % av den använda fosforn i världen går förlorad, genom ineffektiv användning, ofullständigt upptag, matsvinn och att fosfor i avfall och fekalier inte återförs till åkermarken. Dessa förluster gör att en begränsad och livsnödvändig resurs går förlorad, ut i vattendrag, sjöar och hav och orsakar där negativa effekter som exempelvis övergödning. Sveriges livsmedelsproducenter gödslar generellt effektivt, men hela kedjan behöver bli bättre på att säkerställa en återföring av fosfor till åkermarken på ett hållbart och effektivt sätt.

Fiskodlingar är ett annat område som behöver öka. Redan idag kommer ca hälften av alla fisk vi äter från fiskodlingar och andelen väntas öka. Detta behöver dock göras ur ett hållbart miljöperspektiv.

Samtidigt med den globala utvecklingen av matproduktionen redovisades i delbetänkandet SOU 2014:38 tydliga tecken på en svag och vikande konkurrenskraft inom delar av den Svenska primärproduktionen. Detta avspelar sig i minskande produktionsvolymer, svag lönsamhet och genom en försämrad handelsbalans för jordbruksprodukter och livsmedel. Rapporten visade vidare på ett scenario där det samlade värdet i fasta priser för svensk jordbruksproduktion kommer att minska med motsvarande 35 procent fram till 2030 om inte

[53] Svenska framtidsutmaningar – Slutrapport från regeringens framtidskommission, (2013) DS 2013:19
http://esa.un.org/wpp/. Avser prognos medium.
Global Trends 2030. Alternative Worlds. Washington, DC: National Intelligence Council.
Jonsson, Helena (2013). Utmaning: Att mätta uthålligt. I Strömbäck, Jesper (red.), Framtidsutmaningar: det nya Sverige (sid. 47–56). Stockholm: 8tto.
Inriktning för det civila försvaret, (2014) DS 2014:20
Cressey, Daniel (2009). Future Fish. Nature, 26 mars 2009.
Tillväxt och värdeskapande – Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, (2014) SOU 2014:38
http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Generationsmalet/Uppfoljning/
Attraktiv, innovativ och hållbar strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring, (2015) SOU 2015:15
Svenska framtidsutmaningar – Slutrapport från regeringens framtidskommission, (2013) DS 2013:19

åtgärder vidtas. Detta väntas leda till stora konsekvenser för sysselsättningen i jordbruket, liksom effekter på biologisk mångfald, landskap och ekosystemtjänster. Dessutom skulle det innebära en minskad tillgång på närproducerade produkter och ökande livsmedelspriser.

Regeringen har i regeringsdeklarationen höga ambitioner för att öka den ekologiska produktionen och konsumtionen i landet. Den gör bedömningen att mer ekologisk mat kan göra jordbruket och svensk mat mer konkurrenskraftigt och att mer ekologisk produktion kan leda till fler jobb och stärkt konkurrenskraft för svenska livsmedelsproducenter. Regeringen bedömer att det är viktigt att skapa incitament och driva på utvecklingen av produktion och konsumtion inom den ekologiska sektorn.

I Jönköpings län finns en långtgående företagartradition inom lantbruks- och landsbygdsföretag. För länet skapar behovet av en större och mer diversifierad livsmedelsproduktion och en ökad förädlingsindustri stora möjligheter. Länet har en omfattande mjölk- och köttproduktion och förutsättningarna för att utveckla frilandsodlingen är goda. Svenskproducerat kött har en lägre klimatpåverkan än kött som importeras och förändringar av konsumtionsmönster till att äta mindre, men svenskproducerat kött leder till en mer hållbar utveckling.

Efterfrågan på nya produkter och grödor är en möjlighet för länets lantbrukare att bredda sin produktion och att möta framtidens behov av livsmedel.

Förädlingsindustrin i länet är begränsad och det finns ett utrymme för fler förädlingsföretag som tar hand om och förädlar produkterna från primärproduktionen.

Länet har tagit beslut om en livsmedelsstrategi, en projektledare för dess genomförande anställs.

Besöksnäring och turism

Turismen omsatte 317 miljarder kronor i Sverige 2017. Turismens andel av svensk ekonomi var 2,8 procent av BNP och den fortsätter att växa i relation till Sveriges totala export och sysselsättning. Den främsta drivkraften är en stark fortsatt ökning av utländsk konsumtion. Den inhemska turismen står för drygt två femtedelar, affärsresorna för en knapp femtedel och utländska besökare för två femtedelar. Antalet anställda som ett resultat av turism i Sverige ökade med 6,4 procent under 2017 jämfört med 2016. Nationellt ökade gästnätterna med 3,8 procent medan ökningen i Jönköpings län var 5,2 procent. Flest utländska turister kommer till Jönköpings län från Tyskland, följt av Danmark, Nederländerna och Norge.

Sedan år 2000 har Sveriges totala export av varor och tjänster haft en god utveckling och ökat med 98 procent i löpande priser. Under motsvarande period har turismens exportvärde ökat mer än dubbelt så mycket, totalt med 229 procent. Den totala sysselsättningen har ökat med 16 procent sedan 2000 medan turismnäringen har ökat med 34 procent. Turismens exportvärde i Sverige är lika stort som det sammanlagda värdet för Sveriges järn- och stålexport plus exporten av personbilar. Den största mottagaren av de här turismintäkterna är varuhandeln, då 6% av deras förädlingsvärde kommer från turism.

I Tillväxtverkets statistik finns uppskattningar av vilka produkter som besökarna spenderar pengar på. De varor och tjänster som de svenska fritidsresenärerna spenderade mest på 2017 var resor och transporter samt boende, varav utgifterna för fritidshus var de största. De svenska affärsresenärernas största turismutgifter var för boende. De utländska besökarna skiljer sig från de svenska genom att de spenderar mer på varuinköp (exklusive livsmedel) och utemåltider, såväl relativt andra produkter som relativt de svenska besökarna.

Målet för regeringens turismpolitik är att ”Sverige ska ha en hög attraktionskraft som turistland och en långsiktigt konkurrenskraftig turistnäring, som bidrar till en hållbar tillväxt och ökad sysselsättning i alla delar av landet”. Turism och resande bidrar till att skapa förståelse och bygger broar mellan människor från olika platser och kulturer samtidigt som turismen är handelsskapande och välståndsbyggande.

Med en hållbar turismutveckling skapas ett långsiktigt breddat utbud av besöksmål, aktiviteter, hotell, restauranger och butiker, och därmed attraktivare miljöer inte bara för besökare, utan även för boende och företag som vill etablera sig. Turism och resande ger inkomster och skapar arbetstillfällen. Turismen ger samhället skatteintäkter och bidrar till att utveckla en bättre och mer attraktiv infrastruktur. Inte minst landsbygden gynnas av turismens utveckling.

Hållbar turism

Turismens sannolikt största utmaning framöver är att åstadkomma en hållbar utveckling: ekonomiskt, socialt och miljömässigt. Det globala resandet och den miljömässiga hållbarheten kommer att kräva särskild omsorg, mot bakgrund av klimatförändringar och lokala miljömässiga påfrestningar, i kombination med den snabba tillväxten av den globala turismen.

Höghastighetsjärnvägen med dess tre planerade stationslägen i länet innebär en stor möjlighet för

turismens utveckling genom att bland annat erbjuda ett hållbart alternativ till flyget från kontinenten.

E-turism och smart turism

Tätt efter hållbarheten kommer utmaningarna och möjligheterna med e-turism[54] och smart turism. E-turismen revolutionerar alla affärsprocesser, värdekedjan samt en turismorganisations strategiska relationer med sina intressenter[55]. Smart turism består av tre delar: smarta upplevelser, smarta verksamheter och smarta destinationer.[56]

Smarta destinationer kan ses som specialfall av smarta städer. Detta innebär att principerna från smarta städer tillämpas på en attraktion/destination/landsbygden/mindre städer som inte bara tar hänsyn till invånare utan även turister när det gäller insatser för att stödja mobilitet, resursfördelning, hållbarhet och livs-/besökskvalitet.

Smarta verksamheter refererar till komplexa ekosystem som skapar och stödjer utbyte av turistresurser och samskapande av turistupplevelser. Här finns en stor potential för teknisk innovation, digital utveckling, konceptutveckling och affärskluster för att erbjuda besökarna mervärden och mer attraktiva resmål.

Smarta turistupplevelser har en omfattande betydelse. Turister är idag mer aktiva deltagare i processen av upplevelsen. Information har traditionellt producerats, spridits och kontrollerats av leverantörerna för att marknadsföra sina egna tjänster men nu skapas, återskapas, sprids och bekräftas – eller dementeras - information av konsumenterna och besökarna själva. De kommenterar och förbättrar data på ett sätt som utgör grunden till upplevelsen, till exempel genom uppladdade bilder på Instagram med destinationsspecificerade hashtaggar. Den ”smarta” turisten och dennes ”digitala jag” använder smarta telefoner för att utnyttja informationsinfrastrukturer som tillhandahålls på destinationen eller virtuellt med ett syfte att lägga till värde – för sig själv eller andra - på deras upplevelse.

Den digitala tekniken innebär också oändliga utvecklingsmöjligheter med tekniskt medierade upplevelser. På så sätt blir smart turism ett socialt fenomen som uppstår i en kombination av IKT och turistupplevelser, där smarta upplevelser utgår från tekniskt medierade turistupplevelser utifrån användaranpassning, kontextmedvetenhet och realtidsobservationer. På så sätt skapas också en närmare relation mellan besökaren och besöksmålet, dess invånare, lokala verksamheter och sevärdheter.

Med ökad användning av mobila enheter har organisationer och företag blivit tvungna att skapa responssiva versioner av sina webbplatser och bygga mobila applikationer för att marknadsföra sina tjänster och stödja ett interaktivt besökande. Dessutom har en kraftig ökning och konsumentdriven användning av smarta telefoner lett till att dagens besökare använder sig alltmer av sina egna enheter för arbetsrelaterade ändamål och digitala tjänster som de är vana vid, såsom sociala nätverk för att kommunicera på arbetsplatsen även under resor och semester, vilket ställer nya krav på uppkoppling och mobiltäckning.

Länets förutsättningar för besöksnäring

Det finns en stor möjlighet för länet att profilera sig inom besöksnäring och turism – inte minst när det gäller en hållbar besöksnäring och ekoturism. Länet bjuder på många och varierade möjligheter till turism: naturturism och friluftsliv, kulturminnen och historiska besöksmål, aktiviteter som skidåkning, bad och flyg, anläggningar som bland annat erbjuder motor- och ridsport, golf, hockey och fotboll, musik, konst och teater. Det finns nöjesparker, utställningar och trädgårdar, evenemang som ”Dream hack”, idrottstävlingar och festivaler, det finns hantverk, caféer, restauranger och gårdsbutiker och mycket mer. Länets livsmedelsproducenter och småskaliga förädlingsindustri erbjuder rika och varierade möjligheter till matturism, ett område som länet har goda förutsättningar att profilera sig mer inom. Jönköping har seglat upp som en av landets mest besökta städer. Höglandet lockar besökare som reser i Astrid Lindgrens fotspår och länet har ett stort utbud av röda stugor med vita knutar att hyra. Länet har alltså ett rikt och varierat utbud av turism- och besöksmål tillsammans med en rik natur och miljö, spännande och intressanta städer och tätorter och en vacker landsbygd.[57]

Infrastruktur för turism

Länet behöver, förutom höghastighetsbanor, utveckla den småskaliga infrastrukturen kopplat till turismen och med det erbjuda en förlängning som knyter ihop vandringsleder och ridleder som finns i Västra Götalands län, Östergötland, Kalmar län,

[54] Den breda termen e-turism grundas på tillämpning av informations- och kommunikationsteknologi (IKT) på turistnäringen. Begreppet e-turism innefattar därmed alla typer av turistbranschens processer och värdekedjor.

[55] Buhalis och Soo (2011)

[56] Gretzel et al. (2015)

[57] Se fler exempel under kapitel 3.2.3

Kronobergs län och Halland. Cykelbanor behöver byggas utmed läns- och riksvägarna för att möjliggöra cykelturism och faciliteter behöver utvecklas för alla de utländska turister som semestrar genom att cykla runt eller utmed Vättern.

Fler viktiga utvecklingsområden för länet är destinationsutveckling, forskning, teknikutveckling och investeringar för hållbara och attraktiva transportlösningar. Hållbarhetsperspektivet behöver utvecklas ur alla perspektiv och lokalbefolkningen behöver inkluderas i utvecklingen av turismen för att få deras långsiktiga stöd för satsningar som görs.

Samverkan kring besöksnäringen

Besöksnäringen är starkt beroende av samspelet mellan privat och offentligt, eftersom besökarnas upplevelser i hög grad byggs kring platser och tjänster som utvecklas och tillhandahålls av det offentliga, såsom transporter och infrastruktur, stads- och kulturmiljöer, rekreationsområden och lokal offentlig service.

Ett annat sätt att beskriva nödvändigheten av samspel mellan privat och offentlig sektor är utifrån termerna konkurrenskraft respektive attraktionskraft. Bilden av konkurrenskraft att det i första hand skapas i företag, måste när det gäller turismen kompletteras med platsens eller aktivitetens attraktionskraft. När det gäller turistföretag är det ofta den avgörande faktorn för framgång; det räcker inte med företagets egna insatser utan det krävs ett utvecklat samarbete mellan många olika aktörer för att skapa konkurrenskraft för en plats eller en destination.

Ett långsiktigt arbete har också pågått under många år för att ta tillvara på de goda förutsättningar som finns i regionen för turist- och besöksnäring. Smålands Turism har på många sätt profilerat länet och skapat förutsättningar för besöksnäringen. Flera kommuner i länet arbetar med destinationsutveckling. Konkurrensen om nationell och internationell uppmärksamhet är stark och en växande turist- och besöksnäring är strategiskt angeläget för den regionala utvecklingen. Ett sätt att synas och få uppmärksamhet, i syfte att göra regionen mer känd, är att etablera fler återkommande arrangemang med lyskraft som lockar många besökare.

Kulturella och kreativa näringar

Kulturella och kreativa näringar (KKN) är viktiga för den regionala och lokala utvecklingen på flera sätt: till exempel för jobbtillfällen, turistintäkter, identitetsskapande, en god livsmiljö, för att få unga människor att stanna och återvända, öka upplevelseinnehållet i traditionella produkter och en diversifiering av näringslivsstrukturen.

De kulturella och kreativa näringarna, som till exempel arkitektur, form och design, film, konst, mode, litteratur, musik, scenkonst, spel och media är på stark framväxt nationellt. Den har en stark internationell anknytning då mycket av de tjänster och varor som produceras inom KKN exporteras. Att ta tillvara på möjligheterna som dessa näringar erbjuder möjliggör ett diversifierat näringsliv där en bredare arbetsmarknad och fler jobb kan erbjudas. Jämfört med övriga län och regioner i Sverige har Jönköpings län en låg andel kulturella och kreativa näringar. En stärkt KKN-sektor kan vara ett viktigt strukturellt utvecklingsområde tillsammans med den traditionella industrin. Verksamheter inom KKN har ett starkt samband med en plats attraktivitet och är en viktig förutsättning för att människor ska vilja bo, flytta till och besöka en ort.

3.3.6 Innovation

Innovation, utveckling och förnyelse i samhällets alla delar spelar en central roll för förmågan att möta nya utmaningar och möjligheter i en föränderlig värld. Klimatförändringar, demografiska förändringar, en föränderlig världsekonomi och stigande sjukvårdskostnader är några av de utmaningar som samhället står inför idag och framöver. Företag ställs inför utmaningar på en internationell arena och utsätts för allt hårdare konkurrens från hela världen.

En av de stora utmaningarna för länet handlar om att behålla alla de tillgångar som är förknippade med industriregionen och samtidigt förflytta sig in i kunskapssamhället. Det handlar om att både förädla befintligt näringsliv, skapa fler kunskaps- och idébaserade företag och att öka inrikes och utrikes födda kvinnors företagande. Det handlar också om att både behålla det starka civila samhällets alla positiva egenskaper, fliten och arbetsamheten samtidigt som nyfikenheten och öppenheten inför nya hållbara, smarta och kunskapsintensiva idéer och lösningar behöver utvecklas inför framtiden.

Innovation, utveckling och förnyelse i samhällets alla delar spelar en central roll för förmågan att möta nya utmaningar och möjligheter i en föränderlig värld. Nya förutsättningar måste kunna leda till nya förhållningssätt.

Möjligheter och utmaningar med innovation

Jönköpings län har på många vis goda förutsättningar för att skapa och behålla ett gott innovationsklimat. Den industriella traditionen och den höga entreprenörsandan ger goda förutsättningar för innovationer att gro. Högskolan är även den en plattform för innovationskraft där utbytet med internationella studenter skapar nytänkande i kombination med samverkan med samhället. Det regionala innovationsstödssystemet i

länet är på ett unikt sätt förankrat i alla länets kommuner.

Utmaningarna inom innovation ligger framför allt i den industrikultur som råder i länet. I och med att många av länets industriföretag är underleverantörer ser de sina produktioner som den slutgiltiga produkten. Många av de idéer som skulle kunna föra företagens utveckling framåt kommer inte fram och här finns det stor utvecklingspotential för länet.

Innovation uppstår ofta som ett resultat av mötet mellan olika kunskaper, kompetenser, egenskaper och erfarenheter i olika branscher och sektorer. Närhet och mångfald är därför en viktig förutsättning för att idéer ska uppstå och omsättas till ny ekonomisk verksamhet och tillväxt.

Även inom det offentliga är innovation och intraprenörskap centrala utvecklingskrafter. Ett exempel på organisation för forskning och innovation är Jönköping Academy som drivs i samverkan mellan Jönköping University, Region Jönköpings Län samt kommunerna i Jönköpings län. Verksamheten syftar till att främja hälsa och välfärd genom att ta fram och nyttiggöra kunskap om förbättring och ledarskap inom vård och omsorg. Inte minst för tjänsteutvecklingen är det centralt med innovationsmiljöer inom offentliga verksamheter.

Utmaningar som kräver innovativa lösningar

Klimatförändringar, demografiska förändringar, en föränderlig världsekonomi och stigande sjukvårdskostnader är några av de utmaningar som vårt samhälle står inför idag och framöver. Företag ställs inför utmaningar på en internationell arena och utsätts för allt hårdare konkurrens från hela världen. De traditionella lösningarna möter inte denna utveckling utan nya lösningar behövs och kunskap och innovation är nyckeln till framgång.

Samtidigt som innovation är en framgångsfaktor för att uppnå de övergripande målen i den regionala utvecklingsstrategin är länets näringslivs investeringsgrad inom forskning och utveckling låg, under snittet för riket. OECD identifierar detta som ett viktigt utvecklingsområde för att stärka länets konkurrenskraft. Nordiska ministerrådet konstaterar att länet ligger efter när det gäller eko-innovation och visar på betydelsen av utveckling inom bioekonomi och eko-innovation för ett långsiktigt hållbart och framgångsrikt näringsliv. Ett gott innovationsklimat förutsätter en nära samverkan mellan näringsliv, offentlig sektor, akademi och civilsamhälle för att identifiera behov, utmaningar och lösningar. Strukturer för samverkan finns som fungerar väl i det innovationsfrämjande stödsystemet och länet har ett regionalt innovationssystem som är förankrat i länets alla kommuner.

Utmaningar för Jönköpings län är bland annat ett lågt kunskapsinnehåll i det som produceras och glesa geografiska strukturer. Utvecklingen globalt går mot mer komplexa produkter med ett alltmer högteknologiskt innehåll. De glesa strukturerna behöver kompenseras med mötesplatser som stimulerar utbyte av kunskaper, kompetenser, egenskaper och erfarenheter mellan olika branscher och sektorer, i syfte att stimulera innovation och nya lösningar.

Styrkor som behöver uppmärksammas och utvecklas vidare är en industriell och entreprenöriell tradition med internationell lyskraft och en expansiv högskola vars samverkan med det omgivande samhället är framstående och som har en omfattande och framgångsrik internationalisering. Utvecklingsförmågan inom hälso- och sjukvården är uppmärksammad och det finns en internationell efterfrågan på den tjänste- och processinnovationsutveckling som utvecklats i Region Jönköpings län.

En förutsättning för att lyckas hänga med i den snabba utvecklingen där innovationer och nya lösningar är avgörande för en fortsatt konkurrenskraft och attraktivitet för länet måste Jönköpings län fokusera på smart specialisering. Det handlar om att samla aktörer i regionen och skapa ett tydligt fokus kring vilka styrkeområden länet har och utgå ifrån dessa för fortsatt utveckling och innovation. Innovationsklimatet gynnas av att det finns en branschöverskridande samverkan.

Jönköpings län ska vara en plats där det är enkelt att förverkliga sina idéer, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar. Den miljödrivna näringslivsutvecklingen behöver fokuseras och de gröna näringarna har potential att genom innovation få en avgörande betydelse för samhällets omställning till en biobaserad, cirkulär och klimatanpassad ekonomi.

Region Jönköpings län har antagit en innovationsstrategi med tre insatsområden: ”Attityder för innovation”, ”Samverkan för innovation” samt ”Effektiva processer för innovation”.

Smart specialisering

Samtidig som länet har många utmaningar finns också många styrkor. Dessa kan utvecklas vidare för att bli ännu starkare och genom synergieffekter bidra till en långsiktigt hållbar utveckling och tillväxt.

Historiskt har Jönköpings län haft en stark industri som utgjort en stor del av det lokala näringslivet

och arbetsmarknaden. Industrin är fortsatt en viktig faktor för länet och industrins utveckling är av yttersta vikt för en fortsatt konkurrenskraftig position när det kommer till såväl nationell som internationell handel. En utmaning ligger i att locka till sig rätt kompetens. Industriföretagen har idag svårt att nyanställa och det påverkar produktionen negativt. En ändrad attityd till industrin är av yttersta vikt för att locka nästa generations medarbetare.

En stark entreprenörsanda har varit och är fortfarande starkt förknippat med Jönköpings län. Det är en styrka för länet med den nyföretagaranda, tillväxtvilja och det engagemang som finns.

Samtidigt behöver entreprenörer och företagare få rätt förutsättningar att lyckas med sina idéer och innovationer. Att fortsätta underlätta för företagare att införliva sina mål förutsätter en fortsatt utveckling mot ett öppet och jämlikt innovationsklimat i hela länet.

Inom EU fokuseras nu inom allt fler områden på regionernas smarta specialiseringsstrategier.

I strategierna har regionerna identifierat dels de områden där länet redan upplever sig som världsledande och har fortsatt framtida potential och dels de områden där länet har en relativ konkurrensfördel jämfört med andra regioner och ambitionen att bli globalt konkurrenskraftigt. Dessa områden utgör tillsammans områdena för smart specialisering. Områdena ska ha potential att byggas på med närliggande branscher/näringar i en smart diversifiering/kluster som bidrar till länet/regionens utveckling och tillväxt över tid.

Under våren 2018 har en process pågått för att identifiera de områden som kan utgöra smart specialisering i Jönköpings län. De sex områden som identifierats är:

1. Smart industri/kunskapsintensiva tillverkningsföretag
2. E-handel och logistik
3. Skogsnäring och träförädling
4. Besöksnäring
5. Livsmedel och livsmedelsförädling
6. Tjänstedesign

Dessa sex områden är de som, genom klusterutveckling och diversifiering, ska utveckla Jönköpings län till den fjärde tillväxtregionen 2035. Perspektiven på denna utveckling ska vara *jämställt*, *smart* och *hållbart*.

OECD har även de undersökt vilka områden de ser har potential att utgöra smart specialisering i Jönköpings län och deras bedömning är att en integration av skogsnäringen, miljöperspektivet och livsmedelsproduktionen utgör länets starkaste utvecklingspotential. De konstaterar också att turismen ökar mest i Jönköping och den innebär en potential för länets utveckling.

3.3.7 Sammanfattning innovation och företagande

Jönköpings län ska ha en attraktiv arbetsmarknad och ett hållbart arbetsliv, där alla har möjlighet att vara delaktiga på likvärdiga villkor oavsett kön, bakgrund eller individuella förutsättningar. Ett näringsliv där människors olika kompetenser är ovärderliga resurser och där tillgången på arbetskraft med rätt kompetens är tryggad. Där goda förutsättningar för nyföretagande, en mångfald av specialiserade tjänster och tillgång på välutbildad arbetskraft driver på tillväxt och utveckling. Ett varierat och breddat näringsliv skapar sysselsättning, stimulerar till inflyttning och bidrar till goda ekonomiska förutsättningar för en fungerande samhällssektor i hela länet. En stärkt kulturell och kreativ sektor, förstärkta gröna näringar, stärkt turism och besöksnäring, fortsatt utveckling av tjänstesektorn med betoning på kunskapsintensiva företag och ett stärkt nyföretagande är således viktiga förutsättningar för att Jönköpings län ska kunna fortsätta växa och utvecklas.

Jönköpings län tappar när det gäller regional potential i norden från plats 30 år 2015 till plats 35 år 2017.[58] Även om länets potential när det gäller arbetsmarknad, tack vare den låga arbetslösheten, och demografiskt, tack vare flyktinginvandringen, har stärkts något tappar länet ordentligt i ekonomisk potential. Ekonomiskt ligger länet på svaga 120 poäng, jämfört med Stockholms topplacering om 300 poäng.

Faktorer som bidrar till den negativa utvecklingen i tillväxtpotential i länet (enligt State of the Nordic region 2018) är att Jönköpings län, relativt sett har:

- en långsam bredbandsutbyggnad,
- en hög dödlighet i kroniska sjukdomar,
- många invånare som behöver socialbidrag,
- många invånare som ligger i riskzonen för fattigdom,
- en låg kulturkonsumtion per invånare,
- en låg kunskapsintensitet i produktion och innovation,
- en låg nivå när det gäller affärsdriven näringslivsutveckling,

[58] State of the Nordic region 2018, Nordiska ministerrådet

- en låg investeringstakt när det gäller Green Tech (bioekonomi och eko-innovation),
- en relativt låg biogasproduktion,
- en låg andel direktinvesteringar,

samtidigt som länet på plussidan har en relativt hög skogsavverkning.

En av de viktigaste faktorerna för regionerna att jobba med enligt EU:s strategi 2020 och den nationella strategin 2020 är omställningen till ett mer kunskapsintensivt och hållbarhetsdrivet näringsliv och innovationssystem. Inom detta område är Jönköpings län relativt sett svagare än de omgivande länen och Sverige i snitt[59] med en blygsam ökning om 0,1-2 % sedan 2007. Detta kan jämföras med Kronobergs län som under samma period ökat med mer än 6,1 %. För att nå målet att bli den fjärde tillväxtregionen behövs alltså omfattande och genomgripande insatser inom området.

Miljödriven näringslivsutveckling och energifrågor är nödvändiga fokusområden för länets utveckling. För att möta klimat-, miljö- och energiutmaningarna och samtidigt främja ett konkurrenskraftigt näringsliv krävs det förändringar i näringslivet. Det krävs såväl strukturella förändringar som en övergång till förnyelsebara resurser. Genom att hållbart nyttja landsbygdens biologiska resurser kan en biobaserad samhällsekonomi utvecklas som alternativ till en fossilbaserad ekonomi.

I OECD rapporten görs en liknande analys och behovet av att öka kunskapsinnehållet i produktion och innovation understryks. OECD konstaterar också att Jönköpings län saknar IT-kluster vilket driver utvecklingen i andra län.

Klimat-, miljö- och energiutmaningarna utgör en drivkraft för teknik-, varu- och tjänsteutvecklingen i alla branscher och därmed en miljödriven näringslivsutveckling. Med tanke på den låga utvecklingstakten inom området i länet krävs en kraftsamling inom den affärsdrivna miljöutvecklingen då den utgör en stor potential och tillväxtpotentialen bedöms hög i de regioner som leder utvecklingen.

Affärsmöjligheter skapas för länets företag i och med den växande globala efterfrågan på hållbara och resurseffektiva varor och tjänster samt på förnybar energi och produktion med låga utsläpp till luft, mark och vatten. För att styra mot en hållbar ekonomi krävs affärsmodeller, system och metoder som främjar förändrad och förbättrad teknik och ekosystemförvaltning, förnybara energikällor och förbättrade kretsloppsflöden. Konsumtionsmönstren av varor och tjänster måste påverkas för att dessa ska orsaka så små miljö- och hälsoproblem som möjligt över tid.

Den åldrande befolkningen skapar också möjligheter i form av att nya produkter, tjänster och innovationer krävs och efterfrågas. Digitalisering och robotisering skapar nya sätt att möta medborgare och patienter vilket skapar förutsättningar för tjänsteutveckling inom vård- och välfärdstjänster. Bredband i hemmen erbjuder också nya sätt att stödja och serva invånarna. Region Jönköpings län ligger i framkant inom tjänsteutvecklingen inom vård- och välfärdstjänster och har potential att ytterligare stärka och utveckla området från en stark position.

För att stödja och säkerställa länets utveckling mot den fjärde tillväxtregionen koncentreras det regionala tillväxt- och utvecklingsarbetet inom området ”näringsliv och innovation” på digitalisering, områdena för smart specialisering, innovation samt en affärsdriven miljöutveckling mot en cirkulär och biobaserad ekonomi.

[59] Sverige leder utveckling i Europa tillsammans med Tyskland, Storbritannien, Danmark och Finland

3.4 Kompetensförsörjning och arbetsmarknad

Jönköpings län har 2018 en hög andel sysselsatta i relation till övriga riket. Främst handlar det om sysselsättning inom tillverkningsindustrin. I allt högre takt i och med teknikens och digitaliseringens framväxt ställs högre krav på effektivisering, kvalificerad kompetens och innovation. Många jobb som idag utförs av människor kommer i framtiden att skötas av robotar, detta kräver en förändring i kompetensförsörjningen i länet. En högre efterfrågan på högutbildad arbetskraft blir en given följd av den här utvecklingen och företagen vittnar redan om den stora utmaningen i att hitta rätt kompetens. Länet står därför inför stora utmaningar inom kompetensförsörjningen som riskerar att begränsa länets utvecklingsmöjligheter. Behovet av en höjd utbildningsnivå är påtaglig och en av de största utmaningar som länet har framför sig.

Ytterligare en stor utmaning för länet är arbetskraftsförsörjningen. Den brist på arbetskraft som ses kommer att bli än värre i framtiden i takt med urbanisering och den demografiska utvecklingen. För att motverka arbetskraftsbrist och förbättra matchningen behöver hela arbetskraftens potential tas tillvara. Potential hos grupper och människor som idag står utanför arbetsmarknaden behöver tas tillvara och förutsättningar behöver skapas för att fler ska kunna jobba högre upp i åldrarna. Attraktivitetsskapande faktorer som en god och modern arbetsmiljö, jämlikhet, jämställdhet, inkludering, inflytande och delaktighet samt tillitsbaserad styrning behöver utvecklas och i framtiden utgöra en del av Jönköpings läns varumärke.

Den demografiska utvecklingen gör att tillgången till arbetskraft i länet riskerar att minska under överskådlig tid samtidigt som tillgången till kunskap och kompetens i bred bemärkelse är en central konkurrensfaktor för länet i den globala kunskapsekonomin. För att vända denna utmaning till en styrka behöver alla invånares kompetens ses, tillvaratas och utvecklas för att kunna främja företagande, entreprenörskap, utveckla nya varor, tjänster, affärssystem och tekniska lösningar. Tillgång till relevant kompetens är en förutsättning för fortsatt utveckling av näringsliv och offentlig verksamhet i länet.

3.4.1 Arbetsmarknadspotential

I ”State of the Nordic Region 2018” har länets potential när det gäller arbetsmarknad förbättrats något sedan den förra mätningen 2015 och ligger 2018 på 160 av 300 möjliga poäng. Det beror till stor del på sysselsättningsgraden.

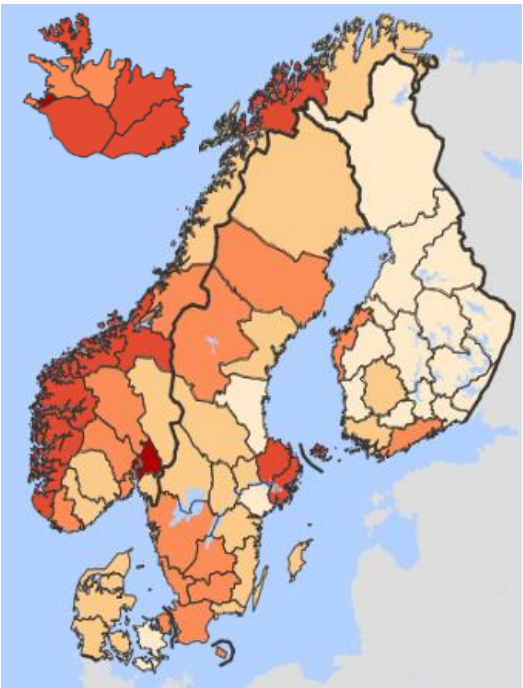

Figur: Arbetsmarknadspotential 2018, ju mörkare färg desto högre potential

Sysselsättning och arbetskraftsbrist

Sysselsättningsgraden har ökat från, med Europeiska mått mätt, höga nivåer och den inhemskt födda befolkningen har enligt arbetsförmedlingen full sysselsättning och sysselsättningstillväxten drivs av flyktinginvandringen. När det gäller sysselsättningen totalt har länet en av de högsta nivåerna i landet. Trots det är variationen stor inom länet. Tranås och Nässjö kommuner har en något lägre sysselsättning, medan Aneby, Vaggeryd och Habo har en mycket hög sysselsättningsgrad.

Näringsliv och offentliga verksamheter redovisar i hög grad arbetskraftsbrist[60] och matchningen mellan de personer som står utanför arbetsmarknaden och de efterfrågade kompetenserna är låg. Samtidigt finns det ingen outnyttjad arbetskraftsreserv att tillgå utan lösningar behöver skapas genom att fullt ut använda den arbetskraft som finns och i än högre grad se alla människors potential, inklusive unga, personer med kort utbildningsbakgrund, personer med funktionshinder, personer som ännu inte behärskar svenska fullt ut och personer som passerat 67 år. Parallellt med detta behöver nya lösningar skapas genom automatisering och robotisering av tillämpliga delar av industrin och digitalisering av möjliga välfärdstjänster.

Länets sysselsättningsprofil skiljer sig fortfarande i hög grad från övriga landets med en relativt hög andel som arbetar inom industrin och transportsektorn och en relativt låg andel som arbetar inom tjänstenäringarna, bygg, turism och offentliga sektorn.

Länets samtliga kommuner klassas som industrikommuner med viss variation av profilen, vilket bidrar till en, relativt andra regioners, något snävare arbetsmarknad.

Ungdomsarbetslösheten har minskat de senaste åren i länet. Bortsett från gruppen utlandsfödda kvinnor med kort utbildningsbakgrund är gruppen unga män på landsbygden som lämnar skolan tidigt den grupp som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden. Överlag är skolavhopp en riskfaktor för utanförskap.

3.4.2 Kompetensnivå

Länet präglas av ett stort yrkeskunnande och en stolt industrihantverkstradition, det som benämns informell kompetens. Den formella kompetensnivån i länet är dock relativt låg. Gnosjö är den kommun i landet med högst andel av den arbetsföra befolkningen som har grundskola som högsta utbildningsnivå. Även Gislaved hör till de kommunerna med högst andel lågutbildade.

Sverige har relativt sett en låg andel invånare som har grundskolan som sin högsta formella kompetensnivå. Det finns också en stark korrelation - nationellt sett – mellan kort utbildningsbakgrund och arbetslöshet. Där är Gnosjö och Gislaveds kommuner idag undantag, för i dessa kommuner gäller inte det sambandet. I takt med näringslivets strukturomvandling och automatisering bedöms behovet av höjd formell kompetensnivå gälla hela länet.

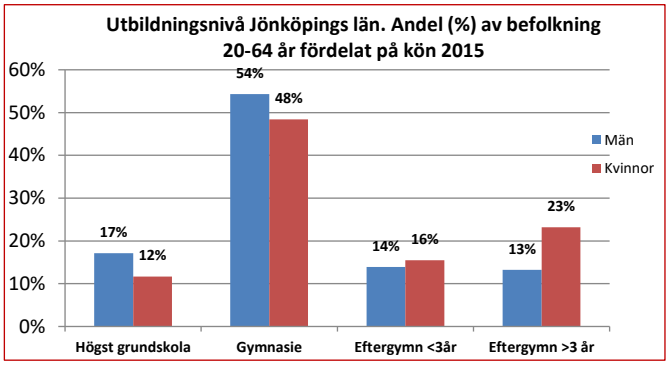

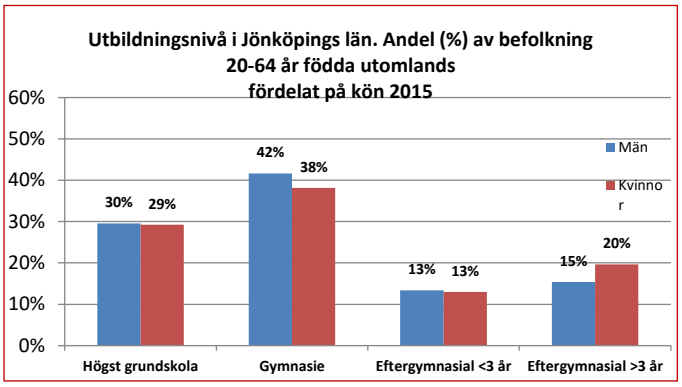

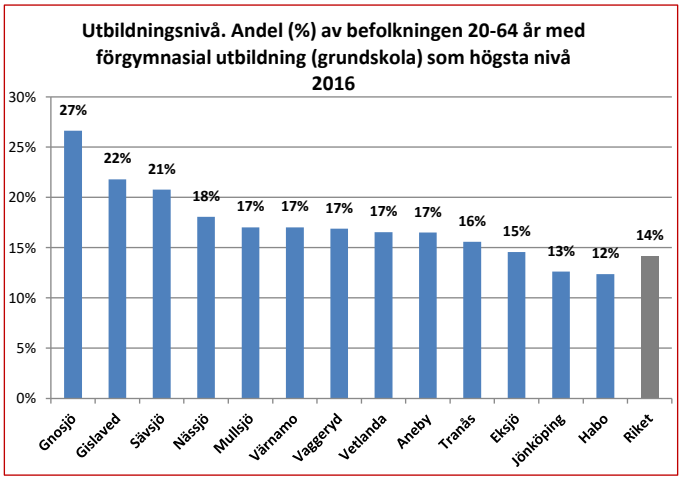

[60] De har haft ett behov av att rekrytera, försökt och misslyckats, viket påverkar verksamheten negativt.

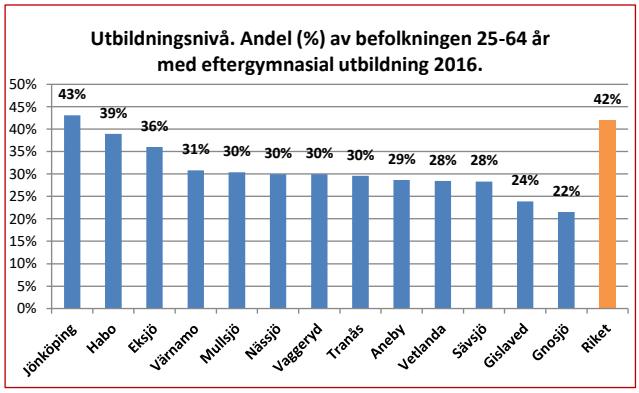

Länets andel invånare med eftergymnasial utbildning är även den relativt låg, bland de lägsta i landet. Återigen är variationen inom länet stor med högst andel i Jönköpings kommun följd av Habo kommun medan Gislaved och Gnosjö kommuner ligger bland de lägre i landet.

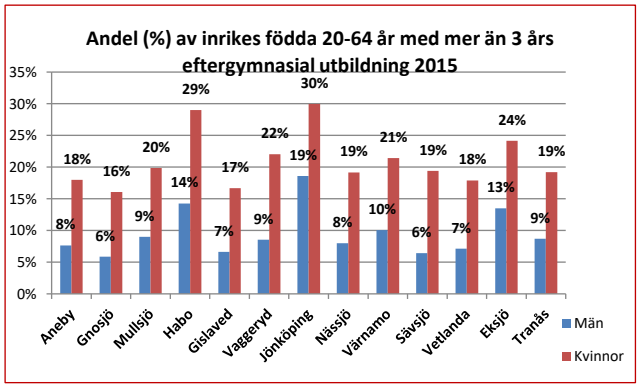

Noteras bör att kvinnorna i länet satsar på en mer är treårig eftergymnasial utbildning i mer än dubbelt så hög utsträckning jämfört med männen. Insatser för att stimulera männen att välja längre akademiska utbildningar måste göras och analyser av vad som händer med ett samhälle när kvinnors utbildningsdominans blir så stor behöver göras.

Högre utbildnings urbaniserande effekt

Det finns en inneboende konflikt i behovet av högutbildad arbetskraft, urbanisering och otillräcklig tillgång till utbildning på högskolenivå inom länet. Högre utbildning har en urbaniserande effekt, inte minst för att unga ofta måste flytta till en högskole- eller universitetsort för utbildningen där de sedan hinner etablera sig. Forskning visar att om denna grupp skaffar barn relativt direkt efter avslutade studier flyttar de i högre grad tillbaka till länet medan om de inte väljer att bilda familj direkt efter studierna i hög grad stannar kvar även efter studierna.

Högre utbildnings urbanisering drivs också av att människor söker arbeten som matchar utbildningen och så länge länets näringslivsstruktur och kraven på formell kompetens inte ändras kommer länets attraktivitet för personer med en längre eftergymnasial utbildning att påverkas av det. Utifrån bilden av mäns och kvinnors utbildningspreferenser i länet finns det en risk för att kvinnor söker sig till arbetsmarknader som matchar deras kompetensprofil och männen i högre grad stannar kvar länet.

I takt med att näringslivsstrukturen förändras kommer efterfrågan på arbetskraft inom nya yrkeskategorier att uppstå, vilket ytterligare betonar individers behov av kompetensutveckling, livslångt lärande och förmåga till omställning. Det ställer också krav på utbildningssektorn att kunna möta snabbt skiftande utbildningsbehov och anpassa insatser individuellt för att länet ska kunna nyttja dels den potential som står utanför arbetsmarknaden men också digitaliseringens möjligheter.

Högre utbildnings urbaniserande effekt är både en möjlighet och en utmaning. Med ett näringsliv som i högre grad efterfrågar eftergymnasiala kompetenser kommer länets attraktivitet att öka för personer med den kompetensprofilen, en jämställd arbetsmarknad underlättas och näringslivets utveckling stödjs. Attraktiva miljöer för barn och barnfamiljer kan stödja den utvecklingen, liksom fler möjligheter till högre utbildning i länet – inom yrkeshögskolan, på högskolan och på länets lärcentra.

3.4.3 Tillgång till arbetskraft

Då arbetskraftsbristen är stor 2018 och utifrån den demografiska profilen kommer bli ännu större inom en 15 årsperiod kommer förmågan att ta tillvara på hela arbetskraftens kompetens, kreativitet och erfarenhet oavsett bakgrund, kön, härkomst, ålder eller boendeort att vara helt avgörande för länets långsiktiga tillväxt och utveckling. Det är också avgörande för att säkra välfärden och den sociala sammanhållningen i hela länet. Arbetet med matchning utifrån det utbud och den efterfrågan som finns i länet kommer bli centralt.

Grupper som står utanför arbetsmarknaden idag är i huvudsak unga som av olika skäl inte avslutat gymnasiet, nyanlända som ännu inte pratar svenska, utlandsfödda kvinnor med kort utbildningsbakgrund, personer som socialt slagits ut av något skäl och personer med en funktionsnedsättning som påverkar arbetsförmågan på något sätt. Bland den inhemskt födda befolkningen bedömer Arbetsförmedlingen att det råder full sysselsättning i länet. För att klara arbetskraftsförsörjningen behöver alla människor i länet få en plats på arbetsmarknaden och därutöver behöver länet ett betydande tillskott på arbetskraft. Insatser som attraherar människor att flytta till länet – från andra delar av landet eller från utlandet - är därför av stor betydelse.

För ungas tillträde till arbetsmarknaden är det av största vikt att de fullföljer utbildningen på ett nationellt program i gymnasieskolan.

Matchning

En akut utmaning är att arbetsmarknadens kompetensbehov och kompetensen hos de som står till arbetsmarknadens förfogande inte matchar. Samtidigt innebär grupperna som idag står utanför arbetsmarknaden, tillsammans med invandringen, ett nödvändigt tillskott till arbetsmarknaden då arbetskraftsbristen fortsätter stiga i de flesta branscher i länet. Arbetskraftsbristen uppgick i december 2017 enligt Arbetsförmedlingen till: ca 40 procent inom industrin, den privata tjänstesektorn och IT-sektorn, drygt 50 procent inom byggbranschen, bland transportföretagen samt inom finansiell verksamhet och företagstjänster, 60 procent inom hotell- och restaurang och 75 procent inom offentlig sektor, (framförallt utbildning) vilket hämmar tillväxten i länet[61].

Könsmärkta yrkesval en utmaning

En stor utmaning för Jönköpings län är de könsmärkta utbildnings- och yrkesvalen bland kvinnor och män i länet. Kvinnor och män måste uppmuntras att göra mer icketraditionella yrkes- och utbildningsval för att länet ska kunna komma ifrån den könssegregerade arbetsmarknaden och bli mer jämställt. Fler män måste se möjligheterna med högre utbildning och de högutbildade kvinnorna måste uppmuntras till att stanna kvar i eller återvända till länet efter avslutade studier. De könsmärkta näringarna i länet, så som bland annat industri och vård- och omsorg, måste brytas genom att länet arbetar för att uppmuntra både kvinnor och män att göra otraditionella och normbrytande yrkesval. Detta bidrar även med större flexibilitet och rörlighet på arbetsmarknaden som gynnar näringslivet och behovet av en säkrad kompetensförsörjning och arbetskraft med högre utbildning.

Pendling

De flesta människor i Jönköpings län arbetar i närheten av sin bostadsort och möjligheten att röra sig mellan orter i länet och inom de funktionella arbetsmarknadsregionerna, som ofta sträcker sig utanför länsgränserna, med allmänna kommunikationsmöjligheter är i flera fall begränsad. Arbetspendlingen är även ojämnt uppdelad mellan kvinnor och män, då män pendlar mer än kvinnor både in och ut över kommun- och länsgränsen.

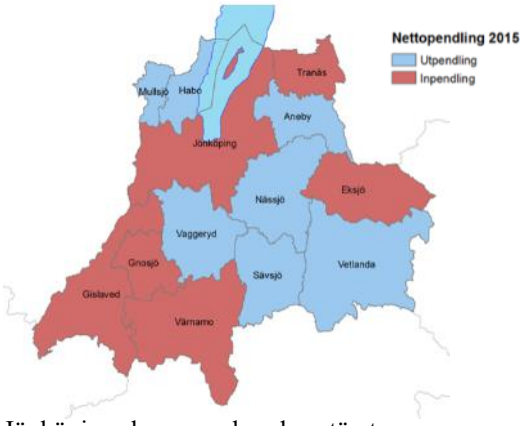

Jönköpings kommun har den största nettoinpendlingen med 4079 fler personer som pendlar in än som pendlar ut och Habo har den största nettoutpendlingen med 1792 fler personer som pendlar ut än in. (Källa SCB).

Förutom arbetsmarknadsregionerna inom länet finns det flera funktionella arbetsmarknadsregioner som sträcker sig in i angränsande län med en betydande dagpendling. Exempel på dessa är regionen Tranås, Aneby, Linköping och Ydre, Vetlanda, Sävsjö och Växjö, Gislaved, Tranemo och Hylte, samt Habo, Mullsjö, Tidaholm, Hjo och Falköping. Ett långsiktigt mål bör vara att underlätta för en större andel av dessa pendlare att åka med kollektiva transporter.

3.4.4 Utbildning

Snabba förändringar i omvärlden gör att det blir allt viktigare med ny eller förbättrad kunskap. Det ställer i sin tur krav på en väl utbyggd utbildningsverksamhet med både bredd, djup och kvalitet. Tillgången till utbildning är viktig för människors utveckling och välmående, men också för hela länets utveckling. I Jönköpings län finns kommunal grund- och gymnasieskola, eftergymnasial utbildning på Jönköping University, länets folkhögskolor, kommunala vuxenutbildningar och yrkeshögskolor. Dessutom erbjuder studieförbund och utbildningsanordnare

[61] Prognos för arbetsmarknad 2018, Arbetsmarknadsutsikter hösten 2017 Jönköpings län, Arbetsförmedlingen

både längre utbildningar och kortare kurser. Länet ska ha ett jämlikt utbildningssystem där alla, oavsett kön, bakgrund och individuella förutsättningar, har tillgång till utbildning, kompetensutveckling och fortbildning.

Utbildningssystemet ska också vara en grund för social inkludering och integration. Jönköpings län har nio folkhögskolor som erbjuder både förberedande kurser som hela program. Att säkerställa en god jämlik tillgång på utbildning på flera nivåer säkerställer också att vi möjliggör för en god integration och tillvaratagande av viktig kompetens i länet. Alla människor ska ha rätt till goda förutsättningar för lärande och arbete i Jönköpings län.

Formell utbildning

Det formella utbildningssystemet innefattar de delar av skolsystemet som ger ”formella meriter” som grundskolan, gymnasiet, yrkeshögskolan och högskola/universitet.

Gymnasieutbildning

Länets kommuner erbjuder gymnasieutbildning själva eller i samverkan med andra kommuner. Under maj 2018 ställde sig det primärkommunala samverkansorganet positiva till en utredning av länsövergripande gymnasiesamverkan i hela Jönköpings län.

Gymnasieskolan har 18 nationella gymnasieprogram: sex högskoleförberedande program och 12 yrkesprogram. Det finns också sex riksrekryterande gymnasieprogram och fem introduktionsprogram. Till gymnasieskolan söker eleverna med sina betyg från grundskolan.

Behörigheten till gymnasiet från grundskolan varierar stort mellan länets kommuner. Andelen elever som är godkända till något gymnasieprogram är 83 procent i riket och 81 procent i länet. Aneby och Sävsjö har 100 procentiga utfall totalt under läsåret 2015-2016 medan Eksjö, Vetlanda, Nässjö och Habo kommuner ligger lägst. Skillnaderna mellan flickor och pojkar är fortsatt stora nationellt så väl som i länet där pojkars resultat ligger 10 procent lägre än flickors resultat.

Inom länet skiljer sig resultatet däremot. Jämställda resultat ses i Aneby, Sävsjö, Gnosjö Värnamo och Tranås. Jönköping och Nässjö ligger i närheten av det nationella snittet. Mullsjö och Vetlanda avviker från den nationella trenden med ca 10 *högre andel pojkar* som är behöriga till något gymnasieprogram. Eksjö, Habo och Gislaved avviker från den nationella trenden genom att *flickor i betydligt högre grad* är behöriga till något gymnasieprogram.

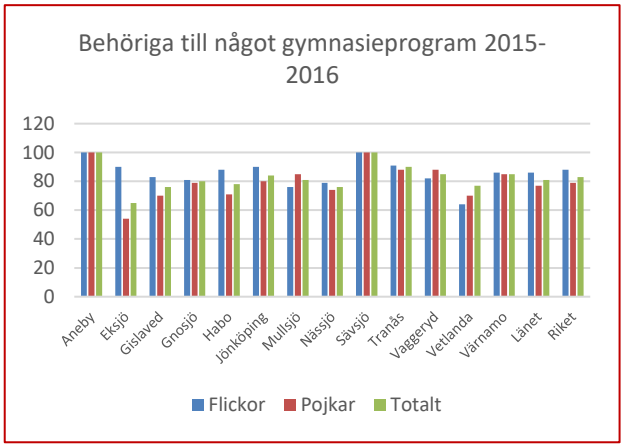

Att avsluta ett nationellt gymnasieprogram är närmast en förutsättning för att etablera sig på arbetsmarknaden idag. Tidiga insatser för att möta unga elevers individuella behov, förutsättningar och önskemål för en optimal lärandesituation är av största betydelse för såväl individen - på kort och lång sikt - som samhällsekonomiskt. Att pojkar och flickor i lika hög grad får förutsättningar att lära, utvecklas och klara av skolan är centralt i arbetet för social inkludering, jämställdhet och för länets långsiktiga tillväxt och utveckling.

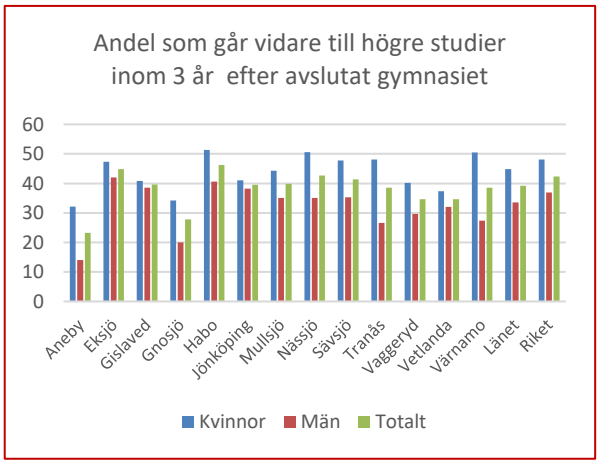

När det gäller att gå vidare till högre studier efter avslutat gymnasium mäts resultatet efter tre år. I riket går 42,4 procent av de unga vidare till högre studier inom tre år. Unga kvinnor läser vidare i betydligt högre utsträckning, närmare 50 procent av kvinnorna läser vidare medan bara en dryg tredjedel av de unga männen gör det.

Länssnittet ligger under det nationella med 39,2 procent av länets unga som läser vidare inom tre år. I Eksjö kommun är andelen störst och skillnaderna mellan kvinnor och män är relativt små. Habo och Nässjö ligger också över det nationella snittet men medan Habos skillnader mellan flickor och pojkar ligger kvar på ungefär samma nivå, väljer kvinnor i Nässjö i betydligt högre grad att läsa vidare jämfört med de unga männen.

Även Sävsjö ligger i närheten av det nationella snittet totalt och det gör även könsfördelningen vid högre studier inom tre år efter avslutat gymnasium. Aneby, Gnosjö, Vaggeryd och Vetlanda ligger lägst. I Aneby läser bara en dryg femtedel av ungdomarna totalt vidare samtidigt som kvinnorna gör det i mer än dubbelt så hög utsträckning som männen.

Region Jönköpings län är på uppdrag av kommunerna huvudman för Naturbruksgymnasierna i länet. Dessa har en nyckelroll när det gäller ökad självförsörjningsgrad och en långsiktigt hållbar livsmedelsproduktion i länet.

Yrkeshögskoleutbildning (YH)

Yrkeshögskoleutbildningarna har nu etablerat sig som utbildningsform efter övergången från kvalificerade yrkesutbildningar (KY) 2009-2013. Utbildningarna är 1-3 år långa och genomförs i mycket nära samarbete med näringslivet som ska uppleva både en konkret efterfrågan och ett konkret behov av den aktuella kompetensen för att en utbildning ska få starta. 2017 pågick 1965 utbildningsomgångar i länet, varav 768 startade under 2017. Totalt fanns 21 600 platser och 34 nya utbildningar startade. Jönköpings län hade 4130 yrkeshögskoleplatser 2017, vilket betyder att länet är yrkeshögskoletätast i landet.

Att Jönköpings län ligger i topp vad gäller antalet platser per invånare inom yrkeshögskoleutbildningar, är något som ska ses som en styrka och som kan bidra till att höja kompetensen och motverka matchningsproblematiken på arbetsmarknaden. Yrkeshögskoleutbildningar leder i stor utsträckning till att människor får jobb. Att det finns många utbildningsplatser i länet är också viktigt för att ta tillvara på våra nyanlända länsinvånares kompetens. Genom validering av kunskap skapar vi vägar in på arbetsmarknaden.

På kort och medellång sikt bedöms behovet av yrkeshögskoleutbildningar vara fortsatt mycket stort inom länet.

Högskoleutbildning

Högskolan hade totalt 301 000 platser i landet hösten 2018 och till dem kom det in 360 152 anmälningar, vilket innebär ett minskande söktryck för fjärde året i rad. 224 460 av dessa var kvinnor och 135 692 var män vilket betyder att 65 % fler kvinnor sökte till högskolan jämfört med männen.

Till Jönköping University sökte 23 513 personer från 131 länder, av dem sökte 6446 personer Jönköping University i första hand. Jönköping University består av de fyra fackhögskolorna Hälsohögskolan, Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping International Business School och Tekniska högskolan. Jönköping University erbjuder en stor bredd med ungefär 80 olika högskoleprogram/inriktningar för de totalt 11000 studenterna. Ca 2000 av dessa är internationella studenter. Skolan har en stark internationell prägel och samverkan med länets företag är stor.

På medellång och lång sikt kommer behovet av längre högskoleutbildningar att öka. Att Jönköping University får tillräckligt med utbildningsplatser inom för länet, det offentliga och länets företag kritiska utbildningsområden är av stor betydelse för att långsiktigt försörja länet med relevant arbetskraft - både inom offentliga och privata näringar - och för att höja den formella kompetensnivån i länet.

Därutöver behöver länets lärcentra fortsätta arbetet med att attrahera distansutbildningar från andra högskolor och universitet till länet som kan komplettera utbudet vid Jönköping University. Aktörer som Jönköping Academy kan utvecklas vidare för att ytterligare stödja länets långsiktiga behov av kompetensförsörjning.

Informell och oformell utbildning

Informell utbildning sker utanför det formella utbildningssystemet men kan på många sätt vara minst lika viktig och hålla en lika hög kvalitet. Många medarbetare inom länets näringsliv har börjat arbeta tidigt och utvecklat sig genom sitt jobb och på så sätt tillägnat sig en unik, attraktiv och för företaget nödvändig kompetens – den räknas dock inte som formell kompetens. Samtidigt som den formella kompetensnivån i Jönköpings län är relativt låg är den informella kompetensnivån i stora delar hög. Informell utbildning kan handla om utbildning inom exempelvis folkhögskolan, branschorganisationers utbildningar, internutbildningar och uppdragsutbildningar på olika nivåer. Oformell utbildning kan till exempel vara utvecklade kurser på ett studieförbund[62], kompetens som tillägnas genom föreningsliv och personlig utveckling inom olika områden. Oavsett hur och var individen lär och utvecklas bidrar det till individens kompetens och förmåga att utvecklas privat såväl som inom arbetslivet.

[62] Ibland talas när det gäller studieförbund om oformell kompetens.

Folkbildning

Den starka folkbildningstraditionen som finns i Jönköpings län är en viktig faktor när det kommer till bland annat livsmiljö, trivsel och attraktivitet. Jönköpings län har den största folkhögskoleverksamheten mätt i antal deltagarveckor i långa kurser. Folkbildningen och folkhögskolorna bidrar med delaktighet och inkludering av personer med kort utbildning, funktionsvariationer och nyanlända. Det är en viktig resurs för att inkludera och möjliggöra en god livsmiljö och livslångt lärande för alla, oavsett kön, bakgrund eller individuella förutsättningar.

3.4.5 Forskning

Som nämnts tidigare läggs relativt lite resurser på forskning i länet. För att stimulera innovation och höja kunskapsnivån i länets produkter och produktion är forskningen av avgörande betydelse. Region Jönköpings län och Jönköpings University arbetar tillsammans för att stärka forskningsfinansieringen för högskolan. Under 2017 invigdes den nya forsknings- och utbildningsmiljön inom kunskapsintensiv produktframtagning (SPARK). Den ska bidra till att utveckla länets och Sveriges tillverkningsföretag mot mer kunskapsintensiva produkter och processer.

I Jönköpings län sker mycket forskning i nära samarbete med näringsliv och samhällsaktörer. Det gör att den nya kunskapen sprids och snabbt stimulerar till nya idéer och innovationer. Ett län som är känt för att ligga långt framme inom forskning attraherar fler forskare, experter och specialister av olika lag. Jönköping University är en motor för länets utveckling genom den forskning som bedrivs.

Kreativ och innovativ forskning är också avgörande för att hålla en hög nivå på utbildningarna. Jönköping University är en viktig aktör för forskning inom till exempel hälsa, vård och socialt arbete, lärandets och kommunikationens villkor, entreprenörskap, ägande och förnyelse. Jönköping University samarbetar också med små och medelstora tillverkande företag samt närliggande tjänsteföretag vilket innebär möjligheter att i samverkan utveckla ett starkare kunskaps- och innovationssystem.

3.4.6 Livslångt lärande

Livslångt lärande är ett pedagogiskt begrepp som på 1990-talet ersatte begreppet livslång utbildning. Dagens snabbt föränderliga värld förutsätter att människor kontinuerligt ställer om sin kunskap och kompetens för att matcha arbetsmarknadens behov. Människor kan behöva byta inriktningar på sitt yrkesliv både tre och fyra gånger. Gemensamt för de flesta yrken är att det som var aktuell kompetens igår inte nödvändigtvis är det i morgon.

Alla länsinvånare behöver därför utveckla sina färdigheter och kompetenser hela livet igenom, inte bara för att kunna utnyttja sin personliga potential och aktivt delta i samhället, utan också för att ha chans att lyckas på en arbetsmarknad i ständig förändring. Denna ständiga kompetensutveckling kallas det livslånga lärandet.

De kunskaper, färdigheter och kunnande som länets arbetskraft har spelar stor roll för innovationen inom länet, liksom för dess produktivitet och konkurrenskraft. Ökande internationalisering, snabba förändringar och ständig utveckling av ny teknik betyder att länsinvånarna inte bara måste se till att ha aktuella specifika yrkesrelaterade färdigheter, utan också att de har en allmän kompetens som gör att de kan anpassa sig till förändringar. En kompetent arbetstagare är också mer motiverad och trivs bättre på arbetsplatsen, vilket påverkar arbetsinsatsen i positiv riktning.

Möjligheterna att skaffa sig tillgång till information och tjänster förändras hela tiden. Ny kompetens krävs för att behärska den nya digitala världen, inte bara genom tekniska färdigheter, utan också genom djupare förståelse av de möjligheter, utmaningar och etiska frågor som den nya tekniken ger upphov till.

Hastiga förändringarna ställer krav på vår sociala sammanhållning. Risken är att många människor känner sig förbisprungna och marginaliserade på grund av globaliseringen och den digitala revolutionen. Detta hotande främlingskap skapar behov av att stärka medborgarnas känsla av att vara en del av det demokratiska samhället. Dels måste medborgarna hålla sig informerade om och intressera sig för det samhälle de lever i, dels måste de delta aktivt i samhällslivet. Detta innebär att normerna för vilka kunskaper, färdigheter och kunnande som behövs måste förändras.

Mot denna bakgrund har Europarådet och Europaparlamentet antagit en europeisk referensram för nyckelkompetenser för livslångt lärande. I denna referensram kartläggs och fastställs vilka nyckelkompetenser medborgarna behöver för att kunna uppfylla sin personliga potential, för att integreras i samhället och på arbetsmarknaden och för att ta aktiv del i samhällslivet och lyckas på arbetsmarknaden i vårt kunskapsbaserade samhälle. Utbildningssystemet bör bidra till att utveckla sådan kompetens hos alla ungdomar, medan vuxen- och fortbildningssystemen bör ge alla vuxna verkliga möjligheter att lära sig och underhålla sådana färdigheter och kvalifikationer.

Kompetens definieras här som en kombination av kunskaper, färdigheter och attityder som är

anpassade till det aktuella området. Nyckelkompetens är den kompetens som alla individer behöver för personlig utveckling, aktivt medborgarskap, social integration och sysselsättning.

Denna referensram omfattar åtta nyckelkompetenser:

1. Kommunikation på modersmålet
2. Kommunikation på främmande språk
3. Matematiskt kunnande och grundläggande vetenskaplig och teknisk kompetens
4. Digital kompetens
5. Lära att lära
6. Social och medborgerlig kompetens
7. Initiativförmåga och företagaranda
8. Kulturell medvetenhet och kulturella uttrycksformer

Alla nyckelkompetenser anses lika viktiga, eftersom var och en av dem kan bidra till ett framgångsrikt liv i kunskapssamhället. Många av dessa kunskaper och färdigheter överlappar och kompletterar varandra och aspekter som är väsentliga på ett område stöder kompetensen på ett annat. Grundläggande kunskaper i språk, läs- och skrivkunnighet, matematiska färdigheter och kunskaper i informations- och kommunikationsteknik (IKT) är en viktig grund för lärande, och att ”lära att lära” stöder allt lärande.

Det finns en rad teman som används i hela referensramen: kritiskt tänkande, kreativitet, initiativtagande, problemlösning, riskbedömning, beslutsfattande och konstruktiv hantering av känslor och som alla har en central roll när det gäller de åtta nyckelkompetenserna. Detta är kompetenser och förhållningssätt som människor behöver besitta för att vara attraktiva på arbetsmarknaden och hänga med i den snabba utvecklingen.

Högskolan i Jönköping är värdorganisation för Encell – ett nationellt kunskapscentrum för livslångt lärande som har i uppdrag att främja ett livslångt lärande som bidrar till tillväxt och rättvisa. Encell utgör en viktig resurs i utvecklingen av ett länsövergripande system som stödjer det livslånga lärandet.

Förutsättningar för livslångt lärande

Förutsättningarna för livslångt lärande behöver byggas dels hos individen men också i samhället och näringslivets strukturer. På det individuella planet behöver varje ung människa och varje vuxen som möter utbildningssystemets olika delar dels få utveckla de faktiska nyckelkompetenser som krävs men också tränas i förhållningssätt, det personliga mästerskapet[63], kommunikation och de teman som är förutsättningar för det livslånga lärandet.

I arbetslivet behöver förutsättningarna stärkas för kontinuerlig fortbildning och kompetensutveckling inom både det informella, det oformella och det formella utbildningssystemet. Flexibiliteten när det gäller att läsa kurser eller gå utbildningar parallellt med arbete, föräldraledighet eller andra studier behöver utvecklas vidare. Samarbete mellan företag och utbildningssystemet behöver utvecklas och underlättas, inte minst när det gäller validering. Det formella utbildningssystemet behöver i ökad utsträckning erbjuda möjligheter till att sälja kurser, utbildningar och att anpassa utbildningsinsatser till företags behov.

Utbildningssystemet behöver sänka trösklarna för kontinuerlig utbildning genom hela livet, med vidareutveckling av flexibla lärformer som är oberoende av tid, rum, form och tempo. Kommunernas lärcentra är viktiga resurser för att dels attrahera distansutbildningar till länet och des för att stödja individers och näringslivets behov av kompetensutveckling. Bibliotek, handledare och studie och yrkesvägledningen är viktiga resurser kopplade till lärcentrumen som kan handleda och stödja individernas utveckling inom både nyckelkompetenserna och de teman som ingår i referensramen för livslångt lärande.

De områden inom livslångt lärande som behöver prioriteras för hela länet utifrån RUS-processen är systematisk kompetensutveckling och lärande i arbetslivet, ledarskap och mänskliga resurser, lärande och kunskapsöverföring mellan generationer, genus och jämställdhet, mångfald och inkludering, samt frågor om vuxnas lärande inom formell och icke-formell utbildning och validering.

3.4.7 Sammanfattning kompetensförsörjning och arbetsmarknad

Det traditionella näringslivet med fokus på industri och yrkesskicklighet samt en god tillgång på arbetstillfällen har bidragit till att högre utbildning inte prioriterats i länet.

Med länets utbildningssystem, där vuxenutbildningarna i de tretton kommunerna, anordnare för yrkeshögskoleutbildningar, Jönköping University och Region Jönköpings län nära samverkar skapas förutsättningar för att ändra

[63] Det kan handla om områden som självkunskap, känslor, attityder och mål

den bilden och skapa ännu bättre möjligheter för livslångt lärande och karriärbyten.

För att länets företag ska kunna hävda sig i den globala konkurrensen behöver länet en högre andel högutbildade som dessutom väljer att stanna kvar och arbeta i länet efter avslutade studier. Högre utbildning är redan - och kommer fortsätta att vara - en förutsättning för att säkra kompetensförsörjningen hos länets företag över tid.

Ett nära samarbete mellan arbetsliv, utbildning och forskning säkerställer att den kompetens som finns i länet kan tillvaratas och utvecklas. Det är när praktiken möter teorin som vi kan skapa livslångt lärande för länets invånare och samtidigt skapa ett attraktivt län att arbeta och bo i. Ett nära samarbete och samverkan möjliggör även att förändringar i efterfrågan på arbetskraft kan tillmötesgås av utbildningssystemet.

Sysselsättningsgraden är idag hög och tillsammans med arbetskraftsbrist inom de flesta näringar innebär det en utmaning för länet i den högkonjunktur som råder 2018. Graden av automatisering och robotisering i länet är relativt låg jämfört med andra industrilän och i takt med den strukturomvandling som länets industriföretag går igenom kommer behovet av högre formell kompetensnivå i form av högskoleutbildad arbetskraft att öka.

För att dels möta det stora behov av arbetskraft inom näringar som idag har arbetskraftbrist som exempelvis tjänstenäringar och offentliga sektorn och samtidigt motverka en omfattande arbetslöshet bland personer med låg formell utbildningsbakgrund behövs omfattande insatser göras för att lyfta den formella kompetensnivån i hela länet. Det behöver göras på kort, medellång och lång sikt. Insatser behöver startas i nära samarbete med länets företag, utbildningsarrangörer och högskolan innan personer riskerar att bli arbetslösa.

Med den typen av insatser kommer automatiseringen och robotiseringen att vara lösningen för andra näringar som har potential att utvecklas och som saknar arbetskraft idag och därmed bidra till länets attraktivitet.

För att säkra länets tillväxt och utveckling behöver fungerande samverkansstrukturer kring utbildning, kompetensutveckling och livslångt lärande vidareutvecklas. Yrkesutbildningar på gymnasial och yrkeshögskolenivå har på kort sikt en särskilt stor betydelse för kompetensförsörjningen i länet för att säkra den direkta kopplingen till näringslivets behov av arbetskraft.

Samverkan med Jönköping University har en strategisk roll för att skapa förutsättningar för innovation, utveckling och att möta behovet av kompetens i länet på lång sikt.

3.5 Internationellt samarbete

Behovet av internationellt samarbete har ökat och det är en förutsättning för att klara utmaningarna inom många områden. Agenda 2030 visar vägen för ansvar och samarbete när det gäller att lösa de stora globala utmaningarna, inte minst klimatet. Samarbetet med andra är också avgörande för den långsiktiga stabiliteten och freden i vår del av Europa. Hot mot freden och svensk säkerhet avvärjs bäst i gemenskap och samverkan med andra länder. Sverige ska kunna verka tillsammans med andra och ge och ta emot stöd.

Även för länets utveckling, både det offentligas och näringslivet är det viktigt med internationellt samarbete för att lära av andra, dra nytta av varandras likheter – och olikheter, för att hitta nya marknader och kompetens. För att länet ska vara en del av de globala värdekedjorna krävs samverkan och samarbete, internationellt utbyte och anpassning till de globala förutsättningarna. För länets utveckling är det också av stor betydelse med direktinvesteringar och en ökande export.

3.5.1 Globalisering

I dag delas arbetslivet och vardagen i allt högre grad inte bara med resten av Sverige, Norden och Europa – utan med resten av världen. Internationellt samarbete är därför viktigt för att Jönköpings län ska kunna möta de utmaningar som samhället står inför.

Kommunikation, handel och tillgänglighet till andra länder ökar, inte minst genom digitaliseringen, vilket gör att gränsernas betydelse minskar och arbetsmarknader och ekonomier integreras allt mer. Arbetskraften blir mer rörlig och det sker ett allt tätare utbyte av information och teknologi.

Digitaliseringen möjliggör för företag och offentliga aktörer att hämta spetskompetens på en global marknad och länets företag får tillgång till nya import- och exportmarknader. Globaliseringens möjligheter är stora samtidigt som förutsättningarna för företag och branscher snabbt kan förändras. Företagens konkurrenskraft är till stor del beroende av hur de kan ta till sig ny information och kunskap och därefter omsätta detta i nya varor och tjänster på marknader som i allt högre grad är globala.

Globaliseringen påverkar också hur kultur, livsåskådningar och värderingar formas. Genom att aktivt delta i globaliseringen och den internationella konkurrensen kan länet skapa nya relationer med andra människor, med andra platser och med andra länder. Jönköpings län ska vara tillgängligt för alla människor, möjliggöra för företag att expandera, erbjuda besökare internationellt attraktiva sevärdheter och ta tillvara internationella kunskaper och erfarenheter genom utbytesstudenter, internationell forskning och länets nyanlända.

Utvecklingen går allt snabbare och med hjälp av sociala medier sprids uppfattningar, trender och rörelser snabbt och får omedelbart stor global påverkan. För att hävda sig i denna miljö krävs en stor lyhördhet och förmåga att anpassa sig och sina produkter. Företags värdegrund och ansvarstagande när det gäller mänskliga rättigheter, produkter och processers hållbarhet samt arbetsmiljö och arbetsgivarvarumärke får allt större betydelse för konsumenters val och allmänhetens syn på ett företag.

Denna utveckling skapar möjligheter men kräver en stark samordning mellan olika aktörers – inte minst internationaliserings- och exportfrämjande aktörers - insatser för att positionera länet och dess företag på den globala kartan. Förmåga att jobba värdegrundsbaserat och hållbart med örat mot marken är en stark konkurrensfördel i det globala näringslivslandskapet.

Jönköpings län har många ekonomiskt viktiga branscher som i hög grad påverkas av globaliseringens effekter, exempelvis underleverantörer till fordonsindustrin, sysselsatta med råvaruutvinning ur skogen samt transport. Det offentliga behöver arbeta tillsammans med näringslivet för att skapa de bästa förutsättningar för länets företag på den globaliserade marknaden.

Jönköpings län behöver vara ett attraktivt län för utländska aktörer och människor. Utländska affärsinvesteringar, internationella utbyten inom Jönköping University och besöksnäringen är några av de områden som påverkas av den internationella närvaron. Genom att synas bland annat inom ramarna för EU genom länets Brysselkontor och aktivt arbeta med utländska kontakter och nätverk skapas förutsättningar för ett län utan gränser mot omvärlden.

Internationalisering

Internationalisering är ett begrepp med olika betydelser beroende på utgångspunkten. Generellt

innebär internationalisering anpassning till och samarbete mellan flera nationer.
Inom teknik och kultur innebär internationalisering att man skapar förutsättningar för samarbete och förståelse mellan nationerna. Exempel kan vara en produkt som är "internationaliserad" användas i flera kultur- och språkområden.

Inom området ekonomisk geografi görs ofta en skillnad mellan internationalisering och globalisering, där globalisering avser en djupare gränsöverskridande ekonomisk interaktion medan internationaliseringen snarare avser samarbete mellan nationer. Skillnaden mellan globalisering och internationalisering är att globaliseringen upphäver nationsgränsernas betydelse medan internationalisering betyder ett samarbete över nationsgränserna.

Inom företagsekonomi innebär internationalisering i vilken grad företaget är engagerat i internationella affärer. Internationalisering kan därför ske i båda riktningarna, dels genom en utåtriktad internationalisering, exempelvis export, men även en inåtriktad internationalisering, exempelvis genom import.

För länets utveckling är samtliga sätt att se på internationalisering och globalisering högaktuella. Exporten behöver öka liksom utländska direktinvesteringar och nyetableringar.

För att stödja företagens möjligheter på exportmarknader behövs en utveckling av relationer på för länets utveckling lämpliga platser och regioner. En ständig vidareutveckling av det exportstödjande systemet är av stor betydelse.

Samtidigt behöver det offentliga arbeta aktivt tillsammans med företagen för att attrahera utländsk arbetskraft till länet och för att underlätta deras etablering i länet.

3.5.2 Internationell samverkan

Region Jönköpings län deltar aktivt i samarbeten med andra län i Sverige. Tillsammans med Region Kalmar[64], Region Kronoberg och Region Blekinge samt Jönköping University och Linné universitetet drivs det gemensamma Brysselkontoret som sprider kunskap från Bryssel om EU:s ramprogram och hur de kan användas i Sverige.

Region Jönköpings län är även medlem i Assembly of European Regions (AER) som företräder flertalet europeiska regioner i EU för att värna om närhetsprincipen och det demokratiska självbestämmandet som dessa regioner har.

Jönköping University är en viktig del i Jönköpings läns internationella attraktivitet. Högskolan har en stark internationell profil och flertalet utbildningar erbjuder undervisning på engelska vilket bidrar till en hög grad av internationella studenter som väljer att bosätta sig i länet under sin studietid. Den internationella profilen lockar även utländsk kompetens i form av forskare till länet. Jönköpings län måste se detta som en möjlighet att skapa internationella perspektiv inom fler områden med Jönköping University som en viktig motor för utveckling.

Direktinvesteringar och export

Direktinvesteringar och nyetableringar av utländska företag i länet bidrar med inflöde av kapital och skapar arbetstillfällen. För att lyckas attrahera utländska investerare krävs tidigare nämnda samhandling. Ett trippel helixperspektiv är ofta en förutsättning för investeringarna varför goda samarbetsstrukturer behöver utvecklas och bibehållas över tid med det offentliga, näringslivet och akademin som samarbetspartners.

Exportmarknaden är central för många av länets företag och en förutsättning för länets långsiktiga utveckling är att länets företag erövrar de globala värdekedjorna. Insatser behöver kontinuerligt göras för att stödja företagens exportambitioner.

Be Global är ett regionalt exportcentrum som driver arbetet med näringslivets exporter.

3.5.3 Sammanfattning internationell samverkan

Länets behov av internationellt samarbete har ökat och det är en förutsättning för att klara utmaningarna inom många områden. EU-samarbetet och Agenda 2030 visar vägen för ansvar och samarbete när det gäller att lösa de stora globala utmaningarna, inte minst klimatet. Samarbetet med andra är också avgörande för den långsiktiga stabiliteten och freden i vår del av Europa. Hot mot freden och svensk säkerhet avvärjs bäst i gemenskap och samverkan med andra länder. Sverige ska kunna verka tillsammans med andra och ge och ta emot stöd.

Direktinvesteringar och export är två viktiga områden för länets långsiktiga utveckling och tillväxt. Det är också viktigt med internationellt samarbete för att lära av andra, dra nytta av varandras likheter – och olikheter, för att hitta nya

[64] När RUS:en antas kommer Regionförbundet i Kalmar och Landstinget i Kalmar län att ha bildat region Kalmar.

marknader och kompetens. För att länet ska vara en del av de globala värdekedjorna krävs samverkan och samarbete, internationellt utbyte och anpassning till de globala förutsättningarna. För länets utveckling är det också av stor betydelse med direktinvesteringar och en ökande export.

Inom hälso- och sjukvården bedrivs ett omfattande internationellt samarbete som på olika sätt bidrar både till utvecklingen i länet men också till utvecklingen i andra länder och därmed stödjer arbetet med Agenda 2030.

3.6 Sammanfattning bakgrund, utgångsläge och utmaningar

Befolkning och yta[65]

Jönköpings län är det ***sjätte största länet i Sverige*** sett till folkmängd[66] (det tolfte största sett till ytan om 10 437 km²). Länet består av tretton kommuner. Länet hade 358 102 invånare den 31/3 2018 vilket gör länet till det elfte mest tätbefolkade länet i landet med 34,3 invånare per km². Sett till antalet invånare är Jönköpings län det största och mest tätbefolkade av de tre Smålandslänen.

Regionens potential

Nordiska ministerrådet gör en sammanställning av utvecklingen i Norden vart annat år. Den redovisas i ”State of the Nordic region”[67]. Överlag ser utvecklingen i Norden bra ut relativt övriga Europa i 2018 års redovisning.

I sammanställningen redovisas ett ”Regional potential index” som är en sammanvägning av ekonomiska, demografiska och arbetsmarknadsmässiga faktorer. Varje region får poäng baserade på dessa tre områden och utifrån den sammanslagna poängsumman rangordnas nordens regioner. Stockholms län är den region av de 74 nordiska som går allra bäst och som bedöms ha störst potential inför framtiden, följt av Oslo-, Köpenhamns-, Reykjavik- och Helsingforsregionerna. Bland de svenska regionerna kommer Västra Götalandsregionen på andra plats, Uppsala på tredje och Skåne på fjärde plats[68]. Jönköping kommer på en delad åttondeplats tillsammans med Västerbotten efter Östergötland, Halland och Kronoberg.

Totalt faller Jönköpings län från en 30:onde plats i mätningen 2015 till en 35:e plats av 74 i den bedömda potentialen 2018.

Vid en analys av positionerna ses en intressant utveckling över de senaste åren för Island. För tio år sedan brottades landet med stora ekonomiska utmaningar och landet var helt beroende av fiskeexporten. Idag återfinns samtliga Islands åtta regioner på topp 26 i norden och de isländska regionerna har i snitt förbättrat sin placering med 13 platser sedan bedömningen 2015. Förändringen förklaras till största delen av en strategisk och systematisk satsning på ekoturism och bioekonomi, vilket lett till utveckling och tillväxt i hela landet.

En sammanställning över ländernas respektive regioner visar att Finland har den sämst bedömda potentialen och att Norge har en fortsatt stark utveckling även om landet faller tillbaka något sedan förra mätningen. Danmark har trots sin relativa geografiska närhet utmaningar att få med hela landet i den starka utveckling som präglar huvudstadsregionen och södra Jylland.

Sverige stärker sin position som land något samtidig som länens bedömda potential når en större spridning, medan några regioner blir allt starkare lyckas landet inte med utmaningen att hela landet ska präglas av utveckling och tillväxt.

Plats	Sverige	Norge	Danmark	Finland	Island
1-26	4 (5)	8 (11)	4 (3)	2 (5)	8 (3)
27-50	12 (8)	10 (7)	2 (3)	3 (0)	0 (5)
51-74	5 (8)	1 (1)	1 (1)	14 (14)	0 (0)
Snitt plats	37 (39)	30 (25)	31 (34)	56 (53)	16 (29)
Totalt	*21 reg.*	*19 reg.*	*7 reg.*	*19 reg.*	*8 reg.*

Figur: Fördelningen av platser på rankningen 2018 med rankingen 2015 inom parantes.

[65] Källa SCB

[6666] Störst är Stockholms län med 2 308 143 invånare, på andra plats kommer Västra Götalands län med 1 690 782 invånare, på tredje Skåne län med 1 344 689 invånare, på fjärde plats kommer Östergötlands län med 457 496 invånare, på femte plats Uppsala län med 368 971 invånare. Efter Jönköpings län kommer Halland på sjunde plats med 324 825 invånare, Örebro län på åttonde plats med 298 907 invånare, Södermanlands län med 291 341 på nionde plats och Dalarnas län på tionde plats med 286 165 invånare. Källa SCB 20180221.

[67] Se State of the Nordic Region 2018 (2018) Nordiska ministerrådet

[68] Stockholm får i mätningen 758 av 900 möjliga poäng, Västra Götaland 655, Uppsala 625 och Skåne 538 poäng. Östergötland är det svenska län som ligger på plats fem med 470 poäng, Halland plats sex med 465 poäng, Kronoberg plats sju med 435 poäng och Jönköpings län på en delad plats åtta, tillsammans med Västerbotten med 415 poäng. Därefter kommer Örebro, Västmanland och Norrbotten på en delad niondeplats med 405 poäng.

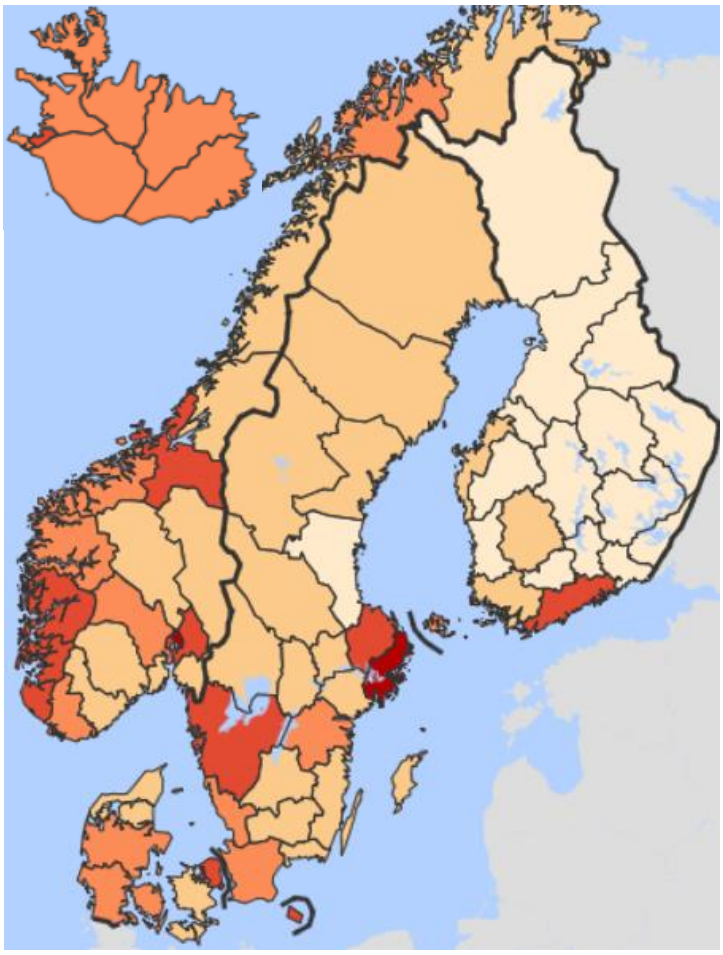

Figur: Regional potential index 2018. Ju mörkare färg desto högre potential. Notera att Islands samtliga regioner nu bedöms ha en mycket starkt potential och att Islands samtliga regioner ligger på topp 26 av listan.

4.0 Regional utvecklingsstrategi 2019-2035

Förord

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) utgår från visionen, de internationella och nationella styrdokumenten och en omfattande process i länet för att tillsammans med kommuner, Länsstyrelsen, näringsliv och civilsamhälle identifiera länets behov och prioriteringar för en hållbar utveckling och tillväxt för hela länet fram till 2035.

Den regionala utvecklingsstrategin har som utgångspunkt att förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetenser, företag och kapital är avgörande för att utveckla attraktiva och konkurrenskraftiga regioner och kommuner. Det är människor som bidrar med kompetens, som driver företag och som investerar kapital. De söker en livsmiljö som ger möjligheter att kombinera bra boende med bl.a. arbete, service, omsorg och fritid. I Jönköpings län ska det vara enkelt att bo i en kommun, jobba i en annan och besöka kulturupplevelser i en tredje. En livsmiljö som erbjuder ett bra liv idag och i framtiden.

För ett bra liv i framtiden krävs en hållbar utveckling idag. 2035 ska generations- och klimatmål i stor utsträckning vara nådda. Den regionala utvecklingsstrategin ska därför visa vägen för denna utveckling. För att lyckas är ingen insats för liten. Styrdokument, som Agenda 2030, pekar på de arbetsområden som krävs för en hållbar utveckling och genom den omfattande process som lett fram till denna regionala utvecklingsstrategi blir det tydligt att Jönköpings län har högre ambitioner än så. Hållbarhetsarbetet är inte bara en hygienfaktor, det är en drivkraft för det regionala utvecklings- och tillväxtarbetet som ska säkerställa att hela länet lever och utvecklas på ett hållbart sätt även i framtiden.

Den regionala utvecklingsstrategin är den regionala länken i en logisk kedja från internationella och nationella program och strategier till lokala utvecklingsplaner. Det är en ständigt pågående utvecklingsprocess, där den ena nivån påverkar den andra och där programinnehåll överförs till nästa nivå, uppåt och nedåt. Den regionala utvecklingsstrategin är ett viktigt underlag i gränsöverskridande samarbeten inom och utom länet och ska samordnas med de nationella målen för utvecklingspolitiken samt kopplas till Europa 2020-strategin, som är EU:s övergripande strategi för utveckling och tillväxt.

Ambitionen har varit att hålla den regionala utvecklingsstrategin kort och tydlig för att det verkligen ska bli ett användbart och använt dokument. Prioriteringarna har begränsats för att också ge möjlighet för länets kommuner att utveckla strategier för sin utveckling. Ett mer utförligt underlag ”Bakgrund till den Regionala utvecklingsstrategin i Jönköpings län 2019-2035”, källhänvisningar, definitioner, underlag och exempel har samlats på http://utveckling.rjl.se.

I det nationella uppdraget definieras fyra utmaningar som den regionala utvecklingsstrategin ska hantera: *demografisk utveckling, globalisering, klimat, miljö och energi* samt *social sammanhållning.* Dessa utmaningar ska i den regionala utvecklingsstrategin vändas till möjligheter genom fyra prioriteringar för regionalt tillväxtarbete: *innovation och företagande, attraktiva miljöer och tillgänglighet*, *kompetensförsörjning* samt *internationellt samarbete*. Utöver dessa fyra områden ska Agenda 2030 och de tre hållbarhetsaspekterna integreras i strategin tillsammans med länets identifierade behov av utveckling.

För att ge den regionala utvecklingsstrategin kraft och för att bidra till att länet fokuserar sitt arbete för att genomföra strategin kommer handlingsplaner och riktade projektutlysningar att kopplas till insatsområdena i RUS:en. Detta ligger i linje med både Europeiska Unionens och Sveriges nationella arbete med prioriteringarna och bidrar till den röda tråden genom styrsystemet.

Återkommande medskick under processen fram till RUS:en har varit att verkligen våga spetsa målen, att höja ambitionerna för länet och att se hela länets potential. I denna Regionala utvecklingsstrategi har därför Jante fått stå tillbaka och med stor tilltro till länets fantastiska förutsättningar syftar RUS:en till att utveckla länet till Sveriges fjärde tillväxtregion 2035.

En vision som lyfter

Visionen är inte bara en vägvisare, den är också ett löfte. Den innebär att Jönköpings län bestämt sig för hur länet ska uppfattas i det långsiktiga perspektivet – såväl inifrån som utifrån. Visionen är en vägvisare för hur Jönköpings län ska vara år 2035.

Jönköpings län – Sveriges mest hållbara, attraktiva och tillgängliga region.

Visionen ska leda till ett län med bra miljö, goda möjligheter till boende, arbete, företagande, utbildning och utveckling, bra kommunikationer och ett rikt fritids- och kulturliv som ger förutsättningar för god hälsa och ett bra liv för alla. Visionen och strategin ska leda till att människor vill söka sig till länet och få dem att stanna.

Arbetet med Agenda 2030 för hållbar utveckling ska förändra vår värld i en mer hållbar riktning. Arbetet med målen ska verka för att utrota fattigdom och hunger, säkerställa ett aktivt arbete för planeten och dess naturresurser, verkställa mänskliga rättigheter för alla världsmedborgare samt arbeta för jämställdhet och för kvinnors och flickors egenmakt. Länet och dess utveckling ska därför präglas av hållbarhetens tre dimensioner.

Invånare i Jönköpings län ska känna att de har samma förutsättningar för att leva ett bra liv i länet, oavsett kön, bakgrund eller individuella förutsättningar. Tillgången till arbete, hälso- och sjukvård, barnomsorg, kultur och friluftsliv ska vara jämlik och tillgänglig i hela länet. Genom att skapa förutsättningar för att leva, verka och bo i alla kommuner i länet skapas attraktivitet.

Möjligheten att utveckla ett framtida hållbart välfärdssamhälle hänger intimt samman med ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv som skapar hållbar tillväxt utan att äventyra miljön eller människors hälsa. En smart och affärsdriven miljöutveckling ska därför bidra till att de traditionella näringarna i vårt län ska fortsatt kunna

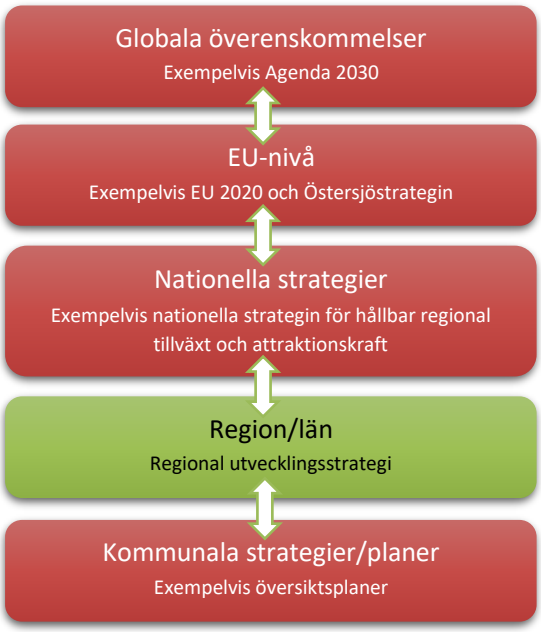

växa och utvecklas samtidigt som nya näringar kan få fäste och bidra med nya företag och innovationer. Forskningen och högskolans starka ställning ska bidra ytterligare med innovationer och ökad konkurrenskraft till hela länet.

Attraktivitet handlar också mycket om ekologi. Att länet även i framtiden har rent vatten och luft, att länet har fungerande kretslopp, en biologisk mångfald som säkerställer livsmedelsproduktionen, upplevelse- och besöksmiljöer, ekosystem som skyddas och utvecklas och som bidrar till nya näringar och cirkulära ekonomiska system. Det krävs anpassning för att nå klimatmålen, till klimatförändringar, ett riskförebyggande arbete och riskhantering liksom miljöskydd och effektivt resursutnyttjande i övergången till en koldioxidsnål ekonomi för att nå målet att vara ett ”plusenergilän” 2050.

Den regionala utvecklingsstrategin ska leda till att år 2035 är Jönköpings län ett hållbart och attraktivt län där alla människor trivs, utvecklas och mår bra.

1. En hållbar region

Mål: ***2035 är Jönköpings län den bästa platsen att besöka, växa upp, bo, leva, verka och åldras på för alla***

2035 är Jönköpings län den bästa platsen att besöka, växa upp, leva, verka och åldras på för alla. Detta tillstånd omfattar alla invånare, oavsett kön, sexuell läggning, ålder, utbildning, yrke, hälsa, funktionsförmåga, ursprung, livsåskådning, identitet eller inkomstnivå. Målen i Agenda 2030 har nåtts, den hållbara utvecklingen inom samhällets alla områden har lett till att länet är på väg att bli ett plus-energi-län, att fossila råvaror fasats ut och att länet bidrar aktivt till 1,5 graders-målet. Resursanvändningen minskar och vi har en hållbar konsumtion och produktion. Länets natur och miljö mår allt bättre.

För att målet ska nås krävs insatser inom två områden: hållbarhet över tid och de faktorer som minskar ojämlikheter och påverkar människors livskvalitet.

Indikatorer:

Tillväxtverkets BRP+

Hållbarhet över tid:

1. Naturkapital
2. Ekonomiskt kapital
3. Humankapital
4. Socialt kapital

Livskvalitet och jämlikhet:

1. Medborgarengagemang och demokratisk delaktighet
2. Miljökvalitet
3. Inkomst och förmögenhet
4. Bostad
5. Hälsa
6. Sociala relationer
7. Tillgänglighet till tjänster
8. Arbete och löner
9. Balans arbete och fritid
10. Utbildning och kompetens
11. Subjektivt välbefinnande

2. En attraktiv och tillgänglig region

Mål: I Jönköpings län skapar tillgänglighet utvecklingskraft

Förmågan att attrahera, behålla och utveckla kompetenser, företag och kapital är avgörande för att utveckla en attraktiv och konkurrenskraftig region. Det är människor som bidrar med kompetens, som driver företag och som investerar kapital. De söker en livsmiljö som ger möjligheter att kombinera ett bra boende med bland annat arbete, service, god hälsa, omsorg och fritid. En livsmiljö som lockar människor till sig attraherar snart ännu fler.

2035 har länets hållbara utveckling tillsammans med satsningen på smarta tätorter och livsmiljöer, attraktiva och väl dimensionerade boenden, tillgång till god omsorg och sjukvård, ett rikt utbud av kultur och fritidsaktiviteter lett till att hela länet utvecklas och är attraktivt att bo och verka i för alla. Utvecklingen av stambanan och höghastighetsbanan har revolutionerat resande såväl som transporter, infrastrukturen och kollektivtrafiken i länet stödjer ett multimodalt resande, de funktionella arbetsmarknadsregionerna, länsinvånarnas resor till arbete, studier, fritidsaktiviteter och kultur samt besöksnäringen. Länet har en robust digital infrastruktur som når alla och 100 procents mobiltäckning. 2035 är länets alla strukturer tillgänglighetsanpassade så att alla länsinvånares potential kommer till sin rätt.

För att nå målet krävs insatser inom området attraktivitet och inom området tillgänglighet, fysisk såväl som digital.

Indikatorer:

1. Demografi
2. Nettoflyttning
3. Arbetskraftsrörlighet
4. Segregation
5. Boendeformer och bostadsbyggnation
6. Kulturbredd
7. Uppkopplade hushåll och företag
8. Uppkopplade företag och hushåll med digitala tjänster
9. Tillgång till god vård
10. Andel digitalt uppkopplade hållplatser med realtidsinformation
11. Marknadsandelen för kollektivtrafiken
12. Närhet till kollektivtrafik inom 1 km, 3 km, 5 km
13. Närhet mellan hem och arbetsplats 3 km, 5 km
14. Strategiska mätningar av antalet cyklister.
15. Årsdygnstrafik och vägstandard i strategiska stråk
16. Antal digitala välfärdstjänster till enskilda individer
17. Utbud av fritidsaktiviteter
18. Besökande i länet
19. Km småskalig infrastruktur för besöksnäringen
20. HBTQ-certifiering

3. En smart region

Mål: Jönköpings län ska vara den fjärde tillväxtregionen i Sverige 2035

2035 har länet utvecklats till ett smart internationellt innovationscentrum för prototyp- och produktionsutveckling och för förädling av bioråvara. Länet ger ett nettobidrag till landets självförsörjning av livsmedel. Länets strategiska läge har befäst länets position som logistik- och e-handelscentrum i Skandinavien. Digitaliseringen jämte tjänstenäringarnas starka utveckling har skapat förutsättningar för offentliga tjänster i världsklass och en besöksnäring med internationell lyskraft. Länet ses som en förebild inom arbetsmiljöutveckling, jämställdhet och jämlikhet för alla, samt har ett näringsliv som aktivt bidrar till miljöutvecklingen. 2035 är Jönköpings län den fjärde tillväxtregionen i Sverige.

För att lyckas med målet krävs insatser inom både innovation, företagande och offentlig sektor.

Indikatorer:

1. Kunskapsnivå i produktionen
2. Bioekonomiutveckling
3. Affärsdriven miljöutveckling
4. Kunskapsintensiva företagstjänster
5. Branschbredd
6. Forskningsmedel som används/söks i länet.
7. Mäta effekten av affärsutvecklingscheckar med olika intervall 1, 3, 5 och 7 år efter avslutat checkprojekt.
8. Likvärdiga förutsättningar för företagande
9. Innovationsgrad i länet
10. Tillväxt i innovation
11. Ökning av nystartade företag
12. Arbetsmiljö
13. Samverkansgraden i projekt
14. Integration av målen i Agenda 2030 i projekt

4. En kompetent region

Mål: I Jönköpings län säkerställs matchningen genom det livslånga lärandet

2035 erbjuder länet landets mest spännande arbetstillfällen och lockar därför internationell spetskompetens till länet. Strukturerna för utbildning och kompetensutveckling stödjer näringslivets utveckling varför alla invånarnas potential förverkligas och kompetens tas tillvara, sysselsättningen är hög och matchningen säkerställs genom det livslånga lärandet.

För att nå målet krävs insatser för att alla människors potential ska tas tillvara på arbetsmarknaden, att matchningen mellan näringslivets behov och arbetskraftens kompetens är god, att strukturer för livslångt lärande möjliggör en kontinuerlig utveckling för varje invånare både när det gäller kompetens och personlig utveckling samt att allt större resurser läggs på forskning.

Indikatorer:

1. Utbildningsnivå
2. Könssegregering i utbildning
3. Könssegregering på arbetsmarknaden
4. Sysselsättning
5. Livslånga lärandet
6. Antal studerande inom YH
7. Högskoleplatser
8. Yrkesvuxplatser
9. Företagens kompetensbehov på kort, medellång och lång sikt
10. Rekryteringsbehov
11. Matchning

5. En global region

Mål: Ett internationellt konkurrenskraftigt län

2035 bidrar länets internationalisering och globala prägel till landets utveckling. Det goda klimatet för nyetableringar och direktinvesteringar bidrar till länets status som tillväxtmarknad. Länets näringsliv är en självklar länk i de globala värdekedjorna och länet är en del av den arbetsmarknadsregion som sträcker sig till norra Tyskland. Länet är pådrivande i utvecklingen av Europa och övriga världen samt bidrar till att stödja andra länders utveckling i riktning mot en allt mer hållbar värld.

För att länet ska nå målet krävs samverkan och samarbete, internationellt utbyte och anpassning till de globala förutsättningarna.

Indikatorer:

1. Andel som röstat i Europarlamentsvalet
2. Antal skolbesök inom länet med EU-undervisning
3. Vad länet tycker om EU
4. Antal utländska direktinvesteringar
5. Andel företag som exporterar
6. Antal internationella noder för internationaliseringsfrämjande
7. Antal uppdrag till Brysselkontoret

Handlingsplan

Efter remissperioden och inför beslut av den regionala utvecklingsstrategin tas handlingsplaner fram för Regionens arbete med strategins genomförande. I samma process definieras utgångsläge och målvärde för strategins indikatorer. I nästa fas behöver länets övriga strategier och handlingsplaner synkroniseras med RUS:en. Dessa ska också ses över och revideras en gång per mandatperiod för att säkerställa att insatserna verkligen leder till att målen nås.

För att ge den regionala utvecklingsstrategin kraft och för att bidra till att länet fokuserar sitt arbete för att genomföra strategin kommer riktade projektutlysningar att kopplas till insatsområdena i RUS:en. Detta ligger i linje med både Europeiska Unionens och Sveriges nationella arbete med prioriteringarna och bidrar till den röda tråden genom styrsystemet.

När beslut om den regionala utvecklingsstrategin tas finns således även dess handlingsplaner på regional nivå och indikatorer för uppföljning på plats. En uppföljning kommer att göras årligen där länets utveckling följs upp och analyseras på dels regional och dels på kommunal nivå för att säkerställa att målen i den regionala utvecklingsstrategin nås och utvecklingen går i rätt riktning. Resultatet redovisas på en årlig konferens för attraktionskraft.

En genomgång och eventuell revidering av målen kommer att göras varje mandatperiod för att säkerställa att målen och indikatorerna fortsatt är aktuella.

BILAGA 1

Befolkningsutvecklingen i Sverige drivs av en stark urbanisering och några kommuner/regioner drar ifrån övriga när det gäller befolkningstillväxt. De tre storstadsregionerna har stärkt sina positioner och Uppsala är därefter den kommun vars utveckling varit starkast och kommunen har nu etablerat sig som landets fjärde största.

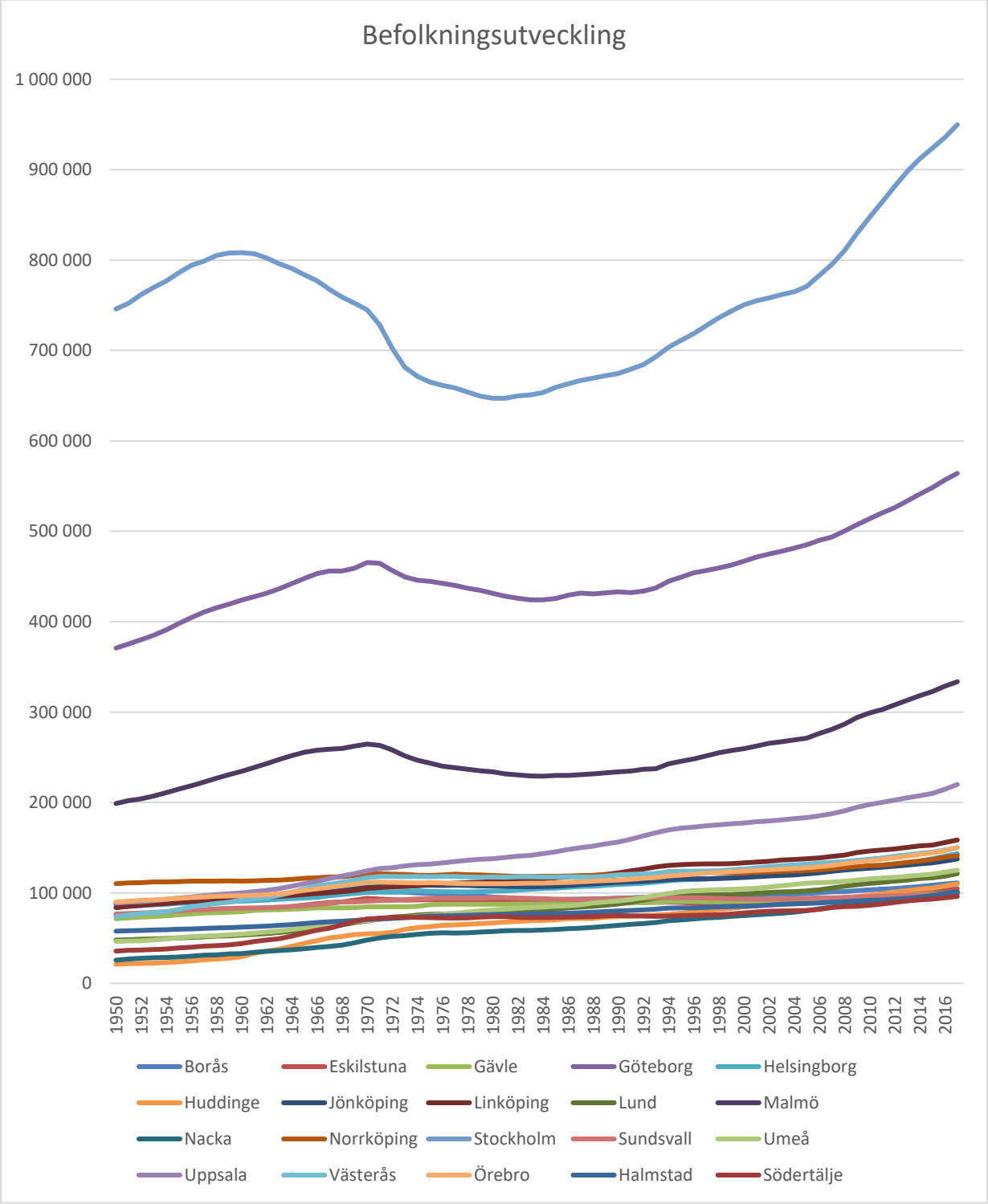

BILAGA2

	Kommun-grupp	Folkmängd	kvinnor	män	0-17 år	18-64 år	65- år	gifta	skilda	med utländsk bakgrund	utrikes födda	utländska medborgar	Medel-ålder
Hela riket		10 120 242	49,8	50,2	21	59,2	19,8	33,2	9,7	24,1	18,5	8,9	41,2
JKPG län		***357 237***	***49,5***	***50,5***	***21,7***	***57,7***	***20,6***	***37,0***	***7,8***	***22,2***	***17,1***	***7,9***	***41,4***
Aneby	B4	6 776	48,9	51,1	21,5	56,8	21,8	39,2	7,5	14,8	12,3	7,9	42,4
Eksjö	C7	17 416	49,8	50,2	20,3	55,4	24,2	36,6	8,8	17,5	15,0	9,7	43,6
Gislaved	C8	29 629	48,8	51,2	22,2	57,6	20,2	37,7	7,8	29,9	22,7	11,1	41,7
Gnosjö	C7	9 733	48,1	51,9	22,3	57,8	20,0	39,5	7,4	32,8	25,1	11,8	41,4
Habo	B4	11 845	49,2	50,8	28,0	54,6	17,4	40,8	5,8	9,3	7,6	3,5	38,4
Jönköping	B3	137 481	50,0	50,0	21,1	59,9	19,0	35,6	7,9	22,8	16,9	6,7	40,3
Mullsjö	B4	7 328	49,8	50,2	22,5	54,1	23,3	38,8	8,7	13,0	10,8	5,2	42,2
Nässjö	B5	31 178	49,0	51,0	22,2	56,7	21,1	36,4	8,4	22,7	18,2	10,7	41,6
Sävsjö	C7	11 496	48,6	51,4	22,4	54,3	23,4	39,6	6,5	22,6	18,8	11,2	42,5
Tranås	B5	18 894	49,6	50,4	20,8	54,9	24,4	36,3	8,3	17,7	14,6	8,4	43,3
Vaggeryd	B5	13 840	49,4	50,6	23,1	56,9	20,0	39,4	6,8	21,0	16,1	6,7	41,1
Vetlanda	C8	27 415	48,9	51,1	21,2	55,5	23,4	37,3	7,4	18,5	15,1	8,3	43,0
Värnamo	C6	34 206	49,5	50,5	21,2	57,9	20,9	38,0	7,8	25,7	19,2	6,8	42,3

Källa SCB (Kommunala jämförelser 2018-02-21)

BILAGA 3

BRP+ Jönköpings län

Livskvalitet här och nu

I figuren nedan visas hur länet presterar inom respektive temaområde inom livskvalitet här och nu (varje stapel/område avser ett tema). Indexvärdena har beräknats om så att länets värden för varje tema relateras till riket – den streckade linjen i figuren avser snittet för riket (=100) för varje tema inom livskvalitet. Skalan i figuren går mellan 0-200, där värdet 200 (den prickade linjen längst ut) innebär ett indexvärde dubbelt så högt som rikets. Det saknas data för två temaområden, vilka är *Tema 8 Balans arbete-fritid* samt *Tema 12 Individuellt välbefinnande*.
Figuren visar exempelvis att länet överlag presterar bättre jämfört med riket för temaområdet *Bostad* medan länet presterar relativt sämre inom temat *Utbildning och kompetens*.

FIGUR 1 LÄNETS INDEXVÄRDEN I JÄMFÖRELSE MED RIKET PER TEMA (STERCKAD LINJE AVSER RIKET). STAPLAR ÖVER (UNDER) STRECKAD LINJE INNEBÄR BÄTTRE (SÄMRE) LIVSKVALITET JÄMFÖRT MED RIKET.

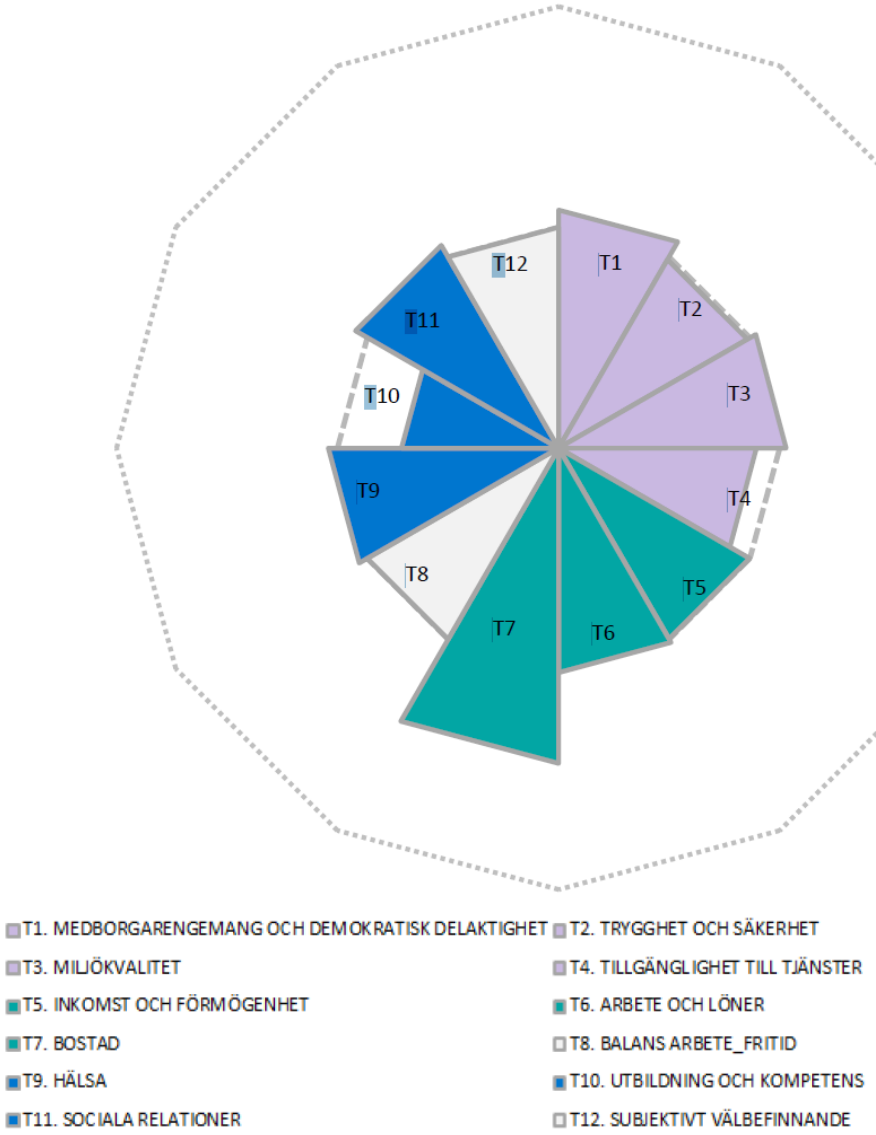

Hållbarhet över tid

Figuren nedan visar länets negativa och positiva påverkan på hållbarheten över tid uppdelat på de fyra olika framtidskapitalen. Även rikets värden finns med som jämförelse.
Överlag presterar länet bättre än riket för det sociala kapitalet, medan påverkan på naturkapitalet är sämre.

FIGUR 2 LÄNETS INDEXVÄRDEN I JÄMFÖRELSE MED RIKET UPPDELAT PÅ NEGATIV OCH POSITIV PÅVERKAN PÅ FRAMTIDSKAPITALEN.

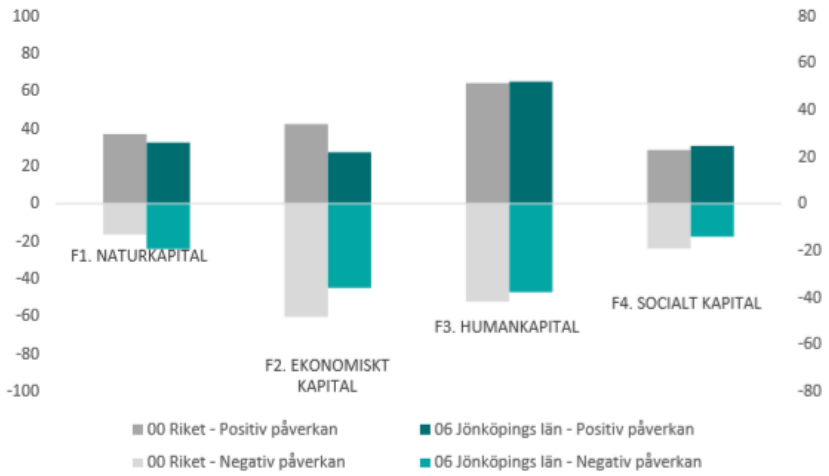

Kommunresultat uppdelat på teman för livskvalitet

Temaområde 1 inom livskvalitet avser *Medborgarengagemang och demokratisk delaktighet*. Inom temat finns två aspekter: *Demokratisk delaktighet* och *Engagemang i samhället*. Totalt är det två indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

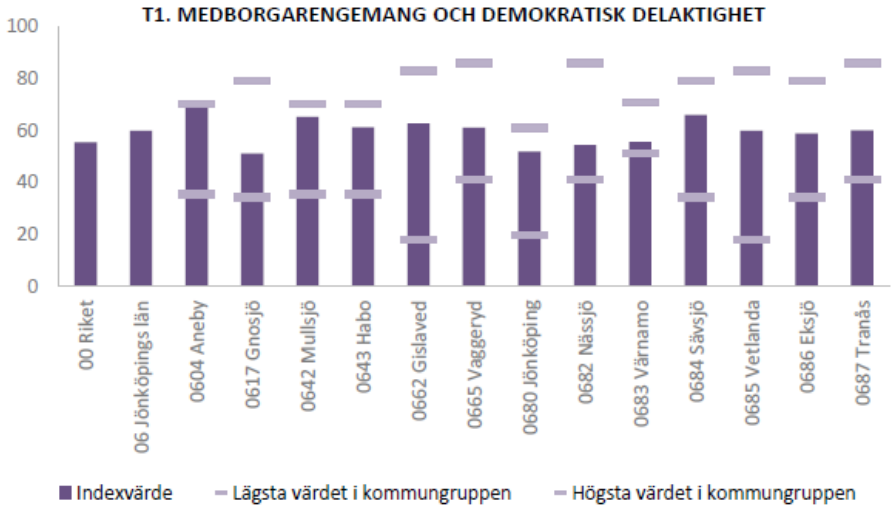

Temaområde 2 inom livskvalitet avser *Trygghet och säkerhet*. Inom temat finns två aspekter med data på: *Olycks- och skaderisk* och *Utsatthet för brott* (data saknas för aspekten *Samhälls-och naturkatastrofer)*. Totalt är det fyra indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

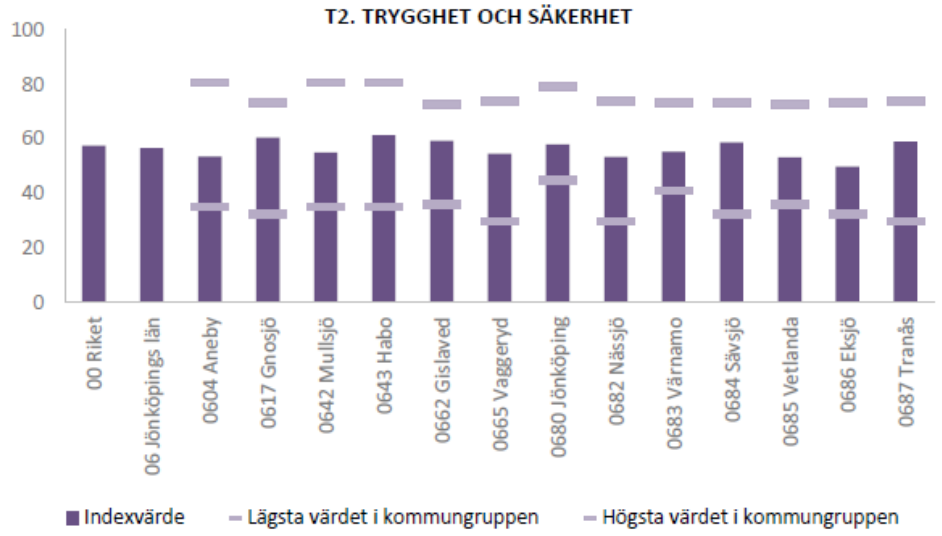

Temaområde 3 inom livskvalitet avser *Miljökvalitet*. Inom temat finns en aspekt med data på, vilket är *Luft* (data saknas för aspekterna *Kemikalier, Buller* och *Lokal miljö)*. Det är en indikator som ingår i temaområdet (Emissioner PM2., ton totalt). Höga indexvärden motsvarar låga utsläppsnivåer. Länets värden avser ett genomsnitt av de ingående kommunerna. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

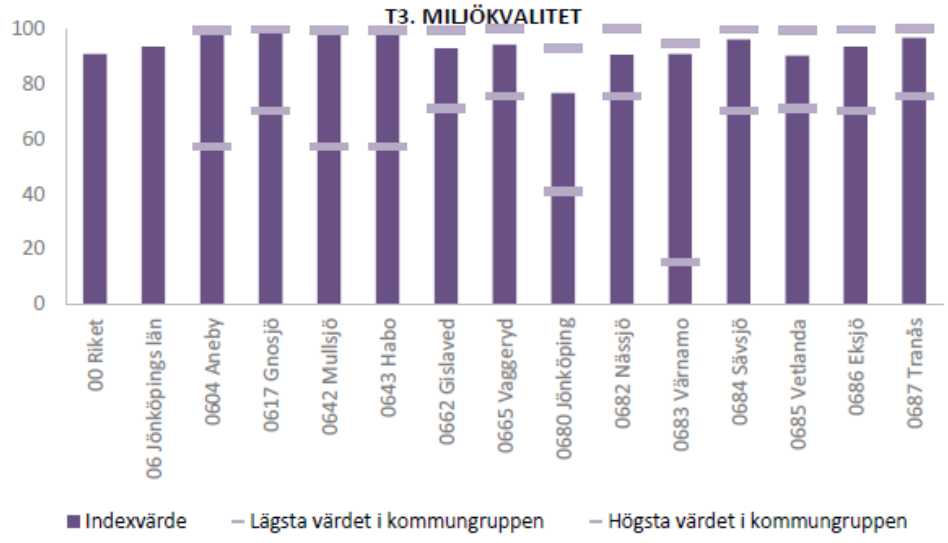

Temaområde 4 inom livskvalitet avser *Tillgänglighet till tjänster*. Inom temat finns två aspekter: *Närhet till tjänster/service* och *Trängsel och köer till tjänster/service*. Totalt är det fyra indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

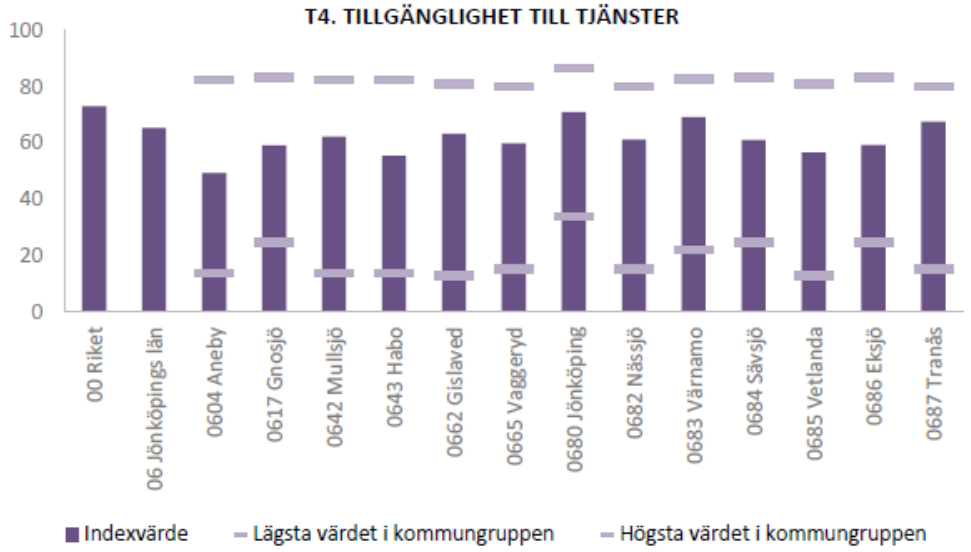

Temaområde 5 inom livskvalitet avser *Inkomst och förmögenhet*. Inom temat finns en aspekt, vilket är *Levnadsstandard*. Totalt är det två indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

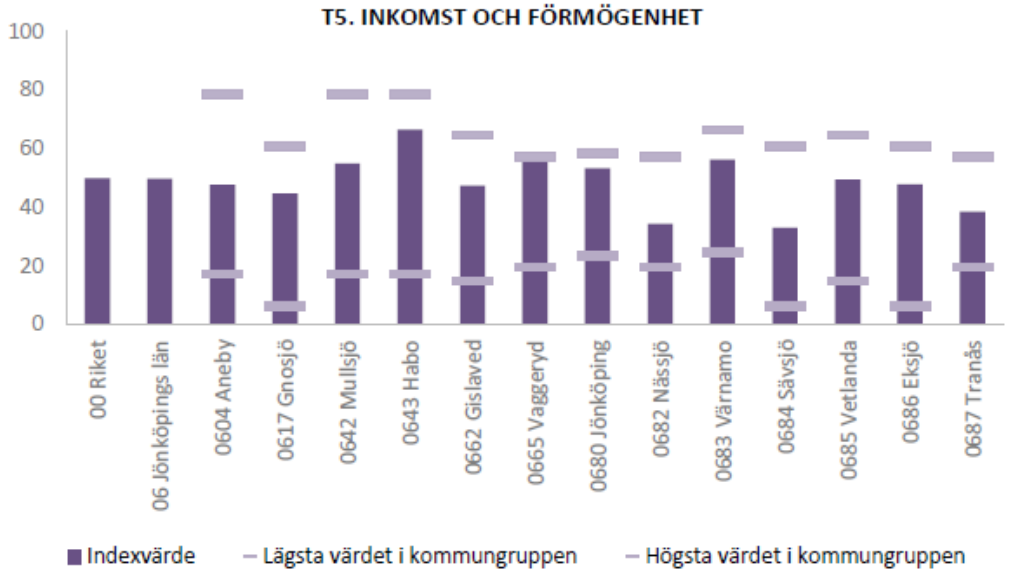

Temaområde 6 inom livskvalitet avser *Arbete och löner*. Inom temat finns fyra aspekter: *Integration*, *Löneklyftor*, *Matchning* och *Tillgång till arbete*. Totalt är det fyra indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

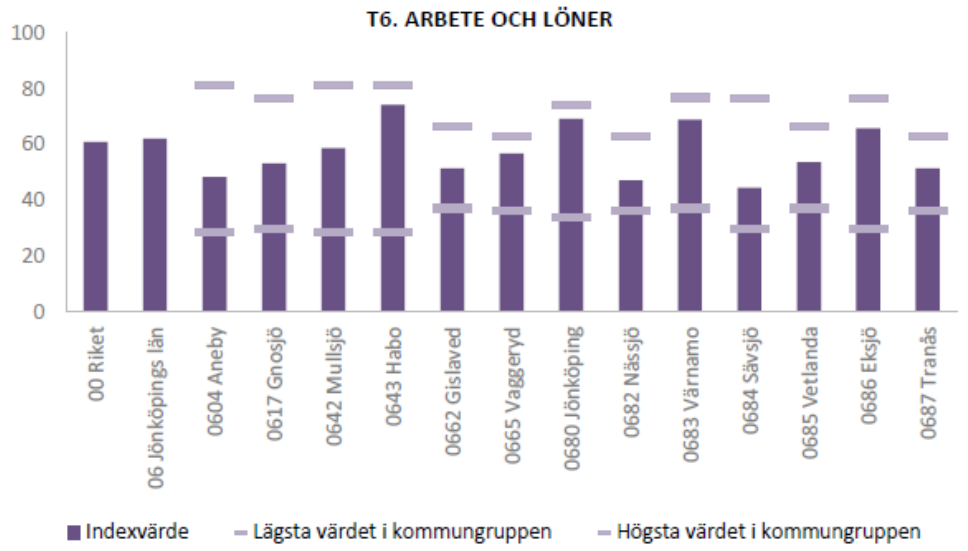

Temaområde 7 inom livskvalitet avser *Bostad*. Inom temat finns en aspekt, vilket avser *Trångboddhet*. Det finns en indikator som ingår i temaområdet (Genomsnittlig bostadsyta per person i hyresrätt). Höga värden avser lägre trångboddhet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

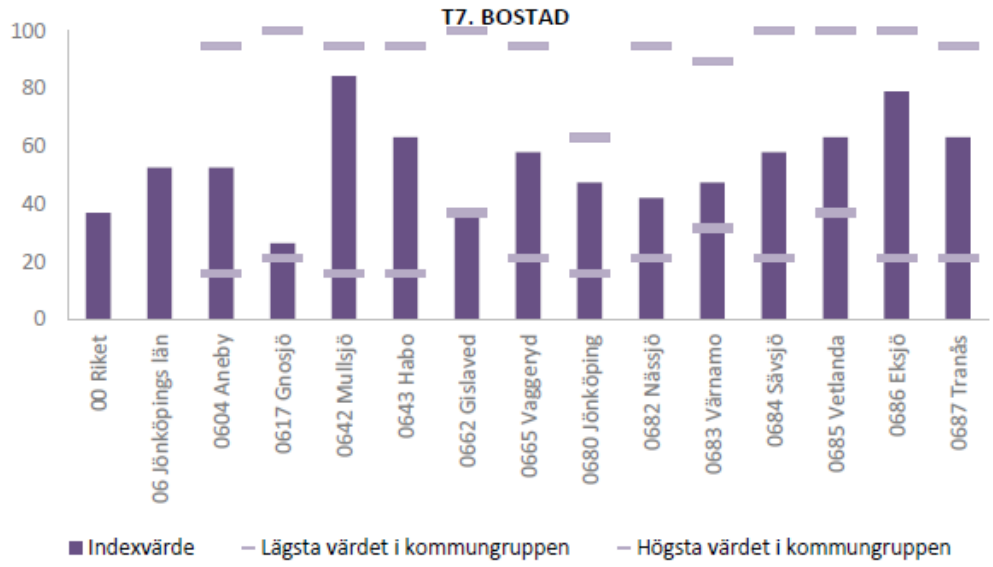

Temaområde 9 inom livskvalitet avser *Hälsa*. Inom temat finns två aspekter: *Allmänt hälsoläge* och *Sjukdomar*. Totalt är det sex indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

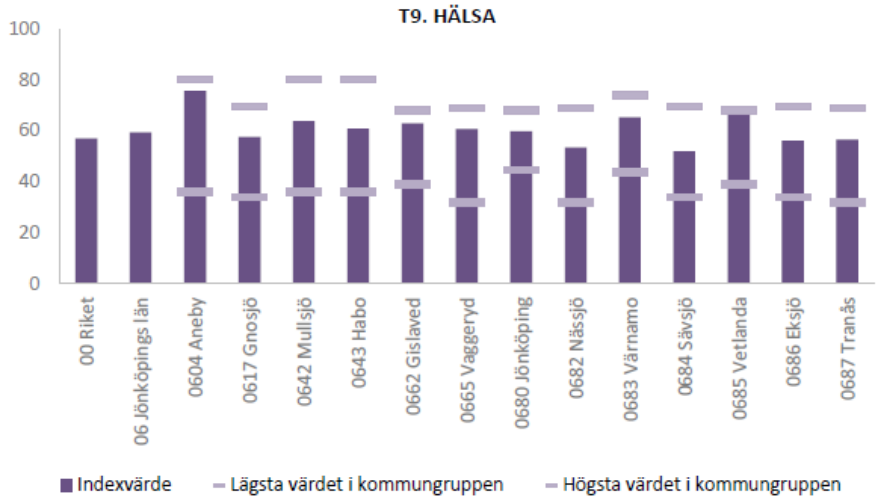

Temaområde 10 inom livskvalitet avser *Utbildning och kompetens*. Inom temat finns en aspekt med data på, vilket är *Formell utbildning* (data saknas för aspekten *Kompetens*). Det är en indikator som ingår i temaområdet (Högskoleutbildning). I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

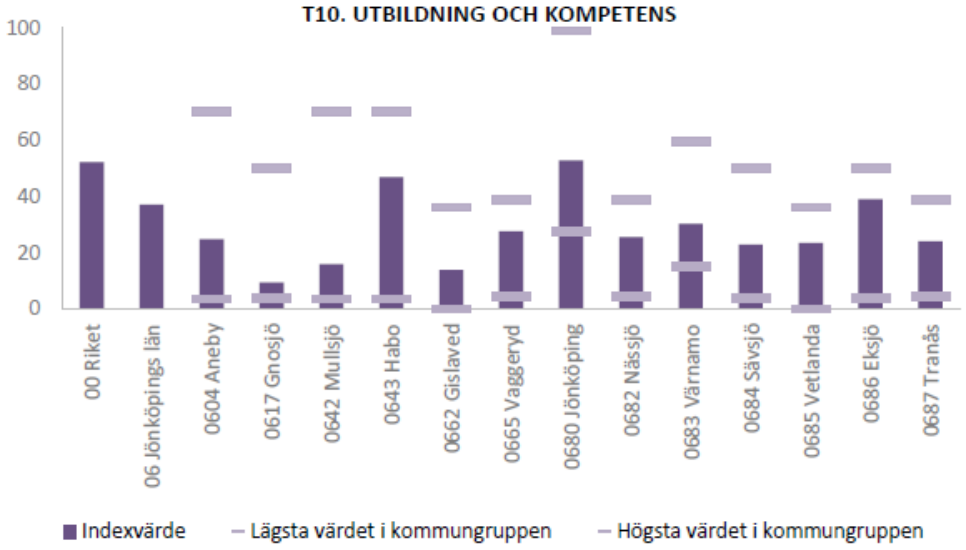

Temaområde 11 inom livskvalitet avser *Sociala relationer*. Inom temat finns en aspekt, vilket är *Utanförskap*. Totalt är det två indikatorer som ingår i temaområdet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

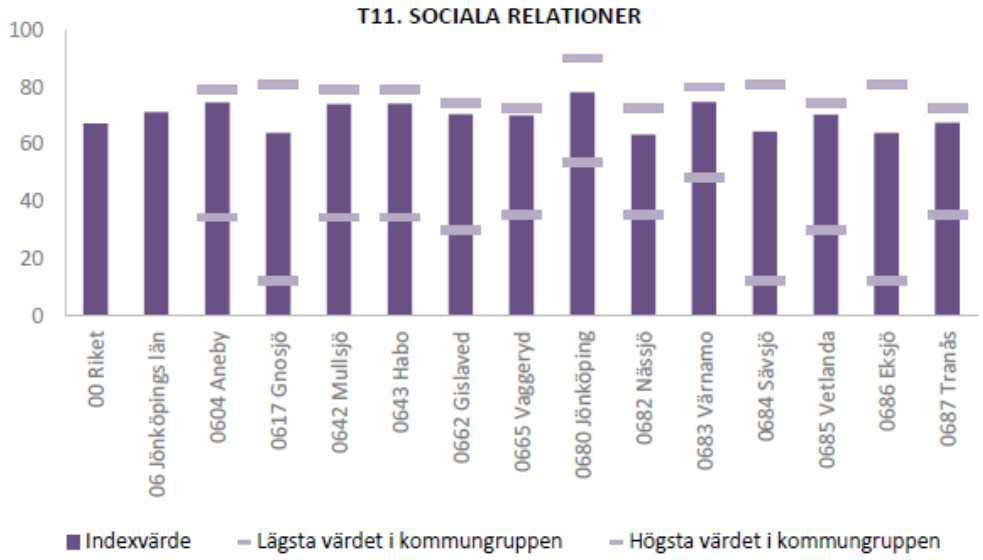

Kommunresultat uppdelat på framtidskapital

Indexet för hållbarheten över tid är uppdelat i fyra framtidskapital, vilka är *Naturkapital*, *Ekonomiskt kapital*, *Humankapital* och *Socialt kapital*. De fyra framtidskapitalen är uppdelad i positiv och negativ påverkan på framtidskapitalet. Totalt sett ingår det således 8 teman inom indexet för hållbarheten över tid.

Inom den positiva påverkan på *Naturkapitalet* finns tre aspekter, vilka är *Resursproduktivitet* (där det för närvarande enbart finns ett värde för riket), *Återbruk* och *Skyddade naturresurser*. Totalt är det fyra indikatorer som ingår i positiv påverkan på naturkapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

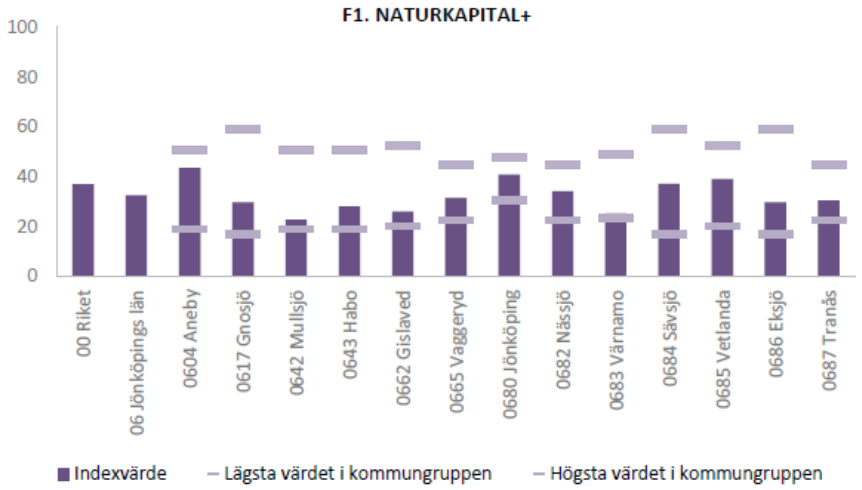

Inom den negativa påverkan på *Naturkapitalet* finns tre aspekter med värden, vilka är *Påverkan på det levande*, *Påverkan på luft (lokalt och globalt)* och *Påverkan på marken* (indikatorer saknas för den fjärde aspekten *Påverkan på vatten*). Totalt är det 8 indikatorer som ingår i negativ påverkan på naturkapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

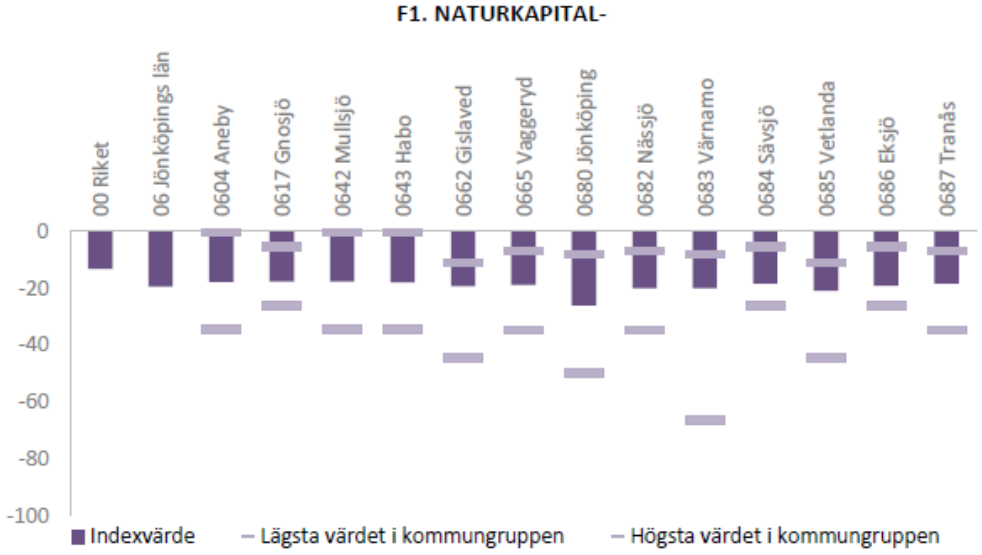

Inom den positiva påverkan på det *Ekonomiska kapitalet* finns fyra aspekter, vilka är *Forskningsinvesteringar*, *Investeringar i finansiella tillgångar*, *Investeringar i fysiska tillgångar* och *Investeringar i miljö*. Totalt är det sju indikatorer som ingår i den positiva påverkan på det ekonomiska kapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

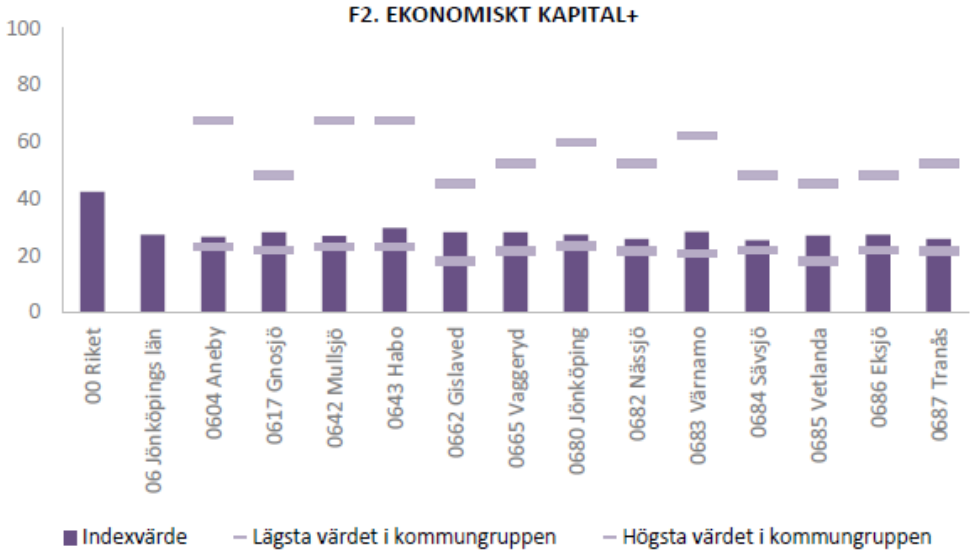

Inom den negativa påverkan på det *Ekonomiska kapitalet* finns två aspekter, vilka är *Värdeförstörelse* och *Skuldbörda*. Totalt är det tre indikatorer som ingår i den negativa påverkan på det ekonomiska kapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

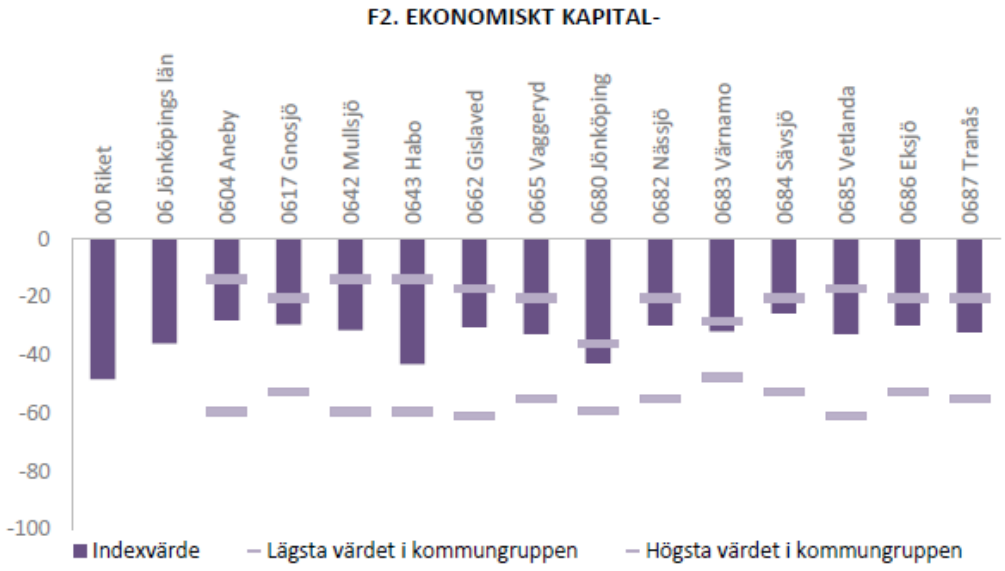

Inom den positiva påverkan på *Humankapitalet* finns två aspekter, vilka är *Investeringar i hälsa* och *Investeringar i kunskap*. Totalt är det 8 indikatorer som ingår i den positiva påverkan på humankapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

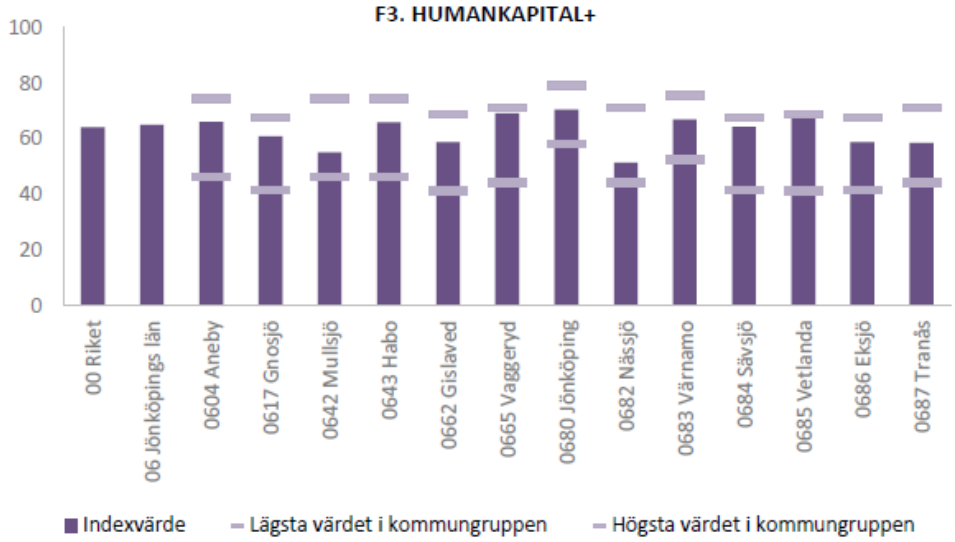

Inom den negativa påverkan på *Humankapitalet* finns två aspekter, vilka är *Förlorad kunskap och kompetens* och *Hälsorisker*. Totalt är det sex indikatorer som ingår i den negativa påverkan på humankapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

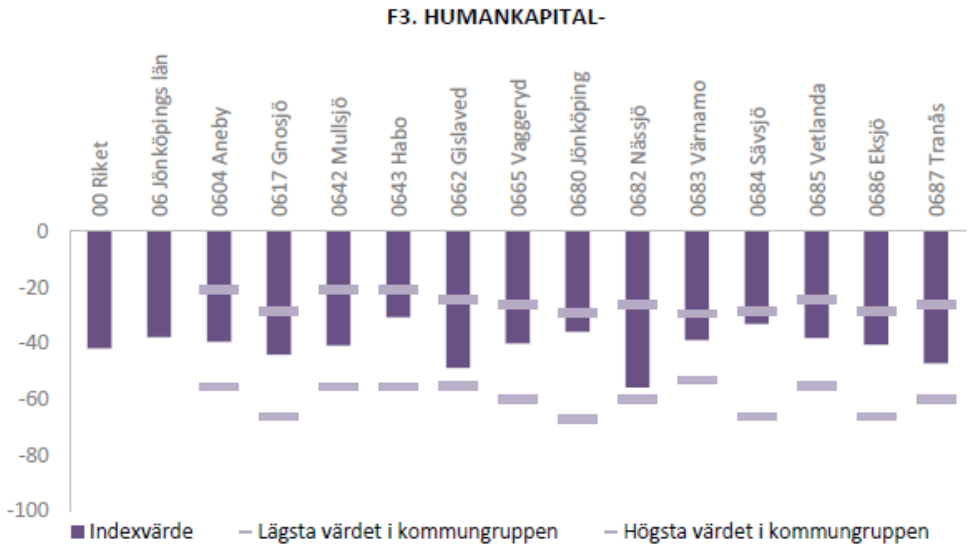

Inom den positiva påverkan på det *Sociala kapitalet* finns två aspekter, vilka är *Möten och medkänsla* och *Samhällsförtroende*. Totalt är det tre indikatorer som ingår i den positiva påverkan på det sociala kapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

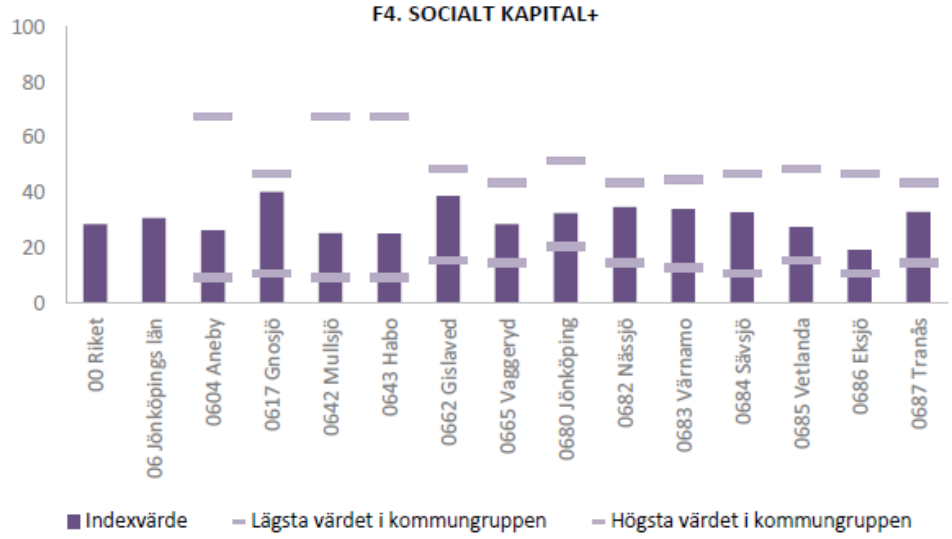

Inom den negativa påverkan på det sociala kapitalet finns två aspekter med värden för, vilka är *Korruption och avtalsbrott* och *Kränkning* (data saknas för aspekten *Segregation)*. Totalt är det fyra indikatorer som ingår i den negativa påverkan på det sociala kapitalet. I figuren nedan visas kommunernas värden inom länet, jämfört med snittet för länet och riket. Strecken i figuren avser de lägsta och högsta observerade värdena i riket för varje kommuns tillhörande kommungrupp enligt SKL:s kommungruppsindelning.

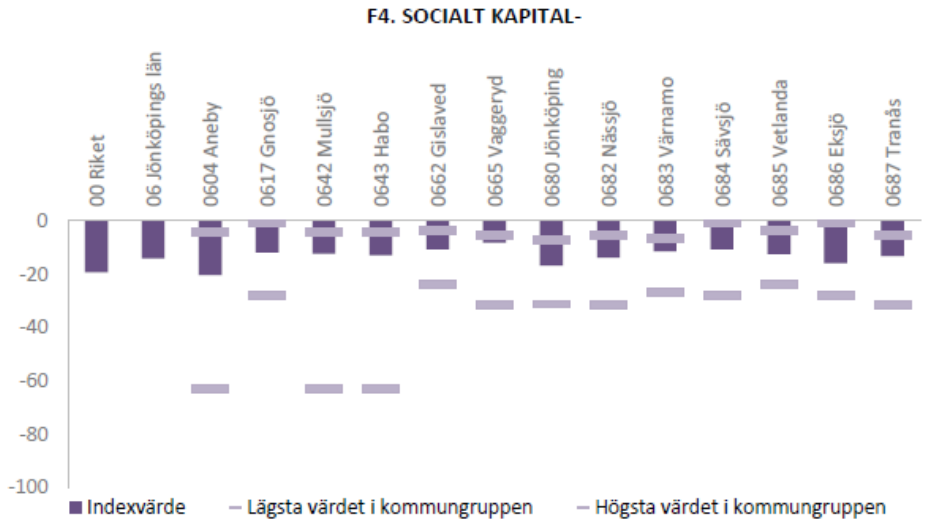

Relativa styrkor och svagheter

I tabellen nedan visas de 5 aspekter inom indexet för *Livskvalitet här och nu* som länet rankas högst och lägst inom jämfört med samtliga län. Detta ska betraktas som länets inbördes styrkor och svagheter i relation till de andra länen. Sorteringen i tabellen är fallande, vilket innebär att den högsta rankingen visas högst upp i tabellen och den lägsta rankingen längst ner i tabellen. I slutet av denna bilaga finns en tabell som beskriver vilka indikatorer som ingår inom varje aspekt.

TOPP 5 ASPEKTER	
Temaområde	**Aspekt**
T1. MEDBORGARENGEMANG OCH DEMOKRATISK DELAKTIGHET	DEMOKRATISK DELAKTIGHET
T11. SOCIALA RELATIONER	UTANFÖRSKAP
T9. HÄLSA	ALLMÄNT HÄLSOLÄGE
T3. MILJÖKVALITET	LUFT
T6. ARBETE OCH LÖNER	TILLGÅNG TILL ARBETE

BOTTEN 5 ASPEKTER	
Temaområde	**Aspekt**
T9. HÄLSA	SJUKDOMAR
T1. MEDBORGARENGEMANG OCH DEMOKRATISK DELAKTIGHET	ENGAGEMANG I CIVILSAMHÄLLET
T10. UTBILDNING OCH KOMPETENS	FORMELL UTBILDNING
T2. TRYGGHET OCH SÄKERHET	OLYCKS- OCH SKADERISK
T6. ARBETE OCH LÖNER	LÖNEKLYFTOR

BILAGA 4

Utsläpp av koldioxid per person 1998/1999.

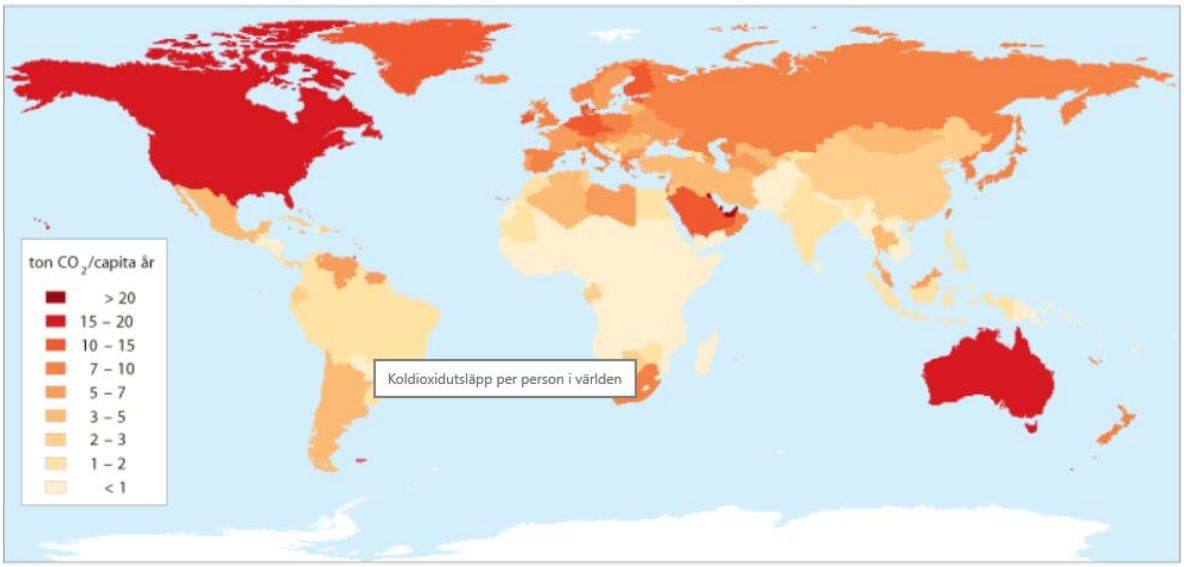

Källa: Naturvårdsverket

Total energitillförsel per energivara i Sverige 1970-2016

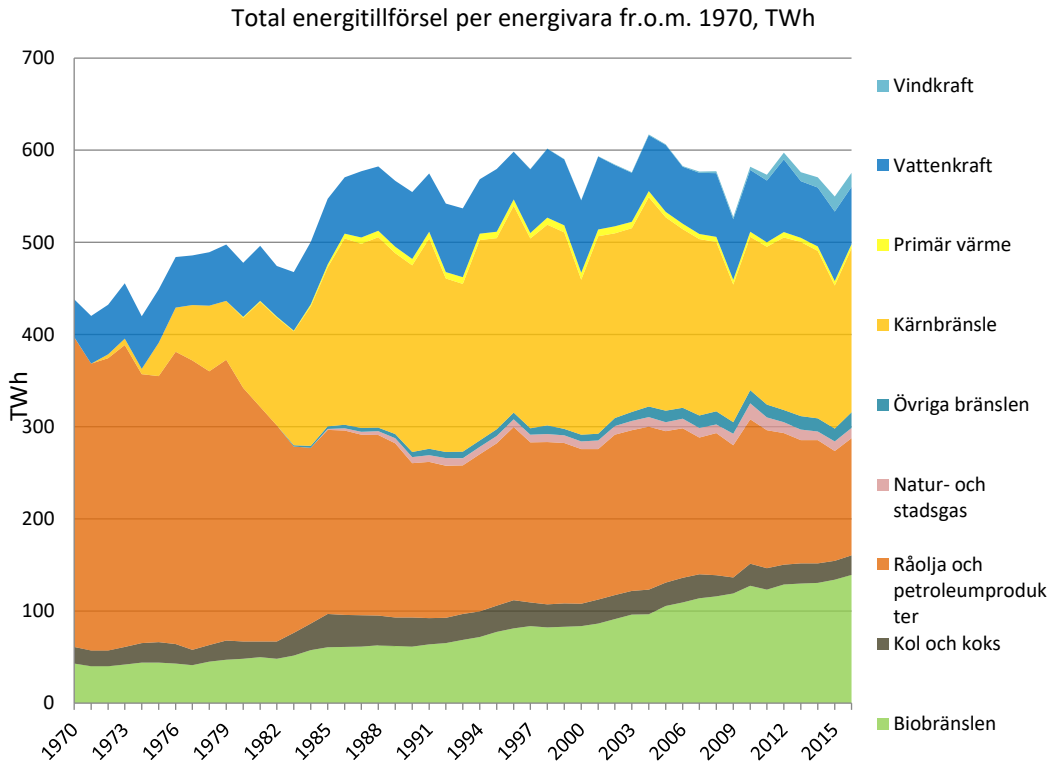

Källa: Energimyndigheten

Bedömning

Miljömål	Bedömning och trend	
Begränsad klimatpåverkan	Enbart nationell bedömning	Nej ↘
Frisk luft	Nej →	
Bara naturlig försurning	Nej ↗	
Giftfri miljö	Nej ○	
Skyddande ozonskikt	Enbart nationell bedömning	Ja →
Säker strålmiljö	Enbart nationell bedömning	Nära →
Ingen övergödning	Nej ↗	
Levande sjöar och vattendrag	Nej →	
Grundvatten av god kvalitet	Nära →	
Mylrande våtmarker	Nej →	
Levande skogar	Nej →	
Ett rikt odlingslandskap	Nej ↘	
God bebyggd miljö	Nej →	
Ett rikt växt- och djurliv	Nej ↘	

Källa: Länsstyrelsen

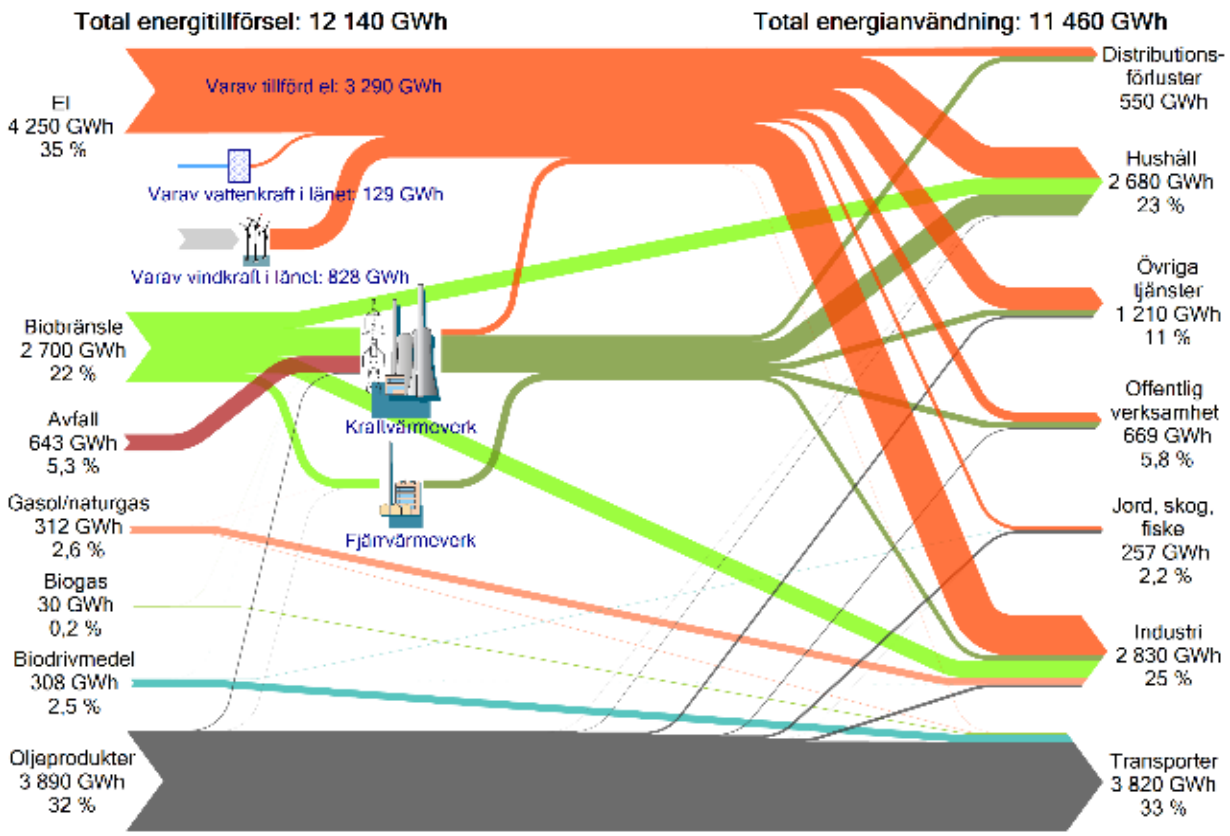

Källa: Länsstyrelsen